

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «КИЇВСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАДИМА
ГЕТЬМАНА» МОН УКРАЇНИ**

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «КИЇВСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАДИМА
ГЕТЬМАНА» МОН УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

АТАМАНЧУК ЛЮДМИЛА РОМАНІВНА

УДК 342.951

**ДИСЕРТАЦІЯ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ
ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 081 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Атаманчук Л. Р.

Науковий керівник: **ОМЕЛЬЧЕНКО Андрій Володимирович**, доктор
юридичних наук, професор

Київ – 2021

АНОТАЦІЯ

Атаманчук Л. Р. Адміністративно-правовий захист іноземних інвестицій в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Державний вищий навчальний заклад «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», Київ, 2021.

У дисертації здійснено комплексне та системне дослідження адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій в Україні. Обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження та показано зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. В роботі розкриваються мета, завдання, об'єкт, предмет і методи наукового дослідження, його наукова новизна та практичне значення одержаних результатів. Дисертація містить відомості про апробацію та впровадження одержаних результатів дослідження та кількість наукових публікацій.

Іноземне інвестування, як предмет правового регулювання – це суспільні відносини у сфері міжнародної економічної, зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності, що виникають між іноземними інвесторами та іншими учасниками інвестиційної діяльності в ході реалізації іноземних інвестицій з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту, мають місце як на території України, так і на території країн походження іноземних інвесторів та іноземних інвестицій, та врегульовуються нормами національного законодавства України, країн походження іноземних інвесторів та іноземних інвестицій, нормами міжнародного права.

Іноземне інвестування регулюється нормами різних галузей права та законодавства України і як предмет правового регулювання має комплексний міжгалузевий характер як по відношенню до системи права, так і по відношенню до системи законодавства. Норми права та законодавства про

іноземне інвестування слід розглядати як міжгалузеві утворення в системі українського права та законодавства, які є комплексними міжгалузевими інститутами відповідно права та законодавства України.

Міжнародні угоди про сприяння (заохочення) та захист інвестицій містять більш пільговий, відмінний від національного, правовий режим іноземного інвестування. В таких угодах мають відображатися пріоритети державної політики України щодо залучення іноземних інвестицій.

Перспективним напрямком удосконалення адміністративно-правового захисту іноземного інвестування є кодифікація інвестиційного законодавства України.

Захист прав та інтересів іноземних інвесторів та захист іноземних інвестицій відноситься до функцій держави та функцій права.

Захист прав та інтересів іноземних інвесторів та іноземних інвестицій – це можливі та допустимі відповідно до законодавства дії, спрямовані на усунення перешкод у реалізації прав та інтересів іноземних інвесторів, які забезпечуються нормами матеріального та процесуального законодавства України, що визначають правовий статус іноземних інвесторів, їх права та свободи, гарантії здійснення іноземних інвестицій та державні гарантії захисту іноземних інвестицій, форми, способи та процедури захисту прав та інтересів іноземних інвесторів та іноземних інвестицій.

Адміністративно-правовий захист іноземних інвестицій – це система державних гарантій захисту іноземних інвестицій, а також інших заходів правового та організаційно-технічного характеру, метою застосування яких є забезпечення умов захисту та збереження іноземних інвестицій, досягнення цілей та ефективності іноземного інвестування, захист прав та інтересів іноземних інвесторів відповідно до адміністративного законодавства та міжнародних договорів України.

Механізм адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій – це механізм захисту прав та інтересів іноземних інвесторів та інших учасників іноземного інвестування, що складається із таких елементів:

– об’єкти адміністративно-правового захисту: конкретні права та інтереси іноземних інвесторів та інших учасників іноземного інвестування, передбачені Конституцією України, Господарським кодексом України, Законами України «Про інвестиційну діяльність», «Про режим іноземного інвестування» та іншими законами України;

– суб’єкти адміністративно-правового захисту: уповноважені особи, права та інтереси яких порушені – іноземні інвестори та інші учасники іноземного інвестування, а також компетентні органи державної влади, правоохоронні органи, суд;

– підстави виникнення права на адміністративно-правовий захист: дії (бездіяльність), що порушують права та інтереси іноземних інвесторів та інших учасників іноземного інвестування;

– форми і способи адміністративно-правового захисту: юрисдикційні та неюрисдикційні форми і способи адміністративно-правового захисту прав та інтересів іноземних інвесторів та інших учасників іноземного інвестування, передбачені Законом України «Про звернення громадян», Кодексом адміністративного судочинства України, іншими актами законодавства та міжнародними договорами України.

Особливістю державного управління іноземним інвестуванням є розподіл функцій по його здійсненню та захисту іноземних інвестицій між різними центральними органами виконавчої влади функціональної, галузевої та міжгалузевої компетенції, що обумовлено комплексним міжгалузевим характером іноземного інвестування як об’єкта державного управління.

Органи місцевого самоврядування виконують не лише функції місцевого самоврядування у сфері управління іноземним інвестуванням та захисту іноземних інвестицій, але і окремі делеговані функції державного управління іноземним інвестуванням та захисту іноземних інвестицій.

Іноземні інвестори та інші суб’єкти іноземного інвестування мають право звертатися за захистом своїх прав та інтересів не лише до органів державної влади та місцевого самоврядування, але і до суб’єктів, яких можна

віднести до групи органів недержавного управління у сфері іноземного інвестування, які відповідно до їхніх установчих документів та делегованих законодавством окремих функцій державного управління можуть захищати права та інтереси іноземних інвесторів та інших суб'єктів іноземного інвестування.

Недержавне управління іноземним інвестуванням – це організуючий вплив суб'єктів управління недержавної форми власності на діяльність іноземних інвесторів та інших учасників іноземного інвестування з метою досягнення запланованих результатів іноземного інвестування та захисту іноземних інвестицій, що здійснюється в межах повноважень, встановлених законодавством та установчими документами таких суб'єктів.

Суб'єктами недержавного управління іноземним інвестуванням та захисту іноземних інвестицій є громадські ради та інші консультативно-дорадчі органи при Президентові України, Кабінеті Міністрів України, центральних органах виконавчої влади та інших органах державної влади, органи місцевого самоврядування, громадські об'єднання, торгові та торгово-промислові палати, товарні та фондові біржі, об'єднання суб'єктів інвестиційної діяльності усіх організаційно-правових форм.

Міжнародний інвестиційний арбітраж як форма захисту іноземних інвестицій є елементом механізму адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій в Україні.

Міжнародний інвестиційний арбітраж розглядає міжнародні інвестиційні спори між іноземними інвесторами та приймаючими державами щодо захисту іноземних інвестицій, інвестиційних прав та інтересів іноземних інвесторів.

В міжнародному інвестиційному арбітражі об'єднується застосування норм міжнародного права та норм національного адміністративного, господарського, інвестиційного, інших галузей права сторін арбітражного процесу.

Міжнародний інвестиційний арбітраж є формою захисту не лише іноземних інвестицій, прав та інтересів іноземних інвесторів, але і прав та інтересів держав, які приймають інвестиції, від недобросовісних дій іноземних інвесторів.

Основними інституціями у сфері міжнародного інвестиційного арбітражу є: Міжнародний центр по врегулюванню інвестиційних спорів (International Center for Settlement of Investment Disputes); арбітражні суди ad hoc, що застосовують Арбітражний Регламент ЮНСІТРАЛ; арбітражні суди, що застосовують Регламент Арбітражного інституту Торгової палати м. Стокгольм. Провідну роль у цій системі відіграє Міжнародний центр по врегулюванню інвестиційних спорів, створений відповідно до Вашингтонської конвенції 1965 року.

На даний час існує два основних напрямки зовнішньоекономічної та міжнародної інвестиційної інтеграції України: участь у Світовій організації торгівлі (СОТ) та співробітництво з Європейським Союзом (ЄС). Одним із інструментів такої інтеграції є гармонізація законодавства України про захист іноземних інвестицій із вимогами Світової організації торгівлі та Європейського Союзу.

Будучи членом СОТ та стороною Угоди про асоціацію із ЄС Україна має можливість ефективно використовувати всі механізми захисту (у тому числі адміністративно-правового захисту) іноземних інвестицій, якими вона може скористатися як член СОТ, та які вона може використати, виходячи із можливостей співробітництва із ЄС в рамках Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони.

Ключові слова: іноземні інвестиції, іноземне інвестування, правове регулювання, захист прав та інтересів, механізм адміністративно-правового захисту, органи державного управління, органи недержавного управління,

міжнародний інвестиційний арбітраж, гармонізація законодавства, Світова організація торгівлі, Європейський Союз.

ANNOTATION

Atamanchuk L. R. Administrative and legal protection of foreign investments in Ukraine. - Qualified scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the Doctor of Philosophy Degree in specialty 081 - Law. - State Higher Educational Institution «Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman», Kyiv, 2021.

In the dissertation the complex and systematic research of administrative and legal protection of foreign investments in Ukraine is carried out. The relevance of the dissertation research topic is substantiated and the connection of work with scientific programs, plans, topics is shown. The paper reveals the purpose, objectives, object, subject and methods of scientific research, its scientific novelty and practical significance of the results. The dissertation contains information on approbation and implementation of the obtained research results and the number of scientific publications.

Foreign investment, as a subject of legal regulation - are public relations in the field of international economic, foreign economic and investment activities that arise between foreign investors and other participants of investment activities in the course of foreign investment to make a profit or achieve a social effect, take place in the territory of Ukraine, and on the territory of the countries of origin of foreign investors and foreign investments, and are regulated by the norms of the national legislation of Ukraine, the countries of origin of foreign investors and foreign investments, the norms of international law.

Foreign investment is regulated by the norms of various branches of law and legislation of Ukraine and as a subject of legal regulation has a complex intersectoral nature both in relation to the law system and in relation to the legislation system. Norms of law and legislation on foreign investment should be considered as intersectoral entities in the system of Ukrainian law and legislation, which are complex intersectoral institutions of law and legislation of Ukraine.

International agreements on the promotion and protection of investments contain a more preferential, different from the national legal regime for foreign investment. Such agreements should reflect the priorities of Ukraine's state policy on attracting foreign investment.

A promising area for improving the administrative and legal protection of foreign investment is the codification of investment legislation in Ukraine.

Protection of the rights and interests of foreign investors and protection of foreign investments refers to the functions of the state and the functions of law.

Protection of the rights and interests of foreign investors and foreign investments are possible and permissible in accordance with the law actions aimed at eliminating obstacles to the rights and interests of foreign investors, which are provided by substantive and procedural law of Ukraine, which determine the legal status of foreign investors, their rights and freedoms, guarantees of foreign investment and state guarantees of protection of foreign investments, forms, methods and procedures for protection of the rights and interests of foreign investors and foreign investments.

Administrative and legal protection of foreign investments is a system of state guarantees of protection of foreign investments, as well as other measures of legal, organizational and technical nature, the purpose of which is to ensure conditions of protection and preservation of foreign investments, achievement of goals and efficiency of foreign investments, protection of the rights and interests of foreign investors in accordance with the administrative legislation and international agreements of Ukraine.

The mechanism of administrative and legal protection of foreign investments is a mechanism of protection of the rights and interests of foreign investors and other participants in foreign investment, which consists of the following elements:

– objects of administrative and legal protection: specific rights and interests of foreign investors and other participants in foreign investment, provided by the Constitution of Ukraine, the Commercial Code of Ukraine, the Laws of Ukraine

«On Investment Activity», «On Foreign Investment Regime» and other laws of Ukraine;

– subjects of administrative and legal protection: authorized persons whose rights and interests have been violated - foreign investors and other participants in foreign investment, as well as competent public authorities, law enforcement agencies, courts;

– grounds for the right to administrative and legal protection: actions (inaction) that violate the rights and interests of foreign investors and other participants in foreign investment;

– forms and methods of administrative and legal protection: jurisdictional and non-jurisdictional forms and methods of administrative and legal protection of the rights and interests of foreign investors and other participants in foreign investment, provided by the Law of Ukraine «On Citizens' Appeals», Code of Administrative Procedure of Ukraine, other legislation and international treaties of Ukraine.

A feature of public administration of foreign investment is the distribution of functions for its implementation and protection of foreign investment between the various central executive bodies of functional, sectoral and intersectoral competence, due to the complex intersectoral nature of foreign investment as an object of public administration.

Local governments perform not only the functions of local self-government in the field of foreign investment management and protection of foreign investments, but also certain delegated functions of state management of foreign investment and protection of foreign investments.

Foreign investors and other foreign investment entities have the right to apply for protection of their rights and interests not only to state authorities and local governments, but also to entities that can be attributed to the group of non-governmental bodies in the field of foreign investment to their constituent documents and certain functions of public administration delegated by law may

protect the rights and interests of foreign investors and other foreign investment entities.

Non-state management of foreign investment is the organizing influence of non-state ownership entities on the activities of foreign investors and other participants in foreign investment in order to achieve the planned results of foreign investment and protection of foreign investment, carried out within the powers established by law and constituent documents of such entities.

Subjects of non-state management of foreign investment and protection of foreign investments are public councils and other advisory bodies under the President of Ukraine, the Cabinet of Ministers of Ukraine, central executive bodies and other state bodies, local governments, public associations, trade and trade - industrial chambers, commodity and stock exchanges, associations of investment entities of all organizational and legal forms.

International investment arbitration as a form of protection of foreign investments is an element of the mechanism of administrative and legal protection of foreign investments in Ukraine.

International investment arbitration considers international investment disputes between foreign investors and host countries regarding the protection of foreign investments, investment rights and interests of foreign investors.

International investment arbitration combines the application of international law and national administrative, commercial, investment and other areas of law of the parties to the arbitration process.

International investment arbitration is a form of protection not only of foreign investments, the rights and interests of foreign investors, but also the rights and interests of the countries that accept investments from unfair actions of foreign investors.

The main institutions in the field of international investment arbitration are: the International Center for Settlement of Investment Disputes; ad hoc arbitral tribunals applying the UNCITRAL Arbitration Rules; arbitration courts applying the Rules of Procedure of the Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of

Commerce. The leading role in this system is played by the International Center for the Settlement of Investment Disputes, established under the 1965 Washington Convention.

Currently, there are two main areas of foreign economic and international investment integration of Ukraine: participation in the World Trade Organization (WTO) and cooperation with the European Union (EU). One of the tools of such integration is the harmonization of Ukrainian legislation on foreign investment protection with the requirements of the World Trade Organization and the European Union.

As a member of the WTO and a party to the Association Agreement with the EU, Ukraine has the opportunity to effectively use all mechanisms of protection (including administrative and legal protection) of foreign investment, which it can use as a member of the WTO, and which it can use based on cooperation with the EU. within the framework of the Association Agreement between Ukraine, of the one part, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, of the other part.

Key words: foreign investments, foreign investment, legal regulation, protection of rights and interests, mechanism of administrative and legal protection, public administration bodies, non-governmental bodies, international investment arbitration, harmonization of legislation, World Trade Organization, European Union.

Список публікацій здобувача за темою дисертації

У наукових фахових виданнях:

1. Атаманчук Л. Сучасний стан правового забезпечення іноземного інвестування в Україні. *Юридична Україна*. 2016. № 11–12. С. 46–51.
2. Атаманчук Л. Організаційно-правовий механізм захисту прав інвесторів у Міжнародному центрі по врегулюванню інвестиційних спорів. *Юридична Україна*. 2017. № 4. С. 67–71.
3. Атаманчук Л. Р. Захист прав та інтересів іноземних інвесторів в Україні. *Правове регулювання економіки*. 2018. № 17. С. 229–238.
4. Л. Атаманчук. Теоретичні питання адміністративно-правового змісту форм і методів державного управління іноземним інвестуванням в Україні. *Юридичний вісник*. 2020. № 1. С. 336–342.

У зарубіжних виданнях:

5. Atamanchuk L. R. Legal liability for investigation in foreign investment in Ukraine. *European Reforms Bulletin*. 2019. № 3. P. 2–6. (Люксембург).

В інших наукових виданнях:

6. Атаманчук Л. Р. Захист прав та інтересів іноземних інвесторів в Україні в контексті виконання євроінтеграційних зобов'язань України. *Актуальні теоретичні та практичні проблеми наближення законодавства України до права Європейського Союзу*: Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (15 березня 2019 року) / ред. колегія: Кузьменко О. В. та ін. К. : Видавничий центр «Кафедра», 2019. С. 255–258.
7. Атаманчук Л. Р. Органи місцевого самоврядування як суб'єкти управління іноземним інвестуванням в Україні. *Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє* : міжнародна науково-практична конференція, м. Харків, 1–2 листопада 2019 р. Харків : Східноукраїнська наукова юридична організація, 2019. С. 78–80.

8. Атаманчук Л. Р. Правове регулювання окремих видів міжнародного економічного співробітництва між Україною та країнами Європейського Союзу. *Наближення законодавства України до права Європейського Союзу в контексті Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом: Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (9 грудня 2019 року) / ред. кол. : Кузьменко О. В., Чорна В. Г. К. : Видавничий центр «Кафедра», 2019. С. 172–175.*

9. Атаманчук Л. Р. Правовий статус та система органів державного регулювання іноземного інвестування в Україні: *Розвиток правової системи України в умовах сьогодення: міжнародна науково-практична конференція, м. Харків, 1–2 травня 2020 р. Харків : Східноукраїнська наукова юридична організація, 2020. С. 77–80.*

ЗМІСТ

ВСТУП	17
 РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНІ	
1.1. Сутність іноземного інвестування як предмета правового регулювання	25
1.2. Система законодавства України про іноземне інвестування.....	43
1.3. Загальні засади захисту прав та інтересів іноземних інвесторів та іноземних інвестицій в Україні	59
Висновки до розділу 1	77
 РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНІ	
2.1. Поняття та елементи механізму адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій в Україні.....	79
2.2. Система та правовий статус органів державного управління у сфері іноземного інвестування в Україні	99
2.3. Органи недержавного управління у сфері іноземного інвестування як елемент механізму адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій	116
Висновки до розділу 2	139
 РОЗДІЛ 3. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ	
3.1. Міжнародний інвестиційний арбітраж як форма адміністративно- правового захисту іноземних інвестицій в Україні.....	143
3.2. Гармонізація законодавства України про захист іноземних інвестицій із вимогами Світової організації торгівлі та Європейського	

Союзу	154
Висновки до розділу 3	171
ВИСНОВКИ	173
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	178

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Питання адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій в Україні тривалий час не втрачали і не будуть втрачати своєї актуальності, виходячи із завдань розвитку економіки та інвестиційного ринку України, забезпечення інвестиційної привабливості економіки України для національних та іноземних інвесторів. Дослідження питань адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій в Україні обумовлене зростанням міжнародного економічного (в тому числі інвестиційного) співробітництва між країнами.

Адміністративно-правовий захист іноземних інвестицій в Україні посідає важливе місце серед завдань реалізації внутрішньої та зовнішньої політики України, оскільки державне регулювання у цій сфері є важливою складовою державного регулювання міжнародних економічних відносин в цілому. Існує ряд невирішених теоретичних та практичних проблем адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій в Україні. В той же час, відзначимо, що в юридичній науці досліджувалися лише окремі питання адміністративно-правового захисту іноземного інвестування в Україні. Системного та комплексного дослідження теоретичних та практичних проблем адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій в Україні до цього часу не було здійснено. Саме тому, наразі, є актуальним та своєчасним дослідження даної проблематики, що дасть можливість на теоретичному рівні запропонувати низку нових теоретичних понять, та внести аргументовані пропозиції щодо удосконалення практичного застосування механізму адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій в Україні, що безумовно сприятиме удосконаленню досліджуваного інституту та удосконаленню існуючих інструментів державного управління (регулювання) у досліджуваній сфері.

Теоретична основа дослідження. Наукову та теоретичну основу дослідження адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій

становлять праці представників вітчизняної та зарубіжної юридичної науки у галузі теорії держави та права, конституційного права (Алексеев С. С., Колодій А. М., Копейчиков В. В., Ковальський В. С., Лазарєв В. В., Скакун О. Ф., Матузов Н. І., Малько А. В., Марченко М. Н., Нерсесянц В. С., Шемшученко Ю. С.), адміністративного права (Авер'янов В. Б., Бачило І. Л., Бахрах Д. Н., Битяк Ю. П., Галуцько В. В., Дерещ В. А., Діхтієвський П. В., Колпаков В. К., Кузьменко О. В., Кубко Є. Б., Лазарєв Б. М., Луньов А. Е., Омельченко А. В., Опришко В. Ф., Орзіх М. Ф., Сіренко В. Ф., Цветков В. В.), господарського права (Вінник О. М., Знаменский Г. Л., Задохайло Д. В., Мамутов В. К., Саніахметова Н. О., Опришко В. Ф., Подцерковний О. П., Поєдинок В. В., Пашков В. М., Щербина В. С.), цивільного права (Венедіктова І. В., Грибанов В. П., Дзера О. В., Кузнєцова Н. С., Шевченко Я. М.), інвестиційного права (Богатирьов А. Г., Бутузов В. М., Виноградова Г.В., Вінник О. М., Жорнокуй Ю. М., Коссак В. М., Омельченко А.В., Поєдинок В. В., Притика Ю. Д., Смітюх А. В., Чернадчук В. Д., Шемшученко С. О., Хрімлі О. Г., Brownlie I., Dolzer R., Schreurer Ch., Douglas Z., F. Ch. Dugan, D. Wallace, N. Rubins, B. Sabahi, Parra R. A., Redfern A., Hunter M., Reed L., Paulsson J., Blackaby N., Schwarzenberger G., Sornarajah M.), міжнародного та порівняльного права (Дмитрієв А. І., Кресін О. В., Луць Л. А., Мережко О. О., Опришко В. Ф., Саїдов А. Х., Скакун О. Ф., Тихомиров Ю. А., Шепель А. О., Цвайгерт К.) та ряду інших авторів.

Враховуючи те, що іноземне інвестування є не лише правовою, але і економічною категорією, в даному дисертаційному дослідженні використані праці учених-економістів Білоруса О. Г., Кіреєва О. П., Лук'яненка Д. Г., Гальчинського А. С., Новицького В. Є., Пахомова Ю. М., Поручника А. М., Циганкової Т. М. та ряду інших.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до комплексної науково-дослідної теми Навчально-наукового інституту «Юридичний інститут ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» «Угода

про асоціацію України з ЄС як основа розвитку її національного законодавства» (державний реєстраційний № 0115 U 003418). Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні Вченої ради Навчально-наукового інституту «Юридичний інститут ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» 27 листопада 2017 року, протокол № 4.

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертаційної роботи є дослідження адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій в Україні, формулювання наукових положень, висновків, пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення механізмів адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій в Україні.

Для досягнення зазначеної мети виконуються такі *завдання*:

- визначити сутність іноземного інвестування як предмета адміністративно-правового регулювання;
- проаналізувати систему законодавства України, яким урегульовано суспільні відносини про іноземне інвестування;
- висвітлити загальні засади захисту прав та інтересів іноземних інвесторів та іноземних інвестицій в Україні;
- розкрити поняття та елементи механізму адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій в Україні;
- проаналізувати систему та правовий статус органів державного управління у сфері іноземного інвестування в Україні;
- охарактеризувати органи недержавного управління у сфері іноземного інвестування як елемент механізму адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій;
- розкрити значення міжнародного інвестиційного арбітражу як форми адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій в Україні;
- проаналізувати напрямки гармонізації законодавства України про захист іноземних інвестицій із вимогами Світової організації торгівлі та Європейського Союзу.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій в Україні.

Предметом дослідження є адміністративно-правовий захист іноземних інвестицій в Україні.

Методи дослідження. Достовірність отриманих результатів забезпечується використаними у цьому дисертаційному дослідженні науковими підходами, загальнонауковими методами та спеціальними методами наукового дослідження. Враховуючи комплексний характер адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій як предмета правового регулювання, у дослідженні крім методології юридичної науки в цілому та методології науки адміністративного права, використовується також методологія науки державного управління та інших суспільних наук. Таке комплексне використання методології наукових досліджень дало можливість зосередитися як на дослідженні безпосередньо адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій, так і на його зв'язку з іншими правовими поняттями, категоріями та процесами (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1., 2.2, 2.3). Ціннісний підхід проявився в аналізі та оцінці окремих правових понять, категорій та процесів та їх узагальненні і об'єднанні у більш широкі поняття, категорії та процеси. Поряд із національною системою права та законодавства України в роботі досліджуються джерела міжнародного права та міжнародні договори, що свідчить про використання глобалізаційного підходу до наукового пізнання (підрозділи 1.1, 1.2, 3.1, 3.2).

Сутність адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій зумовила необхідність використання таких загальнонаукових методів наукового дослідження, як діалектичний, системно-структурний, функціональний, діяльнісний, логіко-семантичний, методів теоретичних та емпіричних досліджень. Спеціально-науковими методами в даному дисертаційному дослідженні є теоретико-юридичний метод, що використовувався для дослідження теоретичних категорій «іноземне інвестування», «іноземні інвестиції», «адміністративно-правовий захист

іноземних інвестицій», «державне управління іноземним інвестуванням», «недержавне управління іноземним інвестуванням» тощо (підрозділи 1.1, 1.2, 2.2, 2.3), метод законних презумпцій у правознавстві було використано під час визначення механізму здійснення державного регулювання іноземних інвестицій в Україні, а також при визначенні необхідності адаптації системи норм національного законодавства до законодавства ЄС щодо досліджуваного питання (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.2); метод гіпотезування був використаний при аргументації необхідності гармонізації законодавства (підрозділ 3.2); методи узагальнення та абстрагування використані при аргументації необхідності запровадження в Україні додаткових механізмів захисту іноземних інвестицій (підрозділ 1.3, 2.2, 2.3, розділ 3); метод єдності історичного й логічного в науковому дослідженні (підрозділи 1.1, 1.2); метод узагальнення юридичної практики (розділ 2), порівняльно-правовий метод (розділ 3) тощо.

Емпірична основа дослідження ґрунтується на вивченні та узагальненні положень нормативно-правових актів, міжнародних договорів та практики адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій в Україні.

Нормативно-правову основу дисертаційного дослідження становлять акти конституційного, адміністративного, цивільного, господарського, трудового, фінансового, міжнародного, митного, валютного, кримінального законодавства України, міжнародні договори України та інші нормативно-правові акти, що регулюють процеси адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій в Україні.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим в українській науці комплексним та системним дослідженням теоретичних і практичних проблем адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій в Україні. Наукову новизну дисертаційного дослідження становлять, зокрема, такі основні наукові положення:

вперше:

досліджено теоретико-правові засади регулювання відносин у сфері адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій в Україні;

розкрито поняття та елементи механізму адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій в Україні;

з'ясовано міжнародно-правові засади адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій в Україні;

розкрито значення міжнародного інвестиційного арбітражу як форми адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій в Україні;

удосконалено:

положення про сутність іноземного інвестування як предмета правового регулювання;

розуміння загальних засад захисту прав та інтересів іноземних інвесторів та іноземних інвестицій в Україні;

положення про органи недержавного управління у сфері іноземного інвестування як елемент механізму адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій;

визначення напрямів гармонізації законодавства України про захист іноземних інвестицій із вимогами Світової організації торгівлі та Європейського Союзу;

дістали подальшого розвитку:

науково-теоретичний аналіз системи законодавства України про іноземне інвестування та напрямів його удосконалення;

характеристика загальних засад захисту прав та інтересів іноземних інвесторів та іноземних інвестицій в Україні;

аналіз системи та правового статусу органів державного управління у сфері іноземного інвестування в Україні.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертаційному дослідженні висновки і пропозиції можуть бути використані у:

– *науково-дослідній сфері* для подальших досліджень актуальних проблем адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій в Україні (Акт про впровадження результатів дисертації Атаманчук Людмили Романівни на тему «Адміністративно-правовий захист іноземних інвестицій в Україні» у освітній процес та наукову діяльність Навчально-наукового інституту «Юридичний інститут ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» від 08 вересня 2020 р.);

– *освітньому процесі* під час викладання навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Господарське право», «Інвестиційне право», «Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності», а також при підготовці підручників і навчальних посібників із зазначених навчальних дисциплін (Акт про впровадження результатів дисертації Атаманчук Людмили Романівни на тему «Адміністративно-правовий захист іноземних інвестицій в Україні» у освітній процес та наукову діяльність Навчально-наукового інституту «Юридичний інститут ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» від 08 вересня 2020 р.);

– *практичній, нормотворчій, правозастосовчій діяльності* в ході практичної реалізації заходів правового захисту іноземних інвестицій в Україні (Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження Атаманчук Людмили Романівни на тему «Адміністративно-правовий захист іноземних інвестицій в Україні» в діяльність Відділення громадської (неурядової) організації «Асоціація міжнародного права» в Україні від 15 жовтня 2020 р.; Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження Атаманчук Людмили Романівни на тему «Адміністративно-правовий захист іноземних інвестицій в Україні» у практичну та правозастосовчу діяльність Київської торгово-промислової палати від 16 листопада 2020 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації, теоретичні та практичні висновки й рекомендації оприлюднено на міжнародних науково-практичних конференціях: «Актуальні теоретичні та практичні проблеми наближення законодавства України до права

Європейського Союзу» (м. Київ, 15 березня 2019 року); «Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє» (м. Харків, 1–2 листопада 2019 року); «Наближення законодавства України до права Європейського Союзу в контексті Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом» (м. Київ, 9 грудня 2019 року); «Розвиток правової системи України в умовах сьогодення» (м. Харків, 1–2 травня 2020 року).

Публікації. Основні положення дисертації знайшли своє відображення у дев'яти наукових публікаціях, з них п'ять статей: чотири – у журналах та наукових виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна стаття – у періодичному науковому виданні іноземної держави, яка входить до Організації економічного співробітництва та розвитку та Європейського Союзу (Люксембург), а також чотирьох тезах виступів на міжнародних науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 160 сторінок. У дисертації розміщено 2 додатки на 5 сторінках. Список використаних джерел налічує 227 найменувань на 22 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНІ

1.1. Сутність іноземного інвестування як предмета правового регулювання

Суспільні відносини у сфері іноземного інвестування є предметом правового регулювання як на рівні національного законодавства окремих країн, так і на рівні міжнародного права. Для дослідження питань адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій в Україні важливо охарактеризувати іноземне інвестування як предмет правового регулювання.

Питання змісту та форми права були предметом дослідження широкого кола теоретиків права. Право – це система соціальних загальнообов’язкових норм, дотримання і виконання яких забезпечується державою. Право має ключове значення у регулюванні правопорядку на національному та міжнародному рівнях [1–9]. Формою вираження права є законодавство. Право є сукупністю правових норм, а законодавство є сукупністю нормативно-правових актів. Право та законодавство співвідносяться як зміст та форма. У процесі застосування права до суспільних відносин виникають суспільні правовідносини, що виражаються у юридичному зв’язку між суб’єктами суспільних відносин, який регулюється нормами права і характеризується наявністю відповідних прав та обов’язків. Предметом правового регулювання є суспільні відносини, що потребують правового регулювання і об’єктивно піддаються йому, сторонами яких виступають фізичні особи, юридичні особи, територіальні громади, держави [1–16].

Суспільні відносини, що виникають у сфері іноземного інвестування, мають складний комплексний економічний та правовий зміст. Для вирішення завдань, поставлених в даному дисертаційному дослідженні, необхідно

дослідити склад цих правовідносин, тобто охарактеризувати їх зміст, суб'єктний склад та об'єкти, що надасть можливість зробити відповідні висновки щодо іноземного інвестування як предмета правового регулювання, його правових ознак та понятійного апарату.

Зупиняючись на аналізі економічного змісту іноземного інвестування слід зазначити, що представники української та зарубіжної економічної науки приділяють увагу дослідженню природи іноземного інвестування як складової міжнародних економічних відносин, міжнародної економічної діяльності та зовнішньоекономічної діяльності [9; 10–16].

Так, світовий ринок визначається як сфера сталих товарно-грошових відносин між країнами, оснований на міжнародному поділі факторів виробництва (праці, технологій, природних ресурсів, капіталу). Світове господарство визначається як сукупність національних економік країн світу, пов'язаних між собою мобільними факторами виробництва, характерними рисами якого є розвиток міжнародного переміщення факторів виробництва, насамперед капіталу, робочої сили та технологій; зростання на цій основі міжнародних форм виробництва; економічна політика держав, яка передбачає підтримку міжнародного руху товарів та факторів виробництва на двосторонній та багатосторонній основі; виникнення економіки відкритого типу в рамках багатьох держав та міждержавних об'єднань [9; 10, с. 23–41; 217].

Національні економіки взаємодіють через міжнародні економічні відносини, які являють собою систему економічних зв'язків з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання, що вийшли за межі національних господарств. В основі міжнародних економічних відносин лежить міжнародний поділ праці, що являє собою обмін між країнами факторами і результатами виробництва у певних кількісних і якісних співвідношеннях. Суб'єктами міжнародних економічних відносин називають фізичних осіб, юридичних осіб, держави та міжнародні організації. Формами міжнародних економічних відносин називають міжнародну торгівлю,

міжнародний рух капіталу та міжнародну міграцію робочої сили [9; 14, с. 29, 38; 217].

При порівнянні термінів «міжнародна економічна діяльність» і «зовнішньоекономічна діяльність» робиться висновок про те, що термін «міжнародна економічна діяльність» є ширшим і охоплює не тільки власне сферу виробничої, торгівельної діяльності, ті міжнародні за характером економічні дії, які спрямовані на отримання та збільшення прибутку, а поширюється також на непідприємницькі регулятивні за характером дії, на інструменти впливу з метою поліпшення загальних умов господарювання як з боку національних урядів, так і з боку міжнародних організацій та структур. Таким чином широке тлумачення терміну «міжнародна економічна діяльність» охоплює всі форми господарювання, до яких залучаються різнонаціональні за походженням або місцем свого перебування суб'єкти підприємницької та регулятивної діяльності. Враховуючи критерії та особливості міжнародної економічної діяльності, наводиться її визначення як цілісної системи господарських зв'язків між національними економіками різних країн, належних до них або утворених ними суб'єктами господарського життя, а також міжнародними організаціями, яка має характерні лише для себе взаємозв'язки, закономірності та реалізує ті специфічні інтереси, які пов'язані з використанням переваг міжнародного співробітництва, поділу праці та факторного розміщення [9; 13, с. 20–25; 218].

Ряд сучасних представників економічної науки у своїх дослідженнях міжнародних економічних відносин використовують термін «зовнішньоекономічна діяльність». При цьому склалося два поняття: зовнішньоекономічні зв'язки та зовнішньоекономічна діяльність. Так, за одним із підходів зовнішньоекономічні зв'язки являють собою форми реалізації міждержавних відносин в частині науково-технічного, виробничого і торгового співробітництва та валютно-фінансових відносин, а зовнішньоекономічна діяльність являє собою реалізацію виробничо-

господарських, організаційно-економічних та оперативно-комерційних функцій підприємств – суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності [9; 17, с. 17–21, 456; 218].

На нашу думку, дані поняття є не тотожними та зводити їх розуміння до одного спільного знаменника є неправильним. Так, міжнародні зв'язки є вираженням форми міжнародних відносин, тоді як зовнішньоекономічна діяльність є вираженням активних дій суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Міжнародне економічне право є самостійною галуззю міжнародного публічного права, яка об'єднує систему норм і принципів, що регулюють відносини між державами, між державами та міжнародними організаціями, між окремими міжнародними організаціями в процесі міжнародного економічного співробітництва, а в передбачених законом випадках і внутрішньодержавні відносини. Виходячи із вищезазначеного, зроблено висновок про те, що міжнародне економічне співробітництво має складний комплексний міжгалузевий характер і підлягає регулюванню нормами національного, міжнародного економічного (як галузі міжнародного публічного права) та міжнародного приватного права [9; 18, с. 31; 218].

Зовнішньоекономічна діяльність є складовою міжнародного економічного співробітництва та міжнародної економічної діяльності. Питанням дослідження правового змісту зовнішньоекономічної діяльності було присвячено багато досліджень представників української юридичної науки [9; 19–24; 83]. Слід погодитися із висновком про те, що зовнішньоекономічна діяльність має наступні правові ознаки: це суспільні відносини в торгівельній (обмін товарами, роботами, послугами), інвестиційній, валютно-фінансовій, виробничо-промисловій, науково-технічній та культурно-освітній сферах; зазначені відносини мають господарський характер; суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності є суб'єкти господарської діяльності України та іноземні суб'єкти господарської діяльності; зовнішньоекономічна діяльність має місце як на

території України, так і за її межами; зовнішньоекономічна діяльність побудована на підприємницьких або непідприємницьких взаємовідносинах між її суб'єктами і має на меті отримання прибутку або досягнення соціального ефекту; зовнішньоекономічна діяльність врегульована нормами національного законодавства країн походження її суб'єктів, нормами національного законодавства країн, в яких провадиться зовнішньоекономічна діяльність, а також нормами міжнародного публічного та приватного права. Під зовнішньоекономічною діяльністю як предметом правового регулювання розуміють суспільні відносини, що виникають між суб'єктами господарської діяльності України та іноземними суб'єктами господарської діяльності в торговельній (обмін товарами, роботами, послугами), інвестиційній, валютно-фінансовій, виробничо-промисловій, науково-технічній та культурно-освітній сферах, реалізуються як на території держави, так і за її межами, побудовані на підприємницьких або непідприємницьких засадах, мають на меті отримання прибутку або досягнення соціального ефекту, врегульовані нормами національного законодавства країн, на території яких провадиться зовнішньоекономічна діяльність, а також нормами міжнародного публічного і приватного права [9, с. 37–39; 218].

Правовий зміст видів зовнішньоекономічної діяльності вже досліджувався представниками української юридичної науки [9; 24].

Відповідно до ст. 379 Господарського кодексу України усі суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності мають право на здійснення будь-яких видів зовнішньоекономічної діяльності і зовнішньоекономічних операцій, якщо інше не встановлено законом. Види зовнішньоекономічної діяльності, перелік зовнішньоекономічних операцій, що здійснюються на території України, умови та порядок їх здійснення суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, а також перелік товарів (робіт, послуг), заборонених для експорту та імпорту, визначаються законом [25; 218].

Окрім положень Господарського кодексу України питання правового становища суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, їх права та обов'язки,

визначені і в інших законодавчих актах України, зокрема, у Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність».

Види зовнішньоекономічної діяльності визначаються у ст. 4 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 р. № 959-ХІІ [26]. Їх можна об'єднати по таким напрямкам, як експорт та імпорт товарів, послуг, капіталів та робочої сили; наукова, виробнича, освітня та інша кооперація; міжнародні фінансові, кредитні та розрахункові операції; створення юридичних осіб та представництв за межами України та створення іноземними суб'єктами господарської діяльності юридичних осіб та представництв на території України; спільна підприємницька діяльність; діяльність з обігу нематеріальних об'єктів власності; організація та здійснення діяльності в галузі проведення виставок, аукціонів, торгів, конференцій, симпозіумів, семінарів та інших подібних заходів; орендні, у тому числі лізингові, операції, тощо [26; 218].

Наведений перелік видів зовнішньоекономічної діяльності не є вичерпним. Дозволяється здійснювати інші види зовнішньоекономічної діяльності, що не заборонені прямо і у виключній формі законами України.

Видом господарської діяльності, тісно пов'язаним із зовнішньоекономічною, є інвестиційна діяльність (зокрема іноземне інвестування та інвестування українськими інвесторами за кордоном). Загальні правові, економічні та соціальні умови інвестиційної діяльності на території України визначаються Законом України «Про інвестиційну діяльність» від 18 вересня 1991 р. № 1560-ХІІ [27]. Питання правового регулювання іноземного інвестування розкриті у нормах Глави 38 Господарського кодексу України та в Законі України «Про режим іноземного інвестування» від 19 березня 1996 р. № 93/96-ВР [28], який визначає особливості режиму іноземного інвестування на території України.

Як вже зазначалося вище, суспільні відносини, що виникають у сфері іноземного інвестування, характеризуються складністю та багатоманітністю. Саме це викликає труднощі у визначенні економічного та правового змісту

поняття «іноземні інвестиції». Поняття «інвестиції», «іноземні інвестиції» визначають по різному. Саме слово «інвестиції» англійського походження (investments) і означає «капіталовкладення». Таким чином «інвестиції» та «капіталовкладення» - це синоніми. Складність визначення змісту іноземних інвестицій як в юридичній, так і в економічній літературі, викликана складністю цього поняття та наявністю ряду форм та видів інвестування. Більшість визначень підкреслюють якість, окремі риси економічного та правового змісту іноземного інвестування. Під інвестиціями розуміють фінансування, яке забезпечує створення або розширення постійної участі у підприємстві, завдяки якому інвестор може здійснювати, певною мірою, управлінський контроль над ним [29]; операції по налагоджуванню зарубіжного виробництва, в результаті яких встановлюється контроль над процесом прийняття рішень в іноземному філіалі. При цьому, крім матеріальних та фінансових ресурсів, за кордон переводяться такі специфічні активи, як компетенція управляючих і технічні знання [30]; операції компанії, які здійснюються за кордоном з метою створення чи розширення філій, а також участі в нових чи існуючих за кордоном компаніях, і які дають інвестору право контролю над цими компаніями [31; 219] та ін.

Існує багато форм і видів інвестицій. В залежності від того, де вони здійснюються, інвестиції поділяються на внутрішні (внутрішньодержавні) та зовнішні (іноземні). Іноземні інвестиції можуть поділятися на інвестиції у вигляді позик та кредитів (позичковий капітал) та на інвестиції у вигляді прямих та портфельних інвестицій (підприємницький капітал). Під прямими інвестиціями розуміють інвестування у виробничі та інші підприємства (спільні або такі, що повністю належать іноземному інвестору). Під портфельними інвестиціями розуміють покупку акцій, облігацій та інших цінних паперів. За формою вивозу капіталу інвестиції поділяються на: інвестиції у формі позичкового капіталу (позики містам, урядам, банкам і т.д.); інвестиції у формі виробничого капіталу – створення за кордоном промислових підприємств, скупка уже існуючих, скупка акцій; вивіз

торгового капіталу – для будівництва торгівельних підприємств, складських приміщень [32] і т.д.

Таким чином, ми бачимо, що у світовій практиці під прямими іноземними інвестиціями розуміють капіталовкладення за кордоном, які передбачають отримання прибутку та, тою чи іншою мірою, контроль інвестора за підприємством, в яке вони вкладені.

За іншою класифікацією розрізняють такі типи інвестицій, як реальні (довгострокові вкладення матеріальних коштів у галузі матеріального виробництва); фінансові (міжнародна кредитно-фінансова діяльність); інтелектуальні (підготовка спеціалістів, передача досвіду, ліцензій і ноу-хау, спільні наукові розробки) [33]. В залежності від факторів переміщення виробництва за кордон прямі інвестиції поділяються на інвестиції, що сприяють розширенню експорту, інвестиції, які мають обслуговувати місцеві ринки приймаючих країн, інвестиції, що здійснюються під впливом стимулюючих заходів приймаючих країн [30; 219].

Для традиційних форм іноземного інвестування була характерною спільність володіння капіталом, управління, організаційного і технологічного досвіду. Нові форми іноземного інвестування розбивають інвестиційний процес на окремі економічні угоди. Серед сучасних форм іноземного інвестування можна виділити такі, як створення спільних підприємств і відхід від організації власних закордонних підприємств; перехід від простої скупки акцій іноземних фірм до створення нових дочірніх підприємств за кордоном; перехід від володіння акціями іноземних фірм до укладення з ними довгострокових контрактів; розповсюдження акцій головної фірми серед акціонерів її закордонних філіалів; дольова участь іноземного інвестора, яка не дає права контролю над підприємством; ліцензійні контракти; управлінські контракти; поставка підприємств «під ключ»; угоди «продукт в руки» (на відміну від поставки підприємства «під ключ» даний вид угоди передбачає підготовку іноземною фірмою місцевих спеціалістів, які повинні забезпечити функціонування об'єкта, що будується); угоди про

розподіл виробництва, про «ризиковані проекти» (в основному в галузі розвідки і видобування нафти); компенсаційні угоди; трьохстороннє фінансування; міжнародний підряд [29; 34; 35; 219].

Слід розрізняти державні інвестиції та приватні інвестиції. Під державними інвестиціями розуміють інвестиції, які одна держава чи група держав надають іншій державі. В цьому випадку мова іде про відносини між державами, які регулюються міжнародними договорами і до яких застосовуються норми міжнародного економічного права. Можливі також випадки, коли інвестиції державі надають приватні інвестори. Під приватними інвестиціями розуміють інвестиції, що надаються приватними юридичними особами чи фізичними особами. У цілому ряді випадків відносини між державами тісно пов'язані із відносинами між приватними особами. Такий зв'язок з'являється, наприклад, внаслідок домовленості сторін міжнародної угоди про взаємний захист та заохочення іноземних інвестицій про суброгацію, тобто про право інвестора передати свої права та вимоги до держави [34; 35; 219].

Правовий зміст поняття «іноземні інвестиції» досліджувався також і в юридичній літературі. Так, на думку А. Г. Богатирьова іноземні інвестиції є іноземним капіталом – власністю в різних видах і формах, вивезеним із однієї держави і вкладеним у підприємство (або справу) на території іншої держави [36]. Професор Г. Шварценберг визначив правову сутність іноземних інвестицій як власність у всіх її видах і формах [37]. Таке визначення дає уяву про джерела та механізми інвестування розвитку відтворення виробництва як життєво необхідної закономірності у громадянському суспільстві.

Питанням правового регулювання іноземного інвестування достатня увага приділялася також в юридичній науці України [9; 24; 38–63].

Основними законами у сфері правового регулювання іноземного інвестування на території України є Закон України «Про режим іноземного інвестування» від 19 березня 1996 р. № 93/96-ВР [28], Закон України «Про

захист іноземних інвестицій на Україні» від 10 вересня 1991 р. № 1540а-ХІІ [64], Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18 вересня 1991 р. № 1560-ХІІ [27], Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 р. № 959-ХІІ [26]. Зазначені відносини регулюються також рядом інших нормативно-правових актів та міжнародними договорами України.

У ст. 2 Закону України «Про інвестиційну діяльність» зазначається, що інвестиційною діяльністю є сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій. Інвестиційна діяльність провадиться на основі: інвестування, що здійснюється громадянами, недержавними підприємствами, господарськими асоціаціями, спілками і товариствами, а також громадськими і релігійними організаціями, іншими юридичними особами, заснованими на колективній власності; державного інвестування, що здійснюється органами державної влади за рахунок коштів державного бюджету, позичкових коштів, а також державними підприємствами та установами за рахунок власних і позичкових коштів; місцевого інвестування, що здійснюється органами місцевого самоврядування за рахунок коштів місцевих бюджетів, позичкових коштів, а також комунальними підприємствами та установами за рахунок власних і позичкових коштів; державної підтримки для реалізації інвестиційних проектів; іноземного інвестування, що здійснюється іноземними державами, юридичними особами та громадянами іноземних держав; спільного інвестування, що здійснюється юридичними особами та громадянами України, юридичними особами та громадянами іноземних держав [27].

Закон України «Про режим іноземного інвестування» визначає поняття, види та форми іноземних інвестицій, об'єкти інвестиційної діяльності, порядок оцінки іноземних інвестицій, містить визначення підприємства з іноземними інвестиціями. Іноземними інвесторами є суб'єкти, які провадять інвестиційну діяльність на території України, а саме: юридичні особи, створені відповідно до законодавства іншого, ніж законодавство України; фізичні особи – іноземці, які не мають постійного місця

проживання на території України і не обмежені у дієздатності; іноземні держави, міжнародні урядові та неурядові організації; інші іноземні суб'єкти інвестиційної діяльності, які визнаються такими відповідно до законодавства України. Іноземні інвестиції – це цінності, що вкладаються іноземними інвесторами в об'єкти інвестиційної діяльності відповідно до законодавства України з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту [28].

У законі зазначено, що підприємство з іноземними інвестиціями самостійно визначає умови реалізації продукції (робіт, послуг), включаючи ціну на них, якщо інше не передбачено законодавством України. Продукція підприємств з іноземними інвестиціями не підлягає ліцензуванню і квотуванню за умови її сертифікації як продукції власного виробництва відповідно до Порядку визначення продукції власного виробництва підприємств з іноземними інвестиціями, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 05 вересня 1996 р. № 1061 [65]. Вивіз товарів, на які поширюється спеціальний режим експорту, здійснюється відповідно до законодавства України [28].

Державна реєстрація іноземних інвестицій була обов'язковою до 2016 року і здійснювалася обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями на підставі Порядку державної реєстрації (перереєстрації) іноземних інвестицій та її анулювання, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2013 р. № 139 [66] (втратив чинність). Незареєстровані іноземні інвестиції не давали права на одержання пільг та гарантій, передбачених Законом України «Про режим іноземного інвестування».

Для іноземних інвесторів на території України встановлюється національний режим інвестиційної та іншої господарської діяльності, за винятками, передбаченими законодавством України та міжнародними договорами України. Законами України можуть визначатися території, на яких діяльність іноземних інвесторів та підприємств з іноземними

інвестиціями обмежується або забороняється, виходячи з вимог забезпечення національної безпеки [28].

Для окремих суб'єктів підприємницької діяльності, які здійснюють інвестиційні проекти із залученням іноземних інвестицій, що реалізуються відповідно до державних програм розвитку пріоритетних галузей економіки, соціальної сфери і територій, може встановлюватися пільговий режим інвестиційної та іншої господарської діяльності. Згідно Закону України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць» від 06 вересня 2012 р. № 5205-VI [67] пріоритетними галузями економіки є галузі, спрямовані на забезпечення потреб суспільства у високотехнологічній конкурентоспроможній екологічно чистій продукції, високоякісних послугах, реалізують державну політику з розвитку виробничого та експортного потенціалу, створення нових робочих місць. На виконання даного закону прийняті Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку пріоритетних галузей економіки» від 14 серпня 2013 р. № 843-р [68] та Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку відбору, схвалення і реєстрації інвестиційних проектів у пріоритетних галузях економіки та вимог до таких проектів» від 14 серпня 2013 р. № 715 [69].

У Законі України «Про режим іноземного інвестування» встановлені державні гарантії захисту іноземних інвестицій (розділ II Закону), а саме: гарантії у разі зміни законодавства; гарантії щодо примусових вилучень, а також незаконних дій державних органів та їх посадових осіб; компенсація і відшкодування збитків іноземним інвесторам; гарантії в разі припинення інвестиційної діяльності; гарантії переказу прибутків, доходів та інших коштів, одержаних внаслідок здійснення іноземних інвестицій.

Відповідно до Закону України «Про концесію» від 03 жовтня 2019 р. № 155-IX надання іноземним інвесторам права на проведення господарської діяльності, пов'язаної з використанням об'єктів, що перебувають у державній або комунальній власності і передаються у концесію, відбувається на підставі

відповідного законодавства України шляхом укладення концесійного договору [70].

Іноземні інвестори мають право укладати договори (контракти) про спільну інвестиційну діяльність (виробничу кооперацію, спільне виробництво тощо), не пов'язану із створенням юридичної особи. Такі договори (контракти) повинні бути зареєстровані відповідно до Положення про порядок державної реєстрації договорів (контрактів) про спільну інвестиційну діяльність за участю іноземного інвестора, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 30 січня 1997 р. № 112 [71].

Особливості регулювання іноземних інвестицій у спеціальних (вільних) економічних зонах встановлюються Законом України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» від 13 жовтня 1992 р. № 2673-ХІІ [72]. Правовий режим іноземних інвестицій, що встановлюється у спеціальних (вільних) економічних зонах, не може створювати умови інвестування та здійснення господарської діяльності менш сприятливі, ніж встановлені Законом України «Про режим іноземного інвестування» [28; 72].

Відповідно до ст. 20 Закону України «Про режим іноземного інвестування» підприємства з іноземними інвестиціями сплачують податки відповідно до законодавства України. Податковий кодекс України регулює відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, зокрема, визначає вичерпний перелік податків та зборів, що справляються в Україні, та порядок їх адміністрування, платників податків та зборів, їх права та обов'язки, компетенцію контролюючих органів, повноваження і обов'язки їх посадових осіб під час здійснення податкового контролю, а також відповідальність за порушення податкового законодавства [73]. Правила оподаткування товарів, що переміщуються через митний кордон України, визначаються Податковим кодексом України, крім правил оподаткування товарів митом, які встановлюються Митним кодексом України та іншими законами з питань митної справи [74].

Митне оформлення товарів, що ввозяться в Україну як внесок іноземного інвестора до статутного капіталу підприємства з іноземними інвестиціями, здійснюється в першочерговому порядку (ст. 251 Митного кодексу України). Товари (крім товарів для реалізації або використання з метою, безпосередньо не пов'язаною із здійсненням підприємницької діяльності), що ввозяться на митну територію України на строк не менше трьох років іноземними інвесторами відповідно до Закону України «Про режим іноземного інвестування» з метою інвестування на підставі зареєстрованих договорів (контрактів) або як внесок іноземного інвестора до статутного капіталу підприємства з іноземними інвестиціями, звільняються від сплати ввізного мита. При відчуженні таких товарів раніше трьох років з часу зарахування їх на баланс ввізне мито сплачується на загальних підставах (ст. 287 Митного кодексу України) [74].

До 1 січня 2018 року тимчасово звільнялися від оподаткування ввізним митом при ввезенні на митну територію України та поміщені в митний режим імпорту устаткування (обладнання) та комплектуючі вироби до нього, що ввозяться суб'єктами господарювання виключно для реалізації інвестиційних проектів, схвалених відповідно до Закону України «Про стимулювання інвестиційної діяльності в пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць», за умови, що зазначені товари: а) не є підакцизними; б) виготовлені не більше трьох років до моменту державної реєстрації інвестиційного проекту і не були у використанні; в) не виробляються в Україні і не мають аналогів в Україні. Порядок ввезення, перелік та обсяги зазначених товарів з визначенням їх кодів згідно з УКТ ЗЕД затверджуються Кабінетом Міністрів України разом із схваленням кожного окремого інвестиційного проекту (пп. 10, п. 4 розділу XX «Прикінцеві та перехідні положення» Митного кодексу України) [74].

Закон України «Про валюту і валютні операції» від 21 червня 2018 р. № 2473-VIII визначає правові засади здійснення валютних операцій, валютного регулювання та валютного нагляду, права та обов'язки суб'єктів валютних

операцій і уповноважених установ та встановлює відповідальність за порушення ними валютного законодавства. Метою цього закону є забезпечення єдиної державної політики у сфері валютних операцій та вільного здійснення валютних операцій на території України [75].

Із втратою чинності Декретом Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» від 19 лютого 1993 р. № 15-93 втратило чинність Положення про порядок видачі Національним банком України індивідуальних ліцензій на використання іноземної валюти на території України як засобу платежу, затверджене Постановою Правління Національного банку України від 14 жовтня 2004 р. № 483 [76].

Іноземні інвестиції в Україну в грошовій формі дозволяється здійснювати в гривнях та іноземній валюті виключно 1 групи Класифікатора іноземних валют та банківських металів (австралійські долари, англійські фунти стерлінгів, датські крони, долари США, ісландські крони, канадські долари, норвезькі крони, шведські крони, швейцарські франки, японські єни, євро, СПЗ, золото, паладій, платина, срібло) (п.1.3 Положення про порядок іноземного інвестування в Україну, затвердженого Постановою Правління Національного банку України від 10 серпня 2005 р. № 280) [77].

Для здійснення іноземних інвестицій в Україну в грошовій формі іноземний інвестор має право: відкрити інвестиційний рахунок та перераховувати на нього іноземну валюту із-за кордону; перераховувати безпосередньо на поточний рахунок резидента іноземну валюту із-за кордону; здійснювати продаж іноземної валюти з інвестиційного рахунку та зараховувати на інвестиційний рахунок кошти в гривнях, отримані від продажу іноземної валюти, для подальшого здійснення іноземної інвестиції; перераховувати з власного інвестиційного рахунку кошти в гривнях та іноземній валюті на поточний рахунок резидента або інвестиційний рахунок іншого іноземного інвестора; перераховувати кошти в іноземній валюті 1 групи Класифікатора та гривні з власного поточного рахунку фізичної особи-

нерезидента в уповноваженому банку на його інвестиційний рахунок (п.2.1 Положення про порядок іноземного інвестування в Україну, затвердженого Постановою Правління Національного банку України від 10 серпня 2005 р. № 280) [77].

Інструкція про порядок відкриття і закриття рахунків клієнтів банків та кореспондентських рахунків банків - резидентів і нерезидентів була затверджена Постановою Правління Національного банку України від 12 листопада 2003 р. № 492 [78].

Спори між іноземними інвесторами і державою з питань державного регулювання іноземних інвестицій та діяльності підприємств з іноземними інвестиціями підлягають розгляду в судах України, якщо інше не визначено міжнародними договорами України. Всі інші спори підлягають розгляду в судах України або за домовленістю сторін – у третейських судах, у тому числі за кордоном (ст. 26 Закону України «Про режим іноземного інвестування») [28].

Результати даного дослідження дозволяють зробити висновок про те, що в Україні створена належна нормативно-правова база у сфері правового регулювання іноземного інвестування. Її ефективне використання державою та іноземними інвесторами у процесі здійснення інвестицій на території України має стати одним із факторів зміцнення міжнародного економічного співробітництва України з іншими державами.

Таким чином, визначаючи правовий зміст поняття «іноземні інвестиції» слід виходити із таких ознак. Будь-яка інвестиція – це майно, яке є об'єктом права власності. Вона може бути власністю держави (державні іноземні інвестиції) та власністю приватних юридичних осіб або фізичних осіб (приватні інвестиції). Будь-яка власність є об'єктом правового регулювання. Під іноземними інвестиціями розуміють всі майнові цінності, які дозволені для інвестування в приймаючу країну у відповідності із діючим в ній законодавством. Перелік видів та форм іноземних інвестицій, що міститься в законодавчих актах та в міжнародних договорах не є вичерпним,

оскільки поняття іноземних інвестицій охоплює всі види майнових цінностей, які іноземний інвестор вкладає на території приймаючої країни. Підсумовуючи викладене, слід погодитися із висновком, що під іноземними інвестиціями як правовою категорією необхідно розуміти юридично регламентовану власність у вигляді будь-якого майна або майнових прав, які мають походження за межами приймаючої країни та дозволені для інвестування її законодавством або міжнародними договорами, та вкладаються іноземними інвесторами в об'єкти підприємницької та іншої діяльності приймаючої країни з метою отримання прибутку та досягнення соціального ефекту у відповідності із законодавством цієї країни або її міжнародними договорами [39; 220].

В результаті наукового дослідження економічного та правового змісту поняття «іноземне інвестування», проведеного у цьому підрозділі дисертаційної роботи, можна зробити висновок про те, що іноземне інвестування має наступні правові ознаки:

1. Це суспільні відносини у сфері міжнародної економічної, зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності, що мають господарсько-правовий характер.

2. Суб'єктами іноземного інвестування (іноземними інвесторами та учасниками інвестиційної діяльності) можуть бути юридичні особи, створені відповідно до законодавства іншого, ніж законодавство України; фізичні особи - іноземці, які не мають постійного місця проживання на території України і не обмежені у дієздатності; іноземні держави, міжнародні урядові та неурядові організації; інші іноземні суб'єкти інвестиційної діяльності, які визнаються такими відповідно до законодавства України; громадяни і юридичні особи України.

3. Іноземне інвестування являє собою сукупність практичних дій фізичних осіб, юридичних осіб і держави щодо реалізації іноземних інвестицій.

4. Суспільні відносини у сфері іноземного інвестування мають місце як на території України, так і на території країни походження іноземного інвестора та іноземної інвестиції.

5. Іноземне інвестування побудоване на підприємницьких взаємовідносинах між його суб'єктами і має на меті отримання прибутку або досягнення соціального ефекту.

6. Іноземне інвестування врегульоване нормами національного законодавства країн походження іноземних інвесторів та іноземних інвестицій, нормами національного законодавства України, а також нормами міжнародного публічного та приватного права.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що іноземне інвестування, як предмет правового регулювання – це суспільні відносини у сфері міжнародної економічної, зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності, що виникають між іноземними інвесторами та іншими учасниками інвестиційної діяльності в ході реалізації іноземних інвестицій з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту, мають місце як на території України, так і на території країн походження іноземних інвесторів та іноземних інвестицій, та врегульовуються нормами національного законодавства України, країн походження іноземних інвесторів та іноземних інвестицій, нормами міжнародного права.

Комплексне визначення іноземного інвестування як правової категорії та предмета правового регулювання має значення для науки і практики державного управління і регулювання у зазначеній сфері, для використання права як важливого засобу забезпечення ефективної реалізації державної інвестиційної політики України у сфері правового захисту іноземних інвестицій в Україні, покликане сприяти подальшому дослідженню теоретичних та практичних аспектів правового регулювання іноземного інвестування, вдосконаленню законодавства у цій сфері та практики його застосування.

1.2. Система законодавства України про іноземне інвестування

Комплексне системне дослідження адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій в Україні передбачає здійснення науково-теоретичного аналізу системи законодавства України про іноземне інвестування.

Як вже було зазначено у підрозділі 1.1. цієї роботи іноземне інвестування – це суспільні відносини у сфері міжнародної економічної, зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності, що мають господарсько-правовий характер.

Науково-теоретичним дослідженням господарсько-правових відносин приділяли увагу такі відомі українські вчені, як В. К. Мамутов [19], Г. Л. Знаменський [19], В. С. Щербина [20], О. М. Вінник [21], Н. О. Саніахметова [22], О. П. Подцерковний [83], Д. В. Задихайло та В. М. Пашков [84], а також ряд інших науковців.

Узагальнюючи підходи згаданих авторів, слід зазначити, що господарське право є системою норм, що регулюють господарські відносини – відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання. Господарські відносини є предметом господарського права.

Предмет господарського права визначається такими категоріями як «організація господарської діяльності» та «здійснення господарської діяльності». Господарські правовідносини мають комплексний характер, оскільки поєднують у собі організаційні і майнові елементи. Тому у господарському праві, як комплексній галузі права діють три основні методи правового регулювання: метод автономних рішень суб'єктів господарських відносин; метод владних приписів; метод рекомендацій. Система господарського законодавства обумовлена предметом регулювання, яким є господарські правовідносини. На нормативному рівні межі цього предмета правового регулювання визначені у Господарському кодексі України [84].

Так, загальними нормативно-правовими актами, якими врегульовуються суспільні відносини у сфері іноземного інвестування, є Господарський кодекс України [25] (Розділ VII, Глава 38) та Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 р. № 959-XII [26]. Господарський кодекс України містить норми про поняття, принципи, суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, види зовнішньоекономічної діяльності та зовнішньоекономічні операції, загальні засади державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, ліцензування та квотування зовнішньоекономічних операцій, норми про зовнішньоекономічні договори (контракти), митне, податкове та валютне регулювання зовнішньоекономічної діяльності, про захист державою прав та законних інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Крім зазначеного, у Главі 38 «Іноземні інвестиції» Господарського кодексу України містяться норми, що визначають перелік суб'єктів, які визнаються іноземними інвесторами, види іноземних інвестицій, форми здійснення іноземних інвестицій, порядок оцінки іноземних інвестицій, правовий режим іноземних інвестицій, діяльність суб'єктів господарювання з іноземними інвестиціями в Україні, гарантії здійснення іноземних інвестицій, гарантії переказу та використання доходів від іноземних інвестицій, гарантії іноземним інвесторам у разі припинення інвестиційної діяльності. Положення Господарського кодексу України про зовнішньоекономічну діяльність та іноземні інвестиції деталізовані у Законах України «Про зовнішньоекономічну діяльність» та «Про режим іноземного інвестування» [9, с. 39–65].

Загальні норми щодо правового регулювання іноземного інвестування містяться також у положеннях Податкового кодексу України [73], Митного кодексу України [74], в Законах України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22 вересня 2011 р. № 3773-VI [85], «Про валюту і валютні операції» від 21 червня 2018 р. № 2473-VIII [75], «Про міжнародний комерційний арбітраж» від 24 лютого 1994 р. № 4002-XII [86], «Про

міжнародні договори України» від 29 червня 2004 р. № 1906-IV [87], «Про міжнародне приватне право» від 23 червня 2005 р. № 2709-IV [88], «Про Митний тариф України» від 19 вересня 2013 р. № 584-VII [89] та інші.

В наукових джерелах зазначається, що із нормами загального щодо іноземного інвестування Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» кореспондують положення понад 500 законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів України різної галузевої приналежності [9, с. 46].

Спеціальними законами у сфері правового регулювання іноземного інвестування є Закони України «Про інвестиційну діяльність» від 18 вересня 1991 р. № 1560-XII [27], «Про режим іноземного інвестування» від 19 березня 1996 р. № 93/96-ВР [28] та «Про захист іноземних інвестицій на Україні» від 10 вересня 1991 р. № 1540а-XII [64].

Аналіз системи нормативно-правових актів у сфері правового регулювання іноземного інвестування свідчить про те, що воно регулюється нормами конституційного, адміністративного, господарського, цивільного, фінансового, земельного, трудового, кримінального та інших галузей права. Це обумовлено тим, що іноземне інвестування як один із видів зовнішньоекономічної діяльності є складним та комплексним за своїм правовим змістом. По відношенню до галузей права та галузей законодавства України такий предмет правового регулювання як іноземне інвестування має комплексний міжгалузевий характер [9, с. 46, 52, 53].

Так, у Конституції України зазначено, що іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, – за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України (ст. 26). Згідно із ст. 42 Конституції України кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності [90].

Згідно із Законом України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» іноземці мають право займатися в Україні інвестиційною, а також зовнішньоекономічною та іншими видами підприємницької діяльності, передбаченими законодавством України. Вони мають такі ж права і обов'язки, що і громадяни України, якщо інше не випливає з Конституції та законів України [85].

В науковій літературі зазначається, що в межах предмету адміністративного права економічна сфера є однією із самих об'ємних і складних для правового регулювання. В системі адміністративного права виділяються норми, які містять загальні правила, що регулюють процеси державного управління, та норми, дія яких обмежується сферою державного управління та регулювання іноземним інвестуванням. До нормативно-правових актів, що містять загальні норми адміністративного права, відносяться акти, що закріплюють принципи державного управління, правове положення суб'єктів адміністративно-правових відносин, форми і методи управлінської діяльності, тощо. До таких актів, зокрема, можна віднести Конституцію України, Господарський, Податковий та Митний кодекси України, Кодекс України про адміністративні правопорушення та інші. До групи нормативно-правових актів, що містять спеціальні норми у сфері державного управління (регулювання) іноземним інвестуванням, слід віднести Закони України «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про інвестиційну діяльність», «Про режим іноземного інвестування» та інші нормативно-правові акти [9, с. 46–53].

В залежності від призначення норм адміністративного права їх можна поділити на норми, що визначають правовий статус та порядок діяльності суб'єктів державного та недержавного управління (регулювання) іноземним інвестуванням, норми, що встановлюють вимоги безпосередньо до здійснення іноземного інвестування та норми, що встановлюють адміністративну відповідальність за порушення суб'єктами іноземного

інвестування вимог законодавства. Адміністративне право є важливим засобом державного регулювання іноземного інвестування [9, с. 46–53].

В науковій юридичній літературі доведено, що значну роль в правовому регулюванні іноземного інвестування відіграють норми господарського, цивільного, фінансового, митного, податкового, валютного, земельного та екологічного законодавства. У регулюванні іноземного інвестування відповідну роль відіграють також норми трудового права. Так, питання видачі дозволу на застосування праці іноземців або осіб без громадянства врегульовані нормами Закону України «Про зайнятість населення» від 05 липня 2012 р. № 5067-VI [91]. Важливу роль в регулюванні іноземного інвестування відіграють норми кримінального права. Злочини у сфері зовнішньоекономічної діяльності та міжнародних економічних відносин насамперед є злочинами у господарській діяльності, положення про які містяться у розділі VII Кримінального кодексу України [92]. Склад злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності та міжнародних економічних відносин може стосуватися також злочинів проти основ національної безпеки України, проти власності, у сфері службової діяльності, тощо [9, с. 46–53].

При дослідженні правового регулювання іноземного інвестування в Україні слід враховувати те, що крім внутрішнього законодавства існує група міжнародних договорів України із окремими країнами про сприяння (заохочення) та захист інвестицій, що є одним із джерел правового регулювання іноземних інвестицій в Україні. В цих договорах, так як і в законодавстві про іноземні інвестиції, мають знаходити своє відображення основні пріоритети державної політики України щодо залучення іноземних інвестицій в економіку України.

Отже, одним із джерел правового регулювання іноземного інвестування в Україні є міжнародні договори. Відповідно до ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного

законодавства України [90]. Це конституційне положення також відображене у ч. 1 ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України», а згідно ч. 2 даної статті якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору [87].

Міжнародний договір України – це договір, укладений у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права, який регулюється міжнародним правом, незалежно від того, міститься договір в одному чи декількох пов'язаних між собою документах, і незалежно від його конкретного найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо) (ст. 2 Закону України «Про міжнародні договори України») [87].

Міжнародні договори України укладаються: Президентом України або за його дорученням – від імені України; Кабінетом Міністрів України або за його дорученням – від імені Уряду України; міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади, державними органами – від імені міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних органів. Від імені Уряду України укладаються міжнародні договори України з економічних, торговельних, науково-технічних, гуманітарних та інших питань, віднесених до відання Кабінету Міністрів України. Міжвідомчими є міжнародні договори України з питань, що належать до повноважень міністерств, інших центральних органів виконавчої влади та державних колегіальних органів [87].

Порядок урегулювання приватноправових відносин, які хоча б через один із своїх елементів пов'язані з одним або кількома правопорядками, іншими, ніж український правопорядок, визначається згідно Закону України «Про міжнародне приватне право» від 23 червня 2005 р. № 2709-IV [88].

На даний час Україна є учасником 78 двосторонніх міжнародних угод про сприяння (заохочення) та захист інвестицій. З метою висвітлення часового періоду та географії їх укладення, наведемо перелік цих угод:

1. Угода про сприяння та взаємний захист інвестицій між Урядом України та Урядом Держави Катар від 20.03.2018.
2. Угода між Урядом України та Урядом Турецької Республіки про взаємне сприяння та захист інвестицій від 09.10.2017.
3. Угода про заохочення та захист інвестицій між Україною та Фондом міжнародного розвитку ОПЕК 26.05.2017.
4. Угода між Україною та Японією про сприяння та захист інвестицій від 05.02.2015.
5. Угода між Урядом України та Урядом Держави Ізраїль про взаємне сприяння та захист інвестицій від 24.11.2010.
6. Протокол між Урядом України та Урядом Чеської Республіки про внесення змін до Угоди між Урядом України та Урядом Чеської Республіки про сприяння та взаємний захист інвестицій, підписаної 17 березня 1994 року в м. Празі від 16.09.2008.
7. Угода між Урядом України та Урядом Королівства Саудівська Аравія про сприяння та взаємний захист інвестицій від 09.04.2008.
8. Угода між Україною та Словацькою Республікою про сприяння та взаємний захист інвестицій від 26.02.2007.
9. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Сінгапур про сприяння та взаємний захист інвестицій від 18.09.2006.
10. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Сан-Марино про сприяння та взаємний захист інвестицій від 13.01.2006.
11. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Екваторіальна Гвінея про сприяння та взаємний захист інвестицій від 15.12.2005.
12. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Йорданського Хашимітського Королівства про взаємне сприяння та захист інвестицій від 30.11.2005.
13. Угода між Урядом України та Урядом Фінляндської Республіки про сприяння та взаємний захист інвестицій від 07.10.2004.

14. Угода між Урядом України та Урядом Його Величності Султана і Янг Ді-Пертуана Брунею Даруссаламу про сприяння та взаємний захист інвестицій від 18.06.2004.

15. Угода між Україною та Республікою Панама про сприяння та взаємний захист інвестицій від 04.11.2003.

16. Угода між Урядом України та Урядом Об'єднаних Арабських Еміратів про сприяння та захист інвестицій від 22.01.2003.

17. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Албанія про сприяння та взаємний захист інвестицій від 25.10.2002.

18. Угода між Урядом України та Урядом Сирійської Арабської Республіки про сприяння та взаємний захист інвестицій від 21.04.2002.

19. Угода між Україною та Боснією і Герцеговиною про заохочення і взаємний захист інвестицій від 13.03.2002.

20. Угода між Урядом України та Урядом Султанату Оман про сприяння та взаємний захист інвестицій від 14.01.2002.

21. Угода між Урядом України та Урядом Держави Кувейт про сприяння та взаємний захист інвестицій від 12.01.2002.

22. Угода між Урядом України та Урядом Королівства Марокко про заохочення та взаємний захист інвестицій від 24.12.2001.

23. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Індія про сприяння та взаємний захист інвестицій від 01.12.2001.

24. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Гамбія про сприяння та взаємний захист інвестицій від 12.07.2001.

25. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Таджикистан про заохочення і взаємний захист інвестицій від 06.07.2001.

26. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Ємен про сприяння та взаємний захист інвестицій від 19.02.2001.

27. Угода між Урядом України та Великою Соціалістичною Народною Лівійською Арабською Джамагірією про сприяння та взаємний захист інвестицій від 23.01.2001.

28. Угода між Кабінетом Міністрів України та Союзним Урядом Союзної Республіки Югославія про взаємне сприяння та захист інвестицій від 09.01.2001.

29. Угода між Україною та Португальською Республікою про сприяння та взаємний захист інвестицій від 25.10.2000.

30. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Демократичної Республіки Конго про сприяння та взаємний захист інвестицій від 11.10.2000.

31. Угода між Україною та Республікою Словенія про взаємне сприяння та захист інвестицій від 30.03.1999.

32. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Російської Федерації про заохочення та взаємний захист інвестицій від 27.11.1998.

33. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Македонія про сприяння та взаємний захист інвестицій від 02.03.1998.

34. Угода між Україною та Іспанією про сприяння та взаємний захист інвестицій від 26.02.1998.

35. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Туркменістану про сприяння та взаємний захист інвестицій від 29.01.1998.

36. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Хорватія про сприяння та взаємний захист інвестицій від 15.12.1997.

37. Угода між Урядом України та Урядом Латвійської Республіки про сприяння та взаємний захист інвестицій від 24.07.1997.

38. Угода між Урядом України та Урядом Азербайджанської Республіки про сприяння та взаємний захист інвестицій від 24.03.1997.

39. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Корея про сприяння та взаємний захист інвестицій від 16.12.1996.

40. Угода між Україною та Турецькою Республікою про взаємне сприяння та захист інвестицій від 27.11.1996.

41. Угода між Україною і Республікою Австрія про сприяння та взаємний захист інвестицій від 08.11.1996.

42. Угода між Урядом України та Урядом Ісламської Республіки Іран про взаємне сприяння та захист інвестицій від 22.05.1996.

43. Угода між Урядом України та Бельгійсько-Люксембурзьким Економічним Союзом про взаємне заохочення і захист інвестицій від 20.05.1996.

44. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Індонезія про сприяння та захист інвестицій від 11.04.1996.

45. Угода між Урядом України та Урядом Ліванської Республіки про сприяння та взаємний захист інвестицій від 25.03.1996.

46. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про сприяння та взаємний захист інвестицій від 14.12.1995.

47. Угода між Україною та Республікою Чилі про взаємне сприяння та захист інвестицій від 30.10.1995.

48. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Молдова про сприяння та взаємний захист інвестицій від 29.08.1995.

49. Угода між Урядом України та Урядом Королівства Швеція про сприяння та взаємний захист інвестицій від 15.08.1995.

50. Угода між Урядом України та Урядом Аргентинської Республіки про сприяння та взаємний захист інвестицій від 09.08.1995.

51. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Куба про сприяння та взаємний захист інвестицій від 20.05.1995.

52. Угода між Урядом України та Урядом Італійської Республіки про сприяння та взаємний захист інвестицій від 02.05.1995.

53. Угода між Україною та Швейцарською Конфедерацією про сприяння та взаємний захист інвестицій від 20.04.1995.

54. Угода між Урядом України та Урядом Естонської Республіки про сприяння та взаємний захист інвестицій від 15.02.1995.

55. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Грузія про заохочення та взаємний захист інвестицій від 09.01.1995.

56. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Болгарія про взаємне сприяння та захист інвестицій від 08.12.1994.

57. Угода між Урядом України та Урядом Канади про сприяння та захист інвестицій від 24.10.1994.

58. Угода між Україною та Угорською Республікою про сприяння та взаємний захист інвестицій від 11.10.1994.

59. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Вірменія про сприяння та взаємний захист інвестицій від 07.10.1994.

60. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Казахстан про заохочення та взаємний захист інвестицій від 17.09.1994.

61. Угода між Урядом України та Урядом Грецької Республіки про сприяння та взаємний захист інвестицій від 01.09.1994.

62. Угода про сприяння та взаємний захист інвестицій між Україною та Королівством Нідерландів від 14.07.1994.

63. Угода між Урядом України та Урядом Словацької Республіки про заохочення і взаємний захист інвестицій від 27.06.1994.

64. Угода між Урядом України та Урядом Держави Ізраїль про заохочення та взаємний захист інвестицій від 16.06.1994.

65. Угода між Урядом України і Урядом Соціалістичної Республіки В'єтнам про заохочення і захист інвестицій від 08.06.1994.

66. Угода між Урядом України та Урядом Французької Республіки про взаємне сприяння та взаємний захист інвестицій від 03.05.1994.

67. Угода між Урядом України та Урядом Чеської Республіки про сприяння та взаємний захист інвестицій від 17.03.1994.

68. Угода між Урядом України та Урядом Литовської Республіки про сприяння та взаємний захист інвестицій від 08.02.1994.

69. Угода між Урядом Республіки Киргизстан і Урядом України про сприяння здійсненню та взаємному захисту інвестицій від 23.02.1993.

70. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Казахстан щодо сприяння здійсненню та взаємного захисту інвестицій від 22.02.1993.

71. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Узбекистан про сприяння здійсненню і взаємному захисту інвестицій від 20.02.1993.

72. Угода між Україною і Федеративною Республікою Німеччина про сприяння здійсненню і взаємний захист інвестицій від 15.02.1993.

73. Угода між Урядом України та Урядом Сполученого Королівства Великобританії і Північної Ірландії про сприяння і взаємний захист інвестицій від 10.02.1993.

74. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Польща про взаємне заохочення та захист інвестицій від 12.01.1993.

75. Угода між Урядом України та Урядом Арабської Республіки Єгипет про сприяння та взаємний захист інвестицій від 22.12.1992.

76. Угода між Урядом України і Урядом Монголії про заохочення та взаємний захист інвестицій від 05.11.1992.

77. Угода між Урядом України і Урядом Китайської Народної Республіки про заохочення та взаємний захист інвестицій від 31.10.1992.

78. Угода між Урядом України та Урядом Королівства Данія про сприяння та взаємний захист інвестицій від 23.10.1992 [93].

Проаналізувавши зміст зазначених міжнародних угод можна зробити висновок про те, що вони містять ряд особливих положень, відмінних від положень національного законодавства. В них для іноземних інвесторів із країн, які є сторонами угоди, може встановлюватися більш пільговий, відмінний від національного правовий режим. Тому, при укладенні таких міжнародних угод, потрібно враховувати реальність їх виконання, не включаючи до цих угод положення, які прямо протирічать внутрішньому законодавству країни, яка є стороною такої угоди. Аналіз показує, що основними положеннями двосторонніх міжнародних угод про сприяння (заохочення) та захист інвестицій є наступні: визначення термінів «інвестиція», «інвестор», «доходи», «територія» та ін.; визначення сфери застосування цієї угоди; умови сприяння та захисту іноземних інвестицій; умови надання іноземним інвестиціям національного та режиму найбільшого

сприяння; порядок компенсації збитків іноземним інвесторам; умови експропріації; умови переказу доходів від іноземних інвестицій та інших платежів; порядок вирішення спорів між договірною стороною та інвестором іншої договірної сторони та між самими договірними сторонами; застосування інших правил та зобов'язань [39].

Важливим висновком, що стосується підвищення ефективності використання такого засобу правового регулювання іноземного інвестування як двосторонні міжнародні угоди про сприяння (заохочення) та захист інвестицій, є те, що в Україні необхідно гармонійно поєднувати положення національного законодавства з положеннями таких угод з метою створення єдиного політико-правового середовища для діяльності іноземних інвесторів в Україні. Необхідне чітке визначення і систематизація пріоритетних напрямків в укладенні двосторонніх міжнародних угод про сприяння (заохочення) та захист інвестицій. При укладенні таких угод потрібно також дотримуватися принципів додержання національних інтересів та економічної безпеки України [39].

Після огляду законодавства України про іноземне інвестування слід зупинитися на науково-теоретичному аналізі його місця в системі законодавства України та шляхах вдосконалення.

Досліджуючи загальнотеоретичні основи законодавства про іноземне інвестування, слід зазначити, що будь-яке законодавство – це система законів та підзаконних нормативно-правових актів. Закони та підзаконні нормативно-правові акти є формою вираження норм права, оскільки в них, як в юридичних джерелах, юридично закріплюються норми права, які за предметом та методом правового регулювання об'єднуються в рамках відповідних галузей права. В юридичній літературі зроблено висновок про те, що структура права є структурою змісту, а структура законодавства є структурою форм права. Інститут права є одним із елементів системи права, його внутрішньої форми. Інститут права є частиною певної галузі (підгалузі) права і об'єднує правові норми, які регулюють суспільні відносини, що

мають певне самостійне значення у межах їх відповідного типу. Водночас ці норми мають стійкий взаємозв'язок з іншими елементами відповідної галузі права [9, с. 51–54; 221].

Система законодавства має похідний характер від системи права. Проте, завдяки такому спільному елементу як норми права, існує тісний зв'язок між системою права та системою законодавства. Іноді цей зв'язок настільки тісний, що ці дві системи співпадають. Такий зв'язок спостерігається, наприклад, між такими галузями права та законодавства як цивільна, кримінальна, трудова. Поряд з цим необхідно зазначити, що система законодавства, її окремі галузі, не завжди співпадають із системою права та її галузями. Окремі галузі законодавства можуть виражати лише окрему підгалузь, або декілька правових інститутів галузі права, а в ряді випадків виражають групу суміжних правових інститутів декількох галузей права. Не завжди структура галузей законодавства кореспондує галузям права. Існують комплексні нормативні утворення та галузі законодавства, що охоплюють норми декількох галузей права. До такої галузі законодавства, наприклад, можна віднести господарське законодавство [9, с. 51–54; 221].

Як вже було зазначено вище, правила поведінки, що регулюють відносини у сфері іноземного інвестування, закріплені в нормах різних галузей права та в нормативно-правових актах різних галузей законодавства. Отже, можна зробити висновок про те, що законодавство про іноземне інвестування має комплексний, міжгалузевий характер, а норми права та законодавства про іноземне інвестування слід розглядати як міжгалузеві утворення в системі українського права та законодавства, які є комплексними міжгалузевими інститутами відповідно права та законодавства України. Особливості інституту права та інституту законодавства про іноземне інвестування полягають у тому, що їх не можна вважати складовою частиною якої-небудь конкретної галузі права та законодавства, оскільки вони включають в себе норми різних галузей права та законодавства. Тому право та законодавство про іноземне інвестування є інститутами не якої-

небудь окремої галузі права та законодавства, а права та законодавства України в цілому [9, с. 51–54].

Висловлюючи пропозиції щодо шляхів вдосконалення інвестиційного законодавства України, в тому числі з метою уніфікації та спрощення правового регулювання у сфері іноземного інвестування, слід зупинитися на питаннях його кодифікації, які частково вже досліджувалися в юридичній науці [82]. Так, тривалий час спостерігається кількісне зростання нормативно-правових актів, що фрагментарно охоплюють різні сфери регульованих відносин. Посилюється незгодженість як між нормативно-правовими актами, так і між їх окремими нормами, безсистемність розвитку інвестиційного законодавства. Недостатня увага приділяється розробці механізмів ефективної реалізації інвестиційного законодавства, забезпечення захисту прав та інтересів інвесторів.

Практична діяльність з метою реформування інвестиційного законодавства має включати наступні етапи: оцінка сучасного стану цього інституту законодавства, виявлення проблем і суперечностей; визначення поточних і перспективних напрямів удосконалення інвестиційного законодавства та його реалізації; систематизація інвестиційного законодавства шляхом його кодифікації.

Слід зазначити, що особливістю правового регулювання інвестиційної діяльності в Україні є те, що, поряд із Законом України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 р. № 1560-ХІІ, її суб'єкти повинні враховувати також положення цілого ряду кодексів, законів (та підзаконних нормативно-правових актів), міжнародних договорів. Зокрема, це:

- Господарський кодекс України;
- Цивільний кодекс України;
- Податковий кодекс України;
- Митний кодекс України;
- Бюджетний кодекс України;

- Закон України «Про державно-приватне партнерство» від 01.07.2010 р. № 2404-VI;
- Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 р. № 959-XII;
- Закон України «Про режим іноземного інвестування» від 19.03.1996 р. № 93/96-ВР;
- Закон України «Про захист іноземних інвестицій в Україні» від 10.09.1991 р. № 1540а-XII;
- Закон України «Про підготовку та реалізацію інвестиційних проектів за принципом «єдиного вікна»» від 21.10.2010 р. № 2623-VI;
- Закон України «Про інститути спільного інвестування» від 05.07.2012 р. № 5080-VI;
- Закон України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць» від 06.09.2012 р. № 5205-VI;
- Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів» від 13.05.2014 р. № 1255-VII;
- Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р. № 40-IV;
- Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 08.09.2011 р. № 3715-VI;
- Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» від 16.07.1999 р. № 991-XIV;
- Закон України «Про наукові парки» від 25.06.2009 р. № 1563-VI;
- Закон України «Про індустріальні парки» від 21.06.2012 р. № 5018-VI;
- Закон України «Про концесії» від 16.07.1999 р. № 997-XIV;
- Закон України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» від 13.10.1992 р. № 2673-XII (та закони про окремі СЕЗ і ТПР в Україні) та інші.

Взагалі із нормами Закону України «Про інвестиційну діяльність» кореспондують положення 311 законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів України різної галузевої приналежності. Крім того слід враховувати, що Україна є учасником біля 90 міжнародних договорів про уникнення подвійного оподаткування, 78 міжнародних договорів про заохочення і взаємний захист інвестицій, 200 міжнародних договорів про торговельно-економічне співробітництво, 186 міжнародних договорів про науково-технічне співробітництво.

Крім інвентаризації (ревізії) нормативно-правових актів (з підготовкою пропозицій щодо скасування застарілих або не актуальних, не досконалих нормативно-правових актів, скорочення кількості нормативно-правових актів), у даному випадку слід використовувати таку форму систематизації законодавства, як кодифікація. При цьому, кодифікації повинні підлягати не лише норми законів, але і підзаконних нормативно-правових актів різної галузевої приналежності, оскільки практика нормотворчої діяльності в Україні свідчить про те, що в деяких нормативно-правових актах підзаконного характеру можуть міститися норми, які за їх ознаками можна віднести до норм законів (норми, що містять правила поведінки загального характеру, розповсюджуються на широке коло суб'єктів правовідносин, широко використовуються у тій чи іншій сфері суспільних відносин, тощо) [9, с. 58-65; 222].

Однак питання розробки структури та змісту Інвестиційного кодексу України мають стати предметом окремого наукового дослідження.

1.3. Загальні засади захисту прав та інтересів іноземних інвесторів та іноземних інвестицій в Україні

Адміністративно-правовий захист прав та інтересів іноземних інвесторів та іноземних інвестицій є органічним системним елементом в

загальному механізмі такого захисту за допомогою норм різних галузей права та законодавства України.

Відповідно до загальних теоретичних положень юридичної науки захист прав та інтересів іноземних інвесторів як суб'єктів суспільних правовідносин, та захист іноземних інвестицій в Україні відноситься до функцій держави та функцій права.

В юридичній науці під функціями держави розуміють певні напрями її діяльності з вирішення справ суспільства, узгодження та забезпечення інтересів його суб'єктів. Це напрями та види діяльності держави, які виражають її суть і призначення. Функції держави мають об'єктивний характер. Критеріями класифікації функцій держави є суб'єкти, об'єкти, способи, засоби та умови діяльності держави. Функціональний підхід до з'ясування сутності держави дає можливість визначити її соціальну роль та призначення в суспільному житті, зміст діяльності, завдання відповідно до того чи іншого історичного етапу розвитку, механізм держави, за допомогою якого вирішуються питання загальносуспільного значення та здійснюється управлінська діяльність [1–8; 94, с. 313; 223].

Серед функцій держави виокремлюють генеральну, внутрішні та зовнішні функції. Критерієм такої класифікації є об'єкти впливу держави: певна група суспільних відносин (відносини з приводу реалізації визначених конституцією та іншими законами загальних засад становлення і розвитку державності), а також суспільні відносини в окремих сферах життєдіяльності суспільства (економіка, культура, освіта, охорона законності і правопорядку, прав і свобод людини і громадянина тощо). Так, у генеральній функції держави проявляється соціально-правовий зміст держави, характер її відносин з громадянським суспільством, суб'єктами міжнародних відносин. Ця функція «пронизує» інші функції держави, відіграє важливу роль у визначенні засобів, форм і методів управлінської діяльності держави. Змістом генеральної функції є діяльність держави щодо забезпечення об'єктивних умов життєдіяльності всього суспільства, демократичних засад

функціонування інститутів громадянського суспільства, гідних умов життя людини, її здоров'я, навколишнього природного середовища, соціально-культурних, економічних і політичних умов [1–8; 94, с. 313; 223].

Реалізація генеральної функції держави здійснюється через її внутрішні і зовнішні функції. Перші пов'язані з реалізацією завдань суспільства всередині країни, останні — на міжнародній арені як суб'єкта міжнародно-правових відносин. До внутрішніх функцій держави належать: а) політична – розробка політичної стратегії і тактики розвитку суспільства; б) економічна – здійснення в межах, передбачених законодавством, регулюючого впливу на економічну сферу; в) бюджетна і фінансового контролю; г) правоохоронна – забезпечення державного і суспільного ладу, охорона законності і правового порядку, прав і свобод людини і громадянина; д) екологічна – вжиття заходів щодо захисту навколишнього природного середовища і природних ресурсів; е) інформаційно-комунікативна – створення і забезпечення функціонування систем електронних комунікацій, демократичних умов діяльності засобів масової інформації; ж) культурна – розвиток освіти, науки, культури; з) соціальна – створення та забезпечення надійної системи соціального забезпечення. До зовнішніх функцій держави належать: а) захист суверенітету; б) інтеграція в міжнародну спільноту; в) міжнародна економічна та зовнішньоекономічна діяльність; г) дипломатична співпраця з іншими державами; д) міжнародне співробітництво з питань охорони довкілля; е) боротьба з міжнародною злочинністю. Провідними формами реалізації функцій держави є правові, а саме: правотворча діяльність; соціальне управління та виконавчо-розпорядча діяльність органів державного управління; правоохоронна діяльність (захист прав і свобод людини і громадянина, забезпечення законності та правового порядку); здійснення правосуддя, застосування державного примусу за порушення норм права тощо. Серед неправових форм реалізації функцій держави головними є науково-прогностична, політична та організаційна діяльність [1–8; 94, с. 313; 223].

Функції права – це напрями або види впливу права на суспільні відносини. В них виражається роль і призначення права в суспільстві і державі, його соціальна цінність та найважливіші риси. Функції права поділяють на загальносоціальні та спеціальні. Загальносоціальні функції права розрізняють переважно за сферами впливу права на суспільні відносини. До них належать такі функції, як політична, економічна, соціальна, ідеологічна тощо. До спеціальних функцій, тобто власне правових (юридичних), належать насамперед регулятивна та охоронна функції, установча та інформаційна. Ці функції розрізняють за характером (способами, засобами) впливу права на суспільні відносини. Функції права реалізуються через систему права, через джерела та акти застосування права, а також шляхом відповідної діяльності органів державної влади [1–8; 94,с. 313].

Охорона прав та інтересів суб'єктів суспільних відносин в прикладному сенсі проявляється через право на захист їх прав та інтересів. Розглянемо науково-теоретичні підходи до розуміння співвідношення понять охорони та захисту прав та інтересів.

Так, більшість авторів вважають, що охорона прав та інтересів є більш широким поняттям, що включає всі юридичні правила з приводу певного блага, а під захистом права вони розуміють заходи, передбачені в законі для тих випадків, коли право вже порушено. Охорона кожного права існує постійно і має на меті забезпечити його здійснення, не допустити його порушення. Охорона права забезпечується насамперед державою, яка передбачає суб'єктивні права та їх захист. Необхідність вдатися до захисту права виникає лише при його порушенні, оспорюванні або загрозі порушення. Охорона права, як поняття, що є ширшим за поняття захисту права, в широкому розумінні включає заходи не тільки правового, а й економічного, політичного, організаційного та іншого характеру, спрямовані на створення необхідних умов для реалізації суб'єктивних прав. Захист прав розглядається як державно-примусова діяльність, скерована на здійснення

«відновлювальних завдань» - поновлення порушеного права. Етимологія слова «захист» передбачає певну динаміку, тобто вчинення дій, спрямованих на забезпечення реалізації прав та інтересів. Під захистом розуміються і такі юридичні засоби правоохоронного характеру, що застосовуються до порушника прав, інтересів та обов'язків безпосередньо стороною правовідносин як уповноваженою особою без звернення за захистом до державних органів. Отже, під охороною прав та інтересів розуміють всю систему норм, гарантій, принципів, можливостей і дозволів, що складають механізм реалізації охоронюваних законом прав та інтересів. Захист прав та інтересів, у свою чергу, визначається як спектр дій (не лише можливих, але і відповідно до закону допустимих), які спрямовані на усунення перешкод у реалізації охоронюваних законом прав та інтересів. Охорона надається виключно законним правам та інтересам, а захист законних прав та інтересів здійснюється виключно правовими методами [95, с. 9–31; 96, с. 133–138; 79–81].

Право на захист – це підстава, умова самого захисту права та інтересу. Право на захист містить такі елементи: а) можливість особи використовувати не заборонені засоби власного впливу на правопорушника (самозахист); б) можливість застосування уповноваженою особою юридичних засобів оперативного впливу на правопорушника; в) можливість звернутися до компетентних державних або суспільних органів за спонуканням особи до певної поведінки [97, с. 107].

Елементами механізму захисту прав та інтересів є: 1) об'єкт захисту – конкретні права та інтереси; 2) суб'єкти захисту – уповноважена особа, права та інтереси якої порушені, компетентні державні органи та представники виконавчої влади, громадські інституції, нотаріус, суд; 3) виникнення права на захист; 4) застосування форм і способів захисту [96, с. 136; 79–81].

Форми захисту прав та інтересів поділяються на юрисдикційні та неюрисдикційні, а конкретні способи захисту визначаються в нормативно-

правових актах відповідної галузевої приналежності, про що мова буде іти далі.

Юрисдикційна форма захисту прав та інтересів – це діяльність уповноважених державою органів щодо захисту порушених або оспорюваних прав. Юрисдикційна форма захисту має такі різновиди: 1. Адміністративний захист Президентом України, органами державної влади України, Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених Конституцією, законом. Рішення цих органів не є перешкодою для звернення до суду. 2. Судовий захист. Кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого права та інтересу. 3. Нотаріальний захист здійснюється шляхом вчинення виконавчого напису на борговому документі у випадках і в порядку, установлених законом [79–81; 96; 224].

Неюрисдикційна форма захисту прав та інтересів – це застосування особою засобів захисту, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства. Ці засоби захисту прав та інтересів застосовуються суб'єктами правовідносин самостійно без звернення до компетентних державних органів.

Слід зазначити, що в різних законодавчих актах з метою правового регулювання окремих видів суспільних відносин іноземні суб'єкти таких відносин визначаються по-різному, а саме: «іноземні суб'єкти господарської діяльності» (Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність»); «іноземні інвестори» (Закон України «Про режим іноземного інвестування»); «нерезиденти» (Податковий та Митний кодекси України, Закон України «Про валюту і валютні операції»). Виходячи із мети та завдань даного дисертаційного дослідження в ньому буде використовуватися термін «іноземні інвестори».

В юридичній літературі вже досліджувалися окремі питання захисту прав суб'єктів інвестиційної діяльності в цілому, іноземних інвесторів та іноземних інвестицій [98–104], однак цілісного, комплексного науково-

теоретичного аналізу загальних засад захисту прав та інтересів іноземних інвесторів в Україні проведено не було.

Переходчи до аналізу законодавства України з досліджуваних у цьому підрозділі роботи питань, слід зазначити, що загальні засади захисту прав та інтересів іноземних інвесторів визначаються в Конституції України. Так, відповідно до ст. 8 Конституції в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується. Згідно із ст. 13 Конституції України держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом. Іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, – за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України (ст. 26 Конституції України). У ст. 42 Конституції України зазначається, що кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. Відповідно до ст. 55 Конституції України права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Кожному гарантується право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених цією Конституцією, та у порядку, визначеному законом. Кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за

захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна [90].

Загальні положення про форми та способи захисту цивільних прав та інтересів іноземних інвесторів містяться у Главі 3 Цивільного кодексу України. Так, відповідно до ст. 15 Цивільного кодексу України кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання, а також на захист свого інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного законодавства. Згідно із ст. 16 Цивільного кодексу України кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу. Способами захисту цивільних прав та інтересів можуть бути: 1) визнання права; 2) визнання правочину недійсним; 3) припинення дії, яка порушує право; 4) відновлення становища, яке існувало до порушення; 5) примусове виконання обов'язку в натурі; 6) зміна правовідношення; 7) припинення правовідношення; 8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; 9) відшкодування моральної (немайнової) шкоди; 10) визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб. Суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом чи судом у визначених законом випадках [105].

Президент України здійснює захист цивільних прав та інтересів у межах повноважень, визначених Конституцією України. У випадках, встановлених Конституцією України та законом, особа має право звернутися за захистом цивільного права та інтересу до органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування. Орган державної влади, орган влади Автономної Республіки Крим або орган місцевого самоврядування здійснюють захист цивільних прав та інтересів у межах, на підставах та у спосіб, що встановлені Конституцією України та

законом. Рішення, прийняте зазначеними органами щодо захисту цивільних прав та інтересів, не є перешкодою для звернення за їх захистом до суду. Нотаріус здійснює захист цивільних прав шляхом вчинення виконавчого напису на борговому документі у випадках і в порядку, встановлених законом [105].

Особа має право на самозахист свого цивільного права та права іншої особи від порушень і протиправних посягань. Самозахистом є застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства. Способи самозахисту мають відповідати змісту права, що порушене, характеру дій, якими воно порушене, а також наслідкам, що спричинені цим порушенням та обираються самою особою чи встановлюватися договором або актами цивільного законодавства. Право на захист особа здійснює на свій розсуд. Нездійснення особою права на захист не є підставою для припинення цивільного права, що порушене, крім випадків, встановлених законом [105].

Норми щодо захисту прав та інтересів іноземних інвесторів містяться також у положеннях Господарського кодексу України. Так, відповідно до ст. 5 цього кодексу до конституційних основ правового господарського порядку в Україні відноситься забезпечення державою захисту прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, визнання усіх суб'єктів права власності рівними перед законом, непорушності права приватної власності, недопущення протиправного позбавлення власності; економічна багатоманітність, право кожного на підприємницьку діяльність, не заборонену законом, визначення виключно законом правових засад і гарантій підприємництва; забезпечення державою захисту конкуренції у підприємницькій діяльності, недопущення зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірного обмеження конкуренції та недобросовісної конкуренції, визначення правил конкуренції та норм антимонопольного регулювання виключно законом; взаємовигідне

співробітництво з іншими країнами; визнання і дія в Україні принципу верховенства права [25].

Згідно із ст. 6 Господарського кодексу України до загальних принципів господарювання відносяться: забезпечення економічної багатоманітності та рівний захист державою усіх суб'єктів господарювання; свобода підприємницької діяльності у межах, визначених законом; вільний рух капіталів, товарів та послуг на території України; обмеження державного регулювання економічних процесів у зв'язку з необхідністю забезпечення соціальної спрямованості економіки, добросовісної конкуренції у підприємстві, екологічного захисту населення, захисту прав споживачів та безпеки суспільства і держави; захист національного товаровиробника [25].

Слід відзначити, що принципи, які закріплені в ст. 6 Кодексу, є основоположними принципами зовнішньоекономічної діяльності на основі яких приймаються і інші некодифіковані закони та підзаконні нормативно-правові акти, якими визначено правовий статус суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності в цілому.

Положення про господарсько-правові форми та способи захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання (а отже і іноземних інвесторів) містяться у ст. 20 Господарського кодексу України. Відповідно до цієї статті держава забезпечує захист прав і законних інтересів суб'єктів господарювання. Кожний суб'єкт господарювання має право на захист своїх прав і законних інтересів. Господарсько-правові права та законні інтереси іноземних інвесторів захищаються такими шляхами (способами): визнання наявності або відсутності прав; визнання повністю або частково недійсними актів органів державної влади та органів місцевого самоврядування, актів інших суб'єктів, що суперечать законодавству, ущемлюють права та законні інтереси суб'єкта господарювання; визнання недійсними господарських угод з підстав, передбачених законом; відновлення становища, яке існувало до порушення прав та законних інтересів суб'єктів господарювання; припинення дій, що порушують право або створюють загрозу його

порушення; присудження до виконання обов'язку в натурі; відшкодування збитків; застосування штрафних санкцій; застосування оперативного-господарських санкцій; застосування адміністративно-господарських санкцій; установлення, зміни і припинення господарських правовідносин; іншими способами, передбаченими законом. Порядок захисту прав іноземних інвесторів як суб'єктів господарювання визначається Господарським кодексом України та іншими законами [25].

У ч. 3 ст. 378 Господарського кодексу України зазначається, що держава гарантує однаковий захист усіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Загальні положення про захист державою прав та законних інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності містяться у ст. 389 цього кодексу, відповідно до якої держава здійснює захист прав та законних інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності за межами України згідно з нормами міжнародного права. Такий захист здійснюється через дипломатичні та консульські установи, державні торговельні представництва, які представляють інтереси України, а також в інший спосіб, визначений законом. Держава вживає необхідних заходів у відповідь на дискримінаційні та/або недружні дії з боку інших держав, митних союзів або економічних угруповань, які обмежують права та законні інтереси суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України. Законом може бути передбачено спеціальні заходи щодо захисту національного товаровиробника від демпінгового імпорту та спеціальні заходи щодо імпорту, який завдає або може завдати істотної шкоди національним товаровиробникам, а також визначено перелік видів товарів і послуг, експорт, імпорт та транзит яких через територію України забороняється. У випадках недобросовісної конкуренції до суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності або їх іноземних контрагентів застосовуються санкції відповідно до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» та інших законів [25].

Важливим для захисту прав та інтересів іноземних інвесторів в Україні є те, що окремими нормами Господарського кодексу України визначаються

гарантії здійснення іноземних інвестицій, спрямовані на захист прав та інтересів іноземних інвесторів (статті 397-399 кодексу). З метою забезпечення стабільності правового режиму іноземного інвестування встановлюються такі гарантії для іноземних інвесторів: 1. Застосування державних гарантій захисту іноземних інвестицій у разі зміни законодавства про іноземні інвестиції. 2. Гарантії щодо примусового вилучення, а також від незаконних дій органів влади та їх посадових осіб. 3. Компенсація і відшкодування збитків іноземним інвесторам. 4. Гарантії у разі припинення інвестиційної діяльності. 5. Гарантії переказу прибутків та використання доходів від іноземних інвестицій. 6. Інші гарантії здійснення інвестиційної діяльності [25].

В більшій мірі названі юридичні гарантії відносяться не лише до суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, але й до суб'єктів підприємницької діяльності в цілому, та є стимулюючим фактором для залучення іноземних інвесторів в Україну, що безумовно позитивно відзначиться на розвитку економіки країни. Втім, не дивлячись на нормативну визначеність даного виду юридичних гарантій, все ж таки залишається актуальним питання ефективності їх виконання та, відповідно, рівня захисту прав та інтересів інвесторів в Україні.

Іноземні інвестиції в Україні не підлягають націоналізації. Органи державної влади та їх посадові особи не мають права реквізувати іноземні інвестиції, крім випадків здійснення рятувальних заходів у разі стихійного лиха, аварій, епідемій, епізоотій. Зазначена реквізиція може бути здійснена лише на підставі рішення органів, уповноважених на це Кабінетом Міністрів України, і в порядку, встановленому законом. Іноземні інвестори мають право вимагати відшкодування збитків, завданих їм незаконними діями чи бездіяльністю органів державної влади або органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб. Збитки іноземних інвесторів повинні бути відшкодовані за поточними ринковими цінами або на основі обґрунтованих оцінок, підтверджених незалежним аудитором (аудиторською

організацією). Компенсація, яка виплачується іноземному інвестору в порядку відшкодування збитків, повинна бути адекватною, ефективною та визначеною на момент виконання рішення про відшкодування збитків. Сума компенсації за цим рішенням має бути негайно виплачена у валюті, в якій були здійснені інвестиції, чи в іншій прийнятній для іноземного інвестора валюті відповідно до валютного законодавства. Законом може бути передбачено нарахування відсотків на суму компенсації. Компенсація збитків іноземним інвесторам здійснюється в порядку, встановленому законом [25].

Гарантії переказу та використання доходів від іноземних інвестицій полягають в тому, що іноземним інвесторам після сплати ними податків, зборів (обов'язкових платежів) гарантується безперешкодний негайний переказ за кордон їхніх доходів, прибутків та інших коштів в іноземній валюті, одержаних на законних підставах від здійснення інвестицій. Порядок переказу за кордон зазначених коштів встановлюється Національним банком України. Доход іноземного інвестора або інші кошти, одержані в Україні у гривнях або іноземній валюті від здійснення інвестицій, можуть реінвестуватися в Україні в порядку, встановленому законодавством [25].

Гарантії іноземним інвесторам у разі припинення інвестиційної діяльності полягають в тому, що разі припинення інвестиційної діяльності на території України іноземний інвестор має право на повернення своїх інвестицій не пізніше шести місяців після припинення цієї діяльності, а також доходів за цими інвестиціями у грошовій або товарній формі, якщо інше не встановлено законом або угодою сторін [25].

Слід зазначити, що крім Господарського кодексу України, положення про державні гарантії захисту іноземних інвестицій містяться також у Розділі II спеціального Закону України «Про режим іноземного інвестування» від 19 березня 1996 р. № 93/96-ВР.

Для окремих суб'єктів підприємницької діяльності, які здійснюють інвестиційні проекти із залученням іноземних інвестицій, що реалізуються відповідно до державних програм розвитку пріоритетних галузей економіки,

соціальної сфери і територій, може встановлюватися пільговий режим інвестиційної та іншої господарської діяльності. Законами України можуть визначатися території, на яких діяльність іноземних інвесторів та підприємств з іноземними інвестиціями обмежується або забороняється, виходячи з вимог забезпечення національної безпеки. Законами України для суб'єктів господарської діяльності, які здійснюють інвестиційні проекти у визначених законом галузях господарювання із залученням іноземних інвестицій, можуть встановлюватися додаткові державні гарантії захисту іноземних інвестицій, у тому числі гарантії захисту інвестицій від зміни законодавства, передбачені цим законом [28].

Гарантії у разі зміни законодавства передбачені у ст. 8 Закону України «Про режим іноземного інвестування» і полягають у тому, що якщо в подальшому спеціальним законодавством України про іноземні інвестиції або законами України, які надають державні гарантії, будуть змінюватися гарантії захисту іноземних інвестицій, зазначені в розділі II цього закону або в законах України, які надають державні гарантії, то протягом 10 років з дня набрання чинності таким законодавством на вимогу іноземного інвестора застосовуються державні гарантії захисту іноземних інвестицій, передбачені цим законом або іншими законами України, які надають такі державні гарантії. Наприклад, державні гарантії захисту іноземних інвестицій, пов'язані із застосуванням «зеленого» тарифу, застосовуються на весь строк дії «зеленого» тарифу. До прав і обов'язків сторін, визначених угодою про розподіл продукції, протягом строку її дії застосовується законодавство України, чинне на момент її укладення. До прав і обов'язків сторін, визначених договором про купівлю-продаж електричної енергії за «зеленим» тарифом, протягом строку його дії застосовується законодавство України, чинне на дату набрання чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення умов підтримки виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії». Зазначені гарантії не поширюються на зміни до законодавства, що стосуються питань оборони,

національної безпеки, податкового законодавства, забезпечення громадського порядку, охорони навколишнього природного середовища [28].

Питання компенсації і відшкодування збитків іноземним інвесторам врегульовані статтею 10 Закону України «Про режим іноземного інвестування». Згідно із її положеннями іноземні інвестори мають право на відшкодування збитків, включаючи упущену вигоду і моральну шкоду, завданих їм внаслідок дій, бездіяльності або неналежного виконання державними органами України чи їх посадовими особами передбачених законодавством обов'язків щодо іноземного інвестора або підприємства з іноземними інвестиціями, відповідно до законодавства України. Усі понесені витрати та збитки іноземних інвесторів, завдані їм внаслідок дій, зазначених у статті 9 закону та частині першій цієї статті, повинні бути відшкодовані на основі поточних ринкових цін та/або обґрунтованої оцінки, підтверджених аудитором чи аудиторською фірмою. Компенсація, що виплачується іноземному інвестору, повинна бути швидкою, адекватною та ефективною. Компенсація, що виплачується іноземному інвестору внаслідок дій, зазначених у статті 9 цього закону, визначається на момент припинення права власності, а компенсація, що виплачується іноземному інвестору внаслідок дій, зазначених у частині першій цієї статті, визначається на час фактичного здійснення рішення про відшкодування збитків. Сума компенсації повинна виплачуватись у валюті, в якій були здійснені інвестиції, чи в будь-якій іншій прийнятній для іноземного інвестора валюті відповідно до законодавства України. З моменту виникнення права на компенсацію і до моменту її виплати на суму компенсації нараховуються відсотки згідно з середньою ставкою відсотка, за яким лондонські банки надають позики першокласним банкам на ринку євровалют (ЛІБОР) [28].

Особливе місце в системі законодавства України про іноземні інвестиції займає Закон України «Про захист іноземних інвестицій на Україні» від 10 вересня 1991 р. № 1540а-ХІІ, який був першим законодавчим актом у сфері захисту прав та інтересів іноземних інвесторів та захисту

іноземних інвестицій в Україні і є чинним на даний час. Основні подожження цього закону полягають в наступному: інвестиції, прибутки, законні права та інтереси іноземних інвесторів на території України захищаються її законами; іноземні інвестори мають дотримуватися законодавства України та не завдавати шкоди її державним, соціальним та економічним інтересам; держава не може реквізувати іноземні інвестиції за винятком випадків стихійного лиха, аварій, епідемій, епізоотій. Рішення про реквізицію іноземних інвестицій приймає Кабінет Міністрів України. Компенсація, що виплачується в цих випадках іноземному інвестору, має бути адекватною та ефективною; іноземним інвесторам гарантується перерахування за кордон їх прибутків та інших сум як в національній валюті, так і в іноземній валюті, що отримані на законних підставах; іноземні інвестори можуть реінвестувати прибутки на території України; іноземні інвестори сплачують податки, встановлені законодавством України [64].

Для розкриття питань захисту прав та інтересів іноземних інвесторів важливим є дослідження не лише норм матеріального права, але і норм процесуального права України. Розглянемо норми цивільного процесуального та господарського процесуального права України щодо провадження у справах за участю іноземних осіб.

Так, цивільні процесуальні норми про провадження у справах за участю іноземних осіб містяться у Розділі XI Цивільного процесуального кодексу України. Відповідно до цих норм, іноземці, особи без громадянства, іноземні юридичні особи, іноземні держави (їх органи та посадові особи) та міжнародні організації (іноземні особи) мають право звертатися до судів України для захисту своїх прав, свобод чи інтересів. Іноземні особи мають процесуальні права та обов'язки нарівні з фізичними і юридичними особами України, крім випадків, передбачених Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Підсудність судам України цивільних справ з іноземним елементом визначається цим кодексом, законом або міжнародним

договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України [106].

У разі якщо в процесі розгляду справи суду необхідно вручити документи, отримати докази, провести окремі процесуальні дії на території іншої держави, суд України може звернутися з відповідним судовим дорученням до іноземного суду або іншого компетентного органу іноземної держави (іноземного суду) у порядку, встановленому Цивільним процесуальним кодексом або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України. Суди України також мають виконувати доручення іноземних судів про надання правової допомоги щодо вручення викликів до суду чи інших документів, допиту сторін чи свідків, проведення експертизи чи огляду на місці, вчинення інших процесуальних дій, переданих їм у порядку, встановленому міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, а якщо міжнародний договір не укладено - дипломатичними каналами. Судові доручення можуть виконуватися також і закордонними дипломатичними установами України [106].

Відповідно до ст. 365 Господарського процесуального кодексу України іноземні особи мають такі самі процесуальні права та обов'язки, що і громадяни України та юридичні особи, створені за законодавством України, крім винятків, встановлених законом або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України. Підсудність справ за участю іноземних осіб визначається цим кодексом, законом або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України [107].

У разі якщо в процесі розгляду справи господарському суду необхідно вручити документи, отримати докази, провести окремі процесуальні дії на території іншої держави, господарський суд може звернутися з відповідним судовим дорученням до іноземного суду або іншого компетентного органу іноземної держави у порядку, встановленому Господарським процесуальним

кодексом або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України. Суд також має виконувати доручення іноземних судів щодо надання правової допомоги – вручення викликів до суду чи інших документів, допит сторін чи свідків, проведення експертизи чи огляду на місці, вчинення інших процесуальних дій, передані їм у порядку, встановленому міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, а якщо його не укладено, - дипломатичними каналами. Судове доручення про вручення документів громадянину України, який проживає на території іноземної держави, може бути виконано також працівниками дипломатичного представництва чи консульської установи України у відповідній державі [107].

Отже, на підставі науково-теоретичного аналізу юридичної літератури та нормативно-правових джерел, здійсненого у цьому підрозділі роботи, можна зробити висновок про те, що захист прав та інтересів іноземних інвесторів – це можливі та допустимі відповідно до законодавства дії, спрямовані на усунення перешкод у реалізації прав та інтересів іноземних інвесторів, які забезпечуються нормами матеріального та процесуального законодавства України, що визначають правовий статус іноземних інвесторів, їх права та свободи, гарантії здійснення іноземних інвестицій та державні гарантії захисту іноземних інвестицій, форми, способи та процедури захисту прав та інтересів іноземних інвесторів.

Як вже зазначалося на початку цього підрозділу, адміністративно-правовий захист прав та інтересів іноземних інвесторів та іноземних інвестицій є органічним системним елементом в загальному механізмі такого захисту за допомогою норм різних галузей права та законодавства України і є предметом більш детального дослідження в наступному розділі цієї роботи.

Висновки до розділу 1

Адміністративно-правовий захист прав та інтересів іноземних інвесторів та іноземних інвестицій є органічним системним елементом в загальному механізмі такого захисту за допомогою норм різних галузей права та законодавства України.

Іноземне інвестування, як предмет правового регулювання – це суспільні відносини у сфері міжнародної економічної, зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності, що виникають між іноземними інвесторами та іншими учасниками інвестиційної діяльності в ході реалізації іноземних інвестицій з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту, мають місце як на території України, так і на території країн походження іноземних інвесторів та іноземних інвестицій, та врегульовуються нормами національного законодавства України, країн походження іноземних інвесторів та іноземних інвестицій, нормами міжнародного права.

Іноземне інвестування регулюється нормами різних галузей права та законодавства України і як предмет правового регулювання має комплексний міжгалузевий характер як по відношенню до системи права, так і по відношенню до системи законодавства. Норми права та законодавства про іноземне інвестування слід розглядати як міжгалузеві утворення в системі українського права та законодавства, які є комплексними міжгалузевими інститутами відповідно права та законодавства України. Особливості інституту права та інституту законодавства про іноземне інвестування полягають у тому, що їх не можна вважати складовою частиною якої-небудь окремої галузі права та законодавства, оскільки вони включають в себе норми різних галузей права та законодавства. Тому право та законодавство про іноземне інвестування є інститутами системи права та законодавства України в цілому.

Одним із джерел правового регулювання іноземних інвестицій в Україні є міжнародні угоди про сприяння (заохочення) та захист інвестицій,

які містять ряд положень, відмінних від загальних положень національного законодавства, більш пільговий, відмінний від національного, правовий режим. В таких угодах, як і в законодавстві про іноземні інвестиції, мають відобразитися пріоритети державної політики України щодо залучення іноземних інвестицій з метою створення єдиного політико-правового середовища для діяльності іноземних інвесторів в Україні, забезпечення економічної безпеки держави. На даний час Україна є учасником 78 двосторонніх міжнародних угод про сприяння (заохочення) та захист інвестицій.

Висловлюючи пропозиції щодо шляхів вдосконалення інвестиційного законодавства України з метою уніфікації та спрощення правового регулювання іноземного інвестування, слід зупинитися на розробці підходів щодо кодифікації інвестиційного законодавства України.

Захист прав та інтересів іноземних інвесторів як суб'єктів суспільних правовідносин, та захист іноземних інвестицій в Україні відноситься до функцій держави та функцій права.

Захист прав та інтересів іноземних інвесторів – це можливі та допустимі відповідно до законодавства дії, спрямовані на усунення перешкод у реалізації прав та інтересів іноземних інвесторів, які забезпечуються нормами матеріального та процесуального законодавства України, що визначають правовий статус іноземних інвесторів, їх права та свободи, гарантії здійснення іноземних інвестицій та державні гарантії захисту іноземних інвестицій, форми, способи та процедури захисту прав та інтересів іноземних інвесторів.

РОЗДІЛ 2

МЕХАНІЗМ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНІ

2.1. Поняття та елементи механізму адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій в Україні

Як вже було зазначено у підрозділі 1.3. даного дисертаційного дослідження елементами механізму захисту прав та інтересів особи є:

- 1) об'єкт захисту – конкретні права та інтереси особи;
- 2) суб'єкти захисту – уповноважена особа, права та інтереси якої порушені, компетентні органи державної влади, правоохоронні органи, суд;
- 3) підстави виникнення права на захист – конкретні правопорушення, що порушують права та інтереси особи;
- 4) застосування належних форм і способів захисту, передбачених законодавством.

Як відомо, рівень правового захисту суб'єктів суспільних правовідносин є одним із показників демократичності суспільства і держави. Право особи на захист має забезпечуватися всією повнотою державної влади.

Враховуючи те, що захист прав та інтересів іноземних інвесторів та захист іноземних інвестицій мають багато спільних економіко-правових ознак, в даному дисертаційному дослідженні питання адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій будуть розкриватися в тому числі і через розкриття змісту захисту прав та інтересів іноземних інвесторів та інших суб'єктів іноземного інвестування.

Узагальнюючи різні підходи, висловлені в науковій літературі з адміністративного права, слід погодитися із висновком про те, що адміністративно-правовий захист прав, свобод та законних інтересів суб'єктів суспільних правовідносин являє собою сукупність застосовуваних у порядку, врегульованому нормами адміністративного права, засобів,

спрямованих на здійснення уповноваженими на те органами (посадовими особами), а також іншими особами відповідних процесуальних дій (процедур). Останні спрямовані на припинення незаконного посягання на права, свободи та інтереси суб'єктів правовідносин; ліквідацію будь-яких перешкод, що виникають при їх здійсненні; визнання або підтвердження, поновлення та примусове виконання прав, невиконаних або неналежним чином виконаних обов'язків з притягненням винної особи до відповідальності [108, с. 380; 109–114].

Для того, щоб охарактеризувати поняття та правовий зміст механізму адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій, проаналізуємо елементи такого механізму.

Так, першим елементом механізму адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій є об'єкт захисту – конкретні права та інтереси іноземних інвесторів та інших суб'єктів іноземного інвестування, передбачені Конституцією України, Господарським кодексом України, Законами України «Про інвестиційну діяльність», «Про режим іноземного інвестування» та іншими законами України.

Загальні положення про права іноземних інвесторів та інших суб'єктів іноземного інвестування містяться у ст. 7 Закону України «Про інвестиційну діяльність». Відповідно до цієї статті всі суб'єкти інвестиційної діяльності незалежно від форм власності та господарювання мають рівні права щодо здійснення інвестиційної діяльності, якщо інше не передбачено законодавчими актами України. Розміщення інвестицій у будь-яких об'єктах, крім тих, інвестування в які заборонено або обмежено цим законом, іншими актами законодавства України, визнається невід'ємним правом інвестора і охороняється законом. Інвестор самостійно визначає цілі, напрями, види й обсяги інвестицій, залучає для їх реалізації на договірній основі будь-яких учасників інвестиційної діяльності, у тому числі шляхом організації конкурсів і торгів. За рішенням інвестора права володіння, користування і розпорядження інвестиціями, а також результатами їх здійснення можуть

бути передані іншим громадянам та юридичним особам у порядку, встановленому законом. Взаємовідносини при такій передачі прав регулюються ними самостійно на основі договорів. Для інвестування можуть бути залучені фінансові кошти у вигляді кредитів, випуску в установленому законодавством порядку цінних паперів і позик. Майно інвестора може бути використано ним для забезпечення його зобов'язань. Інвестор має право володіти, користуватися і розпоряджатися об'єктами та результатами інвестицій, включаючи реінвестиції та торговельні операції на території України, відповідно до законодавчих актів України. Інвестор має право на придбання необхідного йому майна у громадян і юридичних осіб безпосередньо або через посередників за цінами і на умовах, що визначаються за домовленістю сторін, якщо це не суперечить законодавству України, без обмеження за обсягом і номенклатурою [27].

Держава гарантує стабільність умов здійснення інвестиційної діяльності, додержання прав і законних інтересів її суб'єктів. Умови договорів, укладених між суб'єктами інвестиційної діяльності, зберігають свою чинність на весь строк дії цих договорів і у випадках, коли після їх укладення законодавством (крім податкового, митного та валютного законодавства, а також законодавства з питань ліцензування певних видів господарської діяльності) встановлено умови, що погіршують становище суб'єктів або обмежують їх права, якщо вони не дійшли згоди про зміну умов договору. Державні органи та їх посадові особи не мають права втручатися в діяльність суб'єктів інвестиційної діяльності, крім випадків, коли таке втручання допускається чинним законодавством і здійснюється в межах компетенції цих органів та посадових осіб. Ніхто не має права обмежувати права інвесторів у виборі об'єктів інвестування, за винятком випадків, передбачених законом. У разі прийняття державними або іншими органами актів, що порушують права інвесторів і учасників інвестиційної діяльності, збитки, завдані суб'єктам інвестиційної діяльності, підлягають

відшкодуванню у повному обсязі цими органами. Спори про відшкодування збитків розв'язуються судом [27].

Відповідно до ст. 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність» захист інвестицій – це комплекс організаційних, технічних та правових заходів, спрямованих на створення умов, які сприяють збереженню інвестицій, досягненню цілі внесення інвестицій, ефективній діяльності об'єктів інвестування та реінвестування, захисту законних прав та інтересів інвесторів, у тому числі права на отримання прибутку (доходу) від інвестицій. Держава гарантує захист інвестицій незалежно від форм власності, а також іноземних інвестицій. Захист інвестицій забезпечується законодавством України, а також міжнародними договорами України. Інвесторам, у тому числі іноземним, забезпечується рівноправний режим, що виключає застосування заходів дискримінаційного характеру, які могли б перешкодити управлінню інвестиціями, їх використанню та ліквідації, а також передбачаються умови і порядок вивозу вкладених цінностей і результатів інвестицій [27].

З метою забезпечення сприятливого та стабільного інвестиційного режиму держава встановлює державні гарантії захисту інвестицій. Державні гарантії захисту інвестицій – це система правових норм, які спрямовані на захист інвестицій та не стосуються питань фінансово-господарської діяльності учасників інвестиційної діяльності та сплати ними податків, зборів (обов'язкових платежів). Державні гарантії захисту інвестицій не можуть бути скасовані або звужені стосовно інвестицій, здійснених у період дії цих гарантій. Інвестиції не можуть бути безоплатно націоналізовані, реквізовані або до них не можуть бути застосовані заходи, тотожні за наслідками. Такі заходи можуть застосовуватися лише на основі законодавчих актів України з відшкодуванням інвестору в повному обсязі збитків, заподіяних у зв'язку з припиненням інвестиційної діяльності. Порядок відшкодування збитків інвестору визначається в зазначених актах. Внесені або придбані інвесторами цільові банківські вклади, акції та інші цінні папери, платежі за набуте майно

або за орендні права у разі вилучення відповідно до законодавчих актів України відшкодовуються інвесторам, за винятком сум, що виявилися використаними або втраченими в результаті дій самих інвесторів або вчинених за їх участю. Спори, що виникають в результаті здійснення інвестиційної діяльності, розглядаються відповідно судом або третейським судом [27].

Питання державних гарантій захисту іноземних інвестицій, передбачених Законом України «Про режим іноземного інвестування», та інші питання щодо змісту прав та інтересів іноземних інвесторів, інших суб'єктів іноземного інвестування більш детально розглядалися у розділі 1 цієї дисертаційної роботи.

Другим елементом механізму адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій є суб'єкти захисту – уповноважені особи, права та інтереси яких порушені – іноземні інвестори та інші учасники іноземного інвестування, а також компетентні органи державної влади, правоохоронні органи, суд.

Так, відповідно до ст. 1 Закону України «Про режим іноземного інвестування» іноземними інвесторами є суб'єкти, які провадять інвестиційну діяльність на території України, а саме: юридичні особи, створені відповідно до законодавства іншого, ніж законодавство України; фізичні особи – іноземці, які не мають постійного місця проживання на території України і не обмежені у дієздатності; іноземні держави, міжнародні урядові та неурядові організації; інші іноземні суб'єкти інвестиційної діяльності, які визнаються такими відповідно до законодавства України. Підприємствами з іноземними інвестиціями визнаються підприємства (організації) будь-якої організаційно-правової форми, створені відповідно до законодавства України, іноземна інвестиція в статутному капіталі яких, за його наявності, становить не менше 10 відсотків [28].

Іншими учасниками іноземного інвестування є суб'єкти, які не є іноземними інвесторами, але які приймають участь у реалізації інвестиційної

діяльності в ході іноземного інвестування. Більш детально склад суб'єктів інвестиційної діяльності в ході іноземного інвестування був охарактеризований у підрозділі 1.1. цієї дисертаційної роботи.

Третім елементом механізму адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій є підстави виникнення права на захист, а саме дії або бездіяльність, що порушують права та інтереси іноземних інвесторів та інших учасників іноземного інвестування.

Загальний перелік критеріїв визнання відповідних дій (бездіяльності) правопорушеннями міститься у Кодексі адміністративного судочинства України. Так, відповідно до ст. 2 цього кодексу, у справах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень адміністративні суди перевіряють, чи прийняті (вчинені) вони:

- 1) на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України;
- 2) з використанням повноваження з метою, з якою це повноваження надано;
- 3) обґрунтовано, тобто з урахуванням усіх обставин, що мають значення для прийняття рішення (вчинення дії);
- 4) безсторонньо (неупереджено);
- 5) добросовісно;
- 6) розсудливо;
- 7) з дотриманням принципу рівності перед законом, запобігаючи всім формам дискримінації;
- 8) пропорційно, зокрема з дотриманням необхідного балансу між будь-якими несприятливими наслідками для прав, свобод та інтересів особи і цілями, на досягнення яких спрямоване це рішення (дія);
- 9) з урахуванням права особи на участь у процесі прийняття рішення;
- 10) своєчасно, тобто протягом розумного строку [118; 119].

Для визначення підстав виникнення права на адміністративно-правовий захист іноземних інвестицій важливою є ст. 19 Кодексу адміністративного

судочинства України, в якій йдеться про предметну юрисдикцію адміністративних судів. Аналіз цієї статті дає можливість зробити висновок про те, що юрисдикція адміністративних судів може поширюватися на справи щодо захисту іноземних інвестицій у таких у публічно-правових спорах:

- спорах фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності, крім випадків, коли для розгляду таких спорів законом встановлено інший порядок судового провадження;

- спорах між суб'єктами владних повноважень з приводу реалізації їхньої компетенції у сфері управління, у тому числі делегованих повноважень;

- спорах, що виникають з приводу укладання, виконання, припинення, скасування чи визнання нечинними адміністративних договорів;

- за зверненням суб'єкта владних повноважень у випадках, коли право звернення до суду для вирішення публічно-правового спору надано такому суб'єкту законом;

- спорах фізичних чи юридичних осіб із розпорядником публічної інформації щодо оскарження його рішень, дій чи бездіяльності у частині доступу до публічної інформації;

- спорах щодо вилучення або примусового відчуження майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності;

- спорах щодо оскарження рішень атестаційних, конкурсних, медико-соціальних експертних комісій та інших подібних органів, рішення яких є обов'язковими для органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших осіб;

- спорах фізичних чи юридичних осіб щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності державного замовника у правовідносинах, що виникли на підставі Закону України «Про оборонні закупівлі», крім спорів, пов'язаних із укладенням державного контракту (договору) про закупівлю з переможцем

спрощених торгів із застосуванням електронної системи закупівель та спрощеного відбору без застосування електронної системи закупівель, а також зміною, розірванням і виконанням державних контрактів (договорів) про закупівлю;

– спорах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів охорони державного кордону у справах про правопорушення, передбачені Законом України «Про відповідальність перевізників під час здійснення міжнародних пасажирських перевезень»;

– спорах із суб'єктами владних повноважень з приводу проведення аналізу ефективності здійснення державно-приватного партнерства;

– спорах, що виникають у зв'язку з оголошенням, проведенням та/або визначенням результатів конкурсу з визначення приватного партнера та концесійного конкурсу [118; 119].

Четвертим елементом механізму адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій є застосування належних форм і способів захисту, передбачених законодавством. Як вже зазначалося у підрозділі 1.3. цієї роботи, форми захисту прав та інтересів осіб поділяються на юрисдикційні та неюрисдикційні, а конкретні способи захисту визначаються в нормативно-правових актах відповідної галузевої приналежності.

Однією із юрисдикційних форм адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій є реалізація права іноземних інвесторів та інших учасників іноземного інвестування на звернення до органів державної влади.

Так, у ст. 40 Конституції України зазначено, що усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк [90]. На сьогодні існує відповідна правова база для практичної реалізації наданого Конституцією України права як вносити в органи виконавчої влади

пропозиції щодо поліпшення їх діяльності, так і оскаржувати дії та рішення посадових осіб державних органів.

Відповідно до ст. 55 Конституції України кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Кожному гарантується право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених Конституцією України, та у порядку, визначеному законом. Кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань [90].

Таким чином, особа може звернутися як до органу державної влади чи посадової особи, так і до суду згідно з чинним законодавством.

Питання практичної реалізації наданого Конституцією України права на звернення до органів державної влади та їх посадових осіб врегульовані Законом України «Про звернення громадян» від 02 жовтня 1996 р. № 393/96-ВР. Важливим для розкриття предмету даного дисертаційного дослідження є те, що відповідно до ст. 1 Закону України «Про звернення громадян» особи, які не є громадянами України і законно знаходяться на її території, мають таке ж право на подання звернення, як і громадяни України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами [115].

Отже, можна зробити висновок про те, що іноземні інвестори та інші учасники іноземного інвестування є суб'єктами звернення відповідно до Закону України «Про звернення громадян».

Цей закон забезпечує можливості для участі в управлінні державними і громадськими справами, для впливу на поліпшення роботи органів державної

влади і місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, для відстоювання своїх прав і законних інтересів та відновлення їх у разі порушення. При цьому слід зазначити, що дія Закону України «Про звернення громадян» не поширюється на порядок розгляду заяв і скарг громадян, встановлений кримінальним процесуальним, цивільно-процесуальним, трудовим законодавством, законодавством про захист економічної конкуренції, Законами України «Про судоустрій і статус суддів» та «Про доступ до судових рішень», Кодексом адміністративного судочинства України, Законами України «Про запобігання корупції», «Про виконавче провадження» [115].

Іноземні інвестори та інші суб'єкти іноземного інвестування мають право звернутися до органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, засобів масової інформації, посадових осіб відповідно до їх функціональних обов'язків із зауваженнями, скаргами та пропозиціями, що стосуються їх статутної діяльності, заявою або клопотанням щодо реалізації своїх соціально-економічних, політичних та особистих прав і законних інтересів та скаргою про їх порушення [115].

Законом України «Про звернення громадян» передбачено три види звернень громадян: пропозиції (зауваження), заяви (клопотання) і скарги. Формами звернення громадян є усна, письмова та електронна.

До рішень, дій (бездіяльності), які можуть бути оскаржені, належать такі рішення, дії (бездіяльність), у сфері управлінської діяльності, внаслідок яких: порушено права і законні інтереси чи свободи особи; створено перешкоди для здійснення особою прав і законних інтересів чи свобод; незаконно покладено на особу які-небудь обов'язки або незаконно притягнуто її до відповідальності. Звернення адресуються органам державної влади і органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам, організаціям незалежно від форми власності, об'єднанням громадян або посадовим особам, до повноважень яких належить вирішення порушених у

зверненнях питань. Звернення може бути подано окремою особою (індивідуальне) або групою осіб (колективне). Особливою формою колективного звернення громадян до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування є електронна петиція. Звернення може бути усним чи письмовим. Усне звернення викладається особою на особистому прийомі або за допомогою засобів телефонного зв'язку через визначені контактні центри, телефонні «гарячі лінії» та записується (реєструється) посадовою особою. Письмове звернення надсилається поштою або передається особою до відповідного органу, установи особисто чи через уповноважену особу, повноваження якої оформлені відповідно до законодавства. Письмове звернення також може бути надіслане з використанням мережі Інтернет, засобів електронного зв'язку (електронне звернення) [115].

Звернення, оформлені належним чином і подані у встановленому порядку, підлягають обов'язковому прийняттю та розгляду. Не допускається розголошення одержаних із звернень відомостей про особисте життя осіб без їх згоди чи відомостей, що становлять державну або іншу таємницю, яка охороняється законом, та іншої інформації, якщо це ущемлює права і законні інтереси осіб. Не допускається з'ясування даних про особу, які не стосуються звернення [115].

Норми, що визначають порядок розгляду звернень громадян, містяться у розділі II Закону України «Про звернення громадян». Особи, винні у порушенні цього закону, несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність, передбачену законодавством України.

Поряд із Законом України «Про звернення громадян», питання документального оформлення розгляду скарг врегульовані Інструкцією з діловодства за зверненнями громадян в органах державної влади і місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності, в засобах масової інформації, що

затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 14 квітня 1997 р. № 348 [116].

Слід зазначити, що в окремих сферах державного управління існують відомчі нормативні акти, що встановлюють власні правила розгляду звернень. Ці нормативні акти, як правило, існують у вигляді інструкцій, положень та правил. При цьому всім встановленим нормативними актами процедурам такого роду притаманні загальні риси. Так, обов'язковим у кожному випадку адміністративного оскарження є визначення таких основних складових, як предмет та підстави оскарження, терміни прийняття та вирішення поставлених у скарзі питань, порядок реєстрації та розгляду скарги, подання і розгляду повторної скарги, здійснення особистого прийому громадян, відповідальність за порушення існуючого порядку адміністративного оскарження та контроль за його дотриманням [108, с. 380; 109–114].

Таким чином, можна зробити висновок про те, що загальні правові засади оскарження в адміністративному (тобто позасудовому) порядку передбачені у розглянутому вище Законі України «Про звернення громадян». Виходячи із положень цього закону, оскарження в адміністративному порядку (адміністративне оскарження) слід розуміти як встановлений законами України та підзаконними актами порядок захисту порушених рішеннями, діями або бездіяльністю органів державної влади прав, свобод та законних інтересів осіб, який здійснюється шляхом подання скарг і передбачає обов'язок визначених посадових осіб реагувати і приймати рішення по суті поставлених питань у встановлені строки [108, с. 384].

Ще однією юрисдикційною формою адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій є звернення до суду. Адміністративна юстиція в Україні передбачає діяльність спеціалізованих адміністративних судів щодо вирішення конфліктів, джерелом яких є публічно-владна, а в окремих випадках і управлінська діяльність органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та ряду інших суб'єктів владних повноважень.

При цьому переважна більшість публічно-владних конфліктів, які складають предмет реагування з боку адміністративної юстиції, виникають саме з адміністративно-правових відносин.

В цілому адміністративна юстиція передбачає діяльність адміністративних судів щодо розгляду та вирішення публічно-правових спорів, які виникають з приводу визнання правомірності рішень, дій або бездіяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, інших суб'єктів владних повноважень та їхніх посадових осіб, згідно з правилами адміністративного судочинства. При цьому призначення адміністративної юстиції полягає у:

- здійсненні спеціалізованого судового захисту прав, свобод та законних інтересів учасників правовідносин, що виникають у сфері діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування;
- забезпеченні реалізації принципу верховенства права та режиму законності у сферах державного управління та місцевого самоврядування;
- гарантуванні реалізації та захисту суб'єктивних прав осіб;
- забезпеченні здійснення судового контролю за правомірністю актів органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування;
- забезпеченні вирішення специфічних спорів публічно-правового характеру між невладними суб'єктами і органами, що реалізують публічно-владні повноваження [108, с. 394; 109–114].

Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02 червня 2016 р. № 1402-VIII місцевими адміністративними судами є окружні адміністративні суди, а також інші суди, визначені процесуальним законом. Місцеві загальні суди розглядають цивільні, кримінальні, адміністративні справи, а також справи про адміністративні правопорушення у випадках та порядку, визначених процесуальним законом. Місцеві адміністративні суди розглядають справи адміністративної юрисдикції (адміністративні справи). Апеляційними судами з розгляду цивільних і кримінальних справ, а також справ про адміністративні

правопорушення є апеляційні суди, які утворюються в апеляційних округах. Апеляційними судами з розгляду адміністративних справ є апеляційні адміністративні суди, які утворюються у відповідних апеляційних округах. Верховний Суд є найвищим судом у системі судоустрою України, який забезпечує сталість та єдність судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом. У складі Верховного Суду діють: 1) Велика Палата Верховного Суду; 2) Касаційний адміністративний суд; 3) Касаційний господарський суд; 4) Касаційний кримінальний суд; 5) Касаційний цивільний суд. У кожному касаційному суді утворюються судові палати з розгляду окремих категорій справ з урахуванням спеціалізації суддів. При цьому у Касаційному адміністративному суді обов'язково створюються окремі палати для розгляду справ щодо: 1) податків, зборів та інших обов'язкових платежів; 2) захисту соціальних прав; 3) виборчого процесу та референдуму, а також захисту політичних прав громадян [117].

Юрисдикцію та повноваження адміністративних судів, порядок здійснення судочинства в адміністративних судах визначає та встановлює Кодекс адміністративного судочинства України. Завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень [118; 119].

Важливим з точки зору можливостей адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій є те, що відповідно до ч. 7 ст. 5 Кодексу адміністративного судочинства України іноземці, особи без громадянства та іноземні юридичні особи користуються в Україні таким самим правом на судовий захист, що й громадяни та юридичні особи України.

Слід зазначити, що основними засадами (принципами) адміністративного судочинства є такі:

- 1) верховенство права;

- 2) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом;
- 3) гласність і відкритість судового процесу та його повне фіксування технічними засобами;
- 4) змагальність сторін, диспозитивність та офіційне з'ясування всіх обставин у справі;
- 5) обов'язковість судового рішення;
- 6) забезпечення права на апеляційний перегляд справи;
- 7) забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у випадках, визначених законом;
- 8) розумність строків розгляду справи судом;
- 9) неприпустимість зловживання процесуальними правами;
- 10) відшкодування судових витрат фізичних та юридичних осіб, на користь яких ухвалене судове рішення [118; 119].

Адміністративною справою є переданий на вирішення адміністративного суду публічно-правовий спір, у якому:

хоча б одна сторона здійснює публічно-владні управлінські функції, в тому числі на виконання делегованих повноважень, і спір виник у зв'язку із виконанням або невиконанням такою стороною зазначених функцій; або

хоча б одна сторона надає адміністративні послуги на підставі законодавства, яке уповноважує або зобов'язує надавати такі послуги виключно суб'єкта владних повноважень, і спір виник у зв'язку із наданням або ненаданням такою стороною зазначених послуг; або

хоча б одна сторона є суб'єктом виборчого процесу або процесу референдуму і спір виник у зв'язку із порушенням її прав у такому процесі з боку суб'єкта владних повноважень або іншої особи [118; 119].

Позивачами в адміністративному процесі є особи, на захист прав, свобод та інтересів яких подано позов до адміністративного суду, а також суб'єкти владних повноважень, на виконання повноважень яких подано позов до адміністративного суду. Відповідачами є суб'єкти владних

повноважень (у випадках, визначених законом, й інші особи, до яких звернена вимога позивача) [118; 119].

Слід зазначити, що суб'єктами владних повноважень визнаються органи державної влади (у тому числі без статусу юридичної особи), органи місцевого самоврядування, їх посадові чи службові особи, інші суб'єкти при здійсненні ними публічно-владних управлінських функцій на підставі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень, або наданні адміністративних послуг [118; 119].

Відповідно до ст. 5 Кодексу адміністративного судочинства України визначаються наступні способи (шляхи) судового захисту прав та інтересів: 1) визнання протиправним та нечинним нормативно-правового акта чи окремих його положень; 2) визнання протиправним та скасування індивідуального акта чи окремих його положень; 3) визнання дій суб'єкта владних повноважень протиправними та зобов'язання утриматися від вчинення певних дій; 4) визнання бездіяльності суб'єкта владних повноважень протиправною та зобов'язання вчинити певні дії; 5) встановлення наявності чи відсутності компетенції (повноважень) суб'єкта владних повноважень; 6) прийняття судом одного з вищезазначених рішень та стягнення з відповідача - суб'єкта владних повноважень коштів на відшкодування шкоди, заподіяної його протиправними рішеннями, дією або бездіяльністю [118].

При цьому слід зазначити, що наведений перелік способів судового захисту не є вичерпним. Захист порушених прав, свобод чи інтересів особи, яка звернулася до суду, може здійснюватися судом також в інший спосіб, який не суперечить закону і забезпечує ефективний захист прав, свобод, інтересів людини і громадянина, інших суб'єктів у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку суб'єктів владних повноважень [118; 119].

Зупиняючись більш детально на аналізі принципів адміністративного судочинства, слід зазначити, що суд при вирішенні справи керується принципом верховенства права, відповідно до якого, зокрема, людина, її

права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Усі учасники судового процесу є рівними перед законом і судом. Не може бути привілеїв чи обмежень прав учасників судового процесу за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Розгляд і вирішення справ в адміністративних судах здійснюються на засадах змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості. Розгляд справ в адміністративних судах проводиться відкрито, крім випадків, визначених Кодексом адміністративного судочинства України [118; 119].

Важливо звернути увагу на питання щодо джерел права, які застосовуються судом. Так, суд вирішує справи відповідно до Конституції та законів України, а також міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Суд також застосовує інші правові акти, прийняті відповідним органом на підставі, у межах повноважень та у спосіб, визначені Конституцією та законами України. У разі невідповідності правового акта Конституції України, закону України, міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або іншому правовому акту суд застосовує правовий акт, який має вищу юридичну силу, або положення відповідного міжнародного договору України. Якщо суд доходить висновку, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції України, суд не застосовує такий закон чи інший правовий акт, а застосовує норми Конституції України як норми прямої дії. У такому випадку суд після винесення рішення у справі звертається до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта, що віднесено до юрисдикції Конституційного Суду України. Якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлені інші правила, ніж ті, що

встановлені законом, то застосовуються правила міжнародного договору України. У разі відсутності закону, що регулює відповідні правовідносини, суд застосовує закон, що регулює подібні правовідносини (аналогія закону), а за відсутності такого закону суд виходить із конституційних принципів і загальних засад права (аналогія права). Аналогія закону та аналогія права не застосовується для визначення підстав, меж повноважень та способу дій органів державної влади та місцевого самоврядування [118; 119].

Ведучи мову про види адміністративної юрисдикції слід зазначити, що вона поділяється на предметну, інстанційну і територіальну.

Предметна юрисдикція визначається відповідно до ст. 19 Кодексу адміністративного судочинства України, про що вже йшлося вище у цьому підрозділі.

Відповідно до загальних положень про інстанційну юрисдикцію місцеві адміністративні суди (місцеві загальні суди як адміністративні суди та окружні адміністративні суди) вирішують адміністративні справи як суди першої інстанції. Апеляційні адміністративні суди переглядають судові рішення місцевих адміністративних судів (місцевих загальних судів як адміністративних судів та окружних адміністративних судів), які знаходяться у межах їхньої територіальної юрисдикції, в апеляційному порядку як суди апеляційної інстанції. Верховний Суд переглядає судові рішення місцевих та апеляційних адміністративних судів у касаційному порядку як суд касаційної інстанції [118; 119].

Щодо територіальної юрисдикції (підсудності) адміністративних справ слід зазначити, що вона може визначатися за вибором позивача, за місцем проживання або місцезнаходженням відповідача, або бути виключною.

Так, адміністративні справи з приводу оскарження індивідуальних актів, а також дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень, які прийняті (вчинені, допущені) стосовно конкретної фізичної чи юридичної особи (їх об'єднань), вирішуються за вибором позивача адміністративним судом за зареєстрованим у встановленому законом порядку місцем

проживання (перебування, знаходження) цієї особи-позивача або адміністративним судом за місцезнаходженням відповідача. Якщо така особа не має місця проживання (перебування) в Україні, тоді справу вирішує адміністративний суд за місцезнаходженням відповідача. У разі невизначеності територіальної підсудності адміністративної справи така справа розглядається адміністративним судом за вибором позивача [118; 119].

За загальним правилом, позови до фізичної особи пред'являються в суд за зареєстрованим у встановленому законом порядку місцем її проживання або перебування, а позови до юридичних осіб пред'являються в суд за їхнім місцезнаходженням згідно з Єдиним державним реєстром юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань [118; 119].

У порядку виключної підсудності окружним адміністративним судом, територіальна юрисдикція якого поширюється на місто Київ, вирішуються адміністративні справи з приводу оскарження нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, міністерства чи іншого центрального органу виконавчої влади, Національного банку України чи іншого суб'єкта владних повноважень, повноваження якого поширюються на всю територію України, крім випадків, визначених Кодексом адміністративного судочинства, адміністративні справи з приводу оскарження рішень Антимонопольного комітету України з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері публічних закупівель та рішень у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання, адміністративні справи за позовом Антимонопольного комітету України у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання, адміністративні справи, відповідачем у яких є дипломатичне представництво чи консульська установа України, їх посадова чи службова особа. Адміністративні справи з приводу оскарження рішень суб'єктів владних повноважень, прийнятих на контрольних пунктах в'їзду (виїзду) на тимчасово окуповану територію, їхніх дій або бездіяльності вирішуються

адміністративним судом за місцезнаходженням відповідного контрольного пункту [118; 119].

Як вже зазначалося у підрозділі 1.3. цієї дисертаційної роботи неюрисдикційна форма захисту прав та інтересів іноземних інвесторів та інших суб'єктів іноземного інвестування полягає у застосуванні ними засобів захисту прав та інтересів, які не заборонені законом, не суперечать моральним засадам суспільства, застосовуються суб'єктами правовідносин самостійно та не пов'язані із зверненням до компетентних органів державної влади, місцевого самоврядування, правоохоронних органів або до суду.

Таким чином, проведений в даній роботі аналіз науково-теоретичних джерел та нормативно-правових актів дає можливість визначити адміністративно-правовий захист іноземних інвестицій як систему державних гарантій захисту іноземних інвестицій, а також інших заходів правового та організаційно-технічного характеру, метою застосування яких є забезпечення умов захисту та збереження іноземних інвестицій, досягнення цілей та ефективності іноземного інвестування, захист прав та інтересів іноземних інвесторів відповідно до адміністративного законодавства та міжнародних договорів України.

Механізм адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій можна визначити як механізм захисту прав та інтересів іноземних інвесторів та інших учасників іноземного інвестування, що складається із таких елементів:

– об'єкти адміністративно-правового захисту: конкретні права та інтереси іноземних інвесторів та інших учасників іноземного інвестування, передбачені Конституцією України, Господарським кодексом України, Законами України «Про інвестиційну діяльність», «Про режим іноземного інвестування» та іншими законами України;

– суб'єкти адміністративно-правового захисту: уповноважені особи, права та інтереси яких порушені – іноземні інвестори та інші учасники

іноземного інвестування, а також компетентні органи державної влади, правоохоронні органи, суд;

– підстави виникнення права на адміністративно-правовий захист: дії (бездіяльність), що порушують права та інтереси іноземних інвесторів та інших учасників іноземного інвестування;

– форми і способи адміністративно-правового захисту: юрисдикційні та неюрисдикційні форми і способи адміністративно-правового захисту прав та інтересів іноземних інвесторів та інших учасників іноземного інвестування, передбачені Законом України «Про звернення громадян», Кодексом адміністративного судочинства України, іншими актами законодавства та міжнародними договорами України.

2.2. Система та правовий статус органів державного управління у сфері іноземного інвестування в Україні

Враховуючи те, що органи державної влади в цілому, та органи державного управління зокрема, є важливим елементом механізму адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій, про що зазначалося у підрозділі 2.1. даної дисертаційної роботи, актуальним та необхідним є дослідження їх системи та правового статусу.

Оскільки система та правовий статус органів державного управління в Україні вже були предметом досліджень в науці адміністративного права [9; 120–130], в межах даного підрозділу зупинимося на загальному огляді основних положень науки адміністративного права щодо зазначених питань та розкриємо особливості системи та правового статусу органів державного управління саме у сфері іноземного інвестування в Україні.

Узагальнюючи науково-теоретичні підходи до визначення поняття орган державної влади (орган державного управління) проаналізуємо окремі із таких визначень, наведених в науковій літературі:

– орган держави (державний орган) – це структурно організований елемент державного механізму, наділений владними повноваженнями та необхідними матеріальними засобами для здійснення завдань, пов'язаних із реалізацією функцій держави. Система цих органів утворює державний апарат [131, с. 286];

– державний орган – це відокремлена і відносно самостійна частина (елемент) механізму держави, яка наділена юридично встановленими владними повноваженнями для здійснення визначених завдань, що безпосередньо пов'язані з реалізацією тієї чи іншої функції держави [122, с. 48–53];

– органи державної влади – це органи, наділені юридично визначеними державно-владними повноваженнями та необхідними засобами для здійснення функцій і завдань держави. Органи державної влади здійснюють свої повноваження у законодавчій, виконавчій та судовій сферах. Органи виконавчої влади (органи державного управління) являють собою окремий вид державних органів, діяльність яких відповідно до принципу поділу влади спрямована на виконання законів, інших нормативно-правових актів та здійснення державного управління. Оскільки переважний обсяг своїх повноважень органи виконавчої влади реалізують у сфері державного управління, їх прийнято називати органами державного управління [131, с. 287].

Повноваження органів державної влади знаходять відображення у їх компетенції, яка закріплюється у відповідних нормативно-правових актах. Компетенція є одним із визначальних елементів правового статусу органу виконавчої влади і являє собою комплекс повноважень зі здійснення виконавчої влади. Встановлення компетенції органів виконавчої влади здійснюється за умови попереднього визначення їх функцій, форм та методів діяльності. Засобами визначення і зміни компетенції органів виконавчої влади є: централізація (здійснення функцій держави переважно її центральними органами); децентралізація (передача центральними органами

виконавчої влади виконання функцій держави на рівень нижчих і місцевих органів виконавчої влади); деконцентрація (розподіл виконання функцій держави на горизонтальні і вертикальні рівні системи органів виконавчої влади); делегування (узгоджена на підставі рішення відповідного органу або договору передача владних повноважень від одного органу до іншого); субсидіарність (взаємодоповнююча реалізація власних повноважень органами виконавчої влади). Найбільш типовими є наступні рівні визначення компетенції органів виконавчої влади: 1) конституційний рівень; 2) рівень законів і підзаконних нормативно-правових актів; 3) договірний; 4) пов'язаний із делегуванням повноважень одним органом іншому [122, с. 119].

Науково-теоретичний аналіз повноважень (компетенції) органів державного управління іноземним інвестуванням дає можливість зробити висновок про те, що такі повноваження у більшості випадків мають дискреційний характер, тобто органу державного управління надається свобода діяти на свій розсуд, оцінюючи ситуацію, вибирати один із кількох варіантів дій (або утримуватись від дій) чи один із варіантів можливих рішень. Компетенція органів виконавчої влади у сфері державного управління іноземним інвестуванням має також організаційно-правовий характер. Організаційний характер компетенції проявляється в тому, що вона у функціональному розумінні є критерієм відокремлення органів виконавчої влади один від одного, побудови їх системи. Правовий характер компетенції проявляється в тому, що вона закріплюється у відповідних нормативно-правових актах [122, с. 124–125; 129, с. 92, 193–194; 130, с. 269; 132, с. 243; 133, с. 94; 134].

Відповідно до ч. 2 ст. 6 Конституції України органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України. Згідно із ч. 2 ст. 120 Конституції України організація, повноваження і порядок діяльності

Кабінету Міністрів України, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади визначаються Конституцією і законами України [90].

Державний апарат – це сукупність органів, за допомогою яких практично здійснюється держава влада. Державний апарат в Україні побудований і функціонує за принципом поділу державної влади на законодавчу, виконавчу і судову. Від державного апарату слід відрізнити апарат державних органів, до складу якого належать певні структурні підрозділи та посади, призначення яких полягає у забезпеченні виконання відповідними органами влади покладених на них завдань та функцій згідно із їх компетенцією. Поняття «державний апарат», «державний механізм», «апарат державного управління», «управлінський апарат» є синонімами [122, с. 54–58; 134; 135, с. 121].

У сфері виконавчої влади в ролі елементів державного апарату виступають самостійні органи виконавчої влади, які складають його систему. Структурними елементами органів управління є структурні підрозділи та посади. Слід також розрізнити поняття структури державного апарату (який є поєднанням конкретних суб'єктів управління) і структури системи управління (як поєднання суб'єктів і об'єктів управління).

Характеристикою місця органів державної влади в системі державного апарату є їх організаційна (горизонтальна та вертикальна) та функціональна відокремленість. Залежно від змісту функцій органи виконавчої влади поділяються на органи загальної, галузевої, функціональної, міжгалузевої компетенції; від сфери діяльності – на органи управління економікою, соціально-культурним розвитком, адміністративно-політичною сферою; від способів прийняття владних рішень – на колегіальні і єдиноначальні (одноособові), тощо [122, с. 54–58].

Існує також ряд інших критеріїв класифікації органів державної влади: за способом формування – виборні та призначувані; за територією діяльності – загальнодержавні та місцеві; за часом дії – постійно діючі і тимчасові; за складом – колегіальні та одноособові; за характером повноважень – загальної

компетенції, функціональної компетенції, галузевої компетенції, міжгалузевої компетенції; за поділом на гілки влади – законодавчі, виконавчі і судові; за функціями, формами та методами діяльності – правотворчі, правозастосовчі, правоохоронні, контрольно-наглядові. За критерієм їх місця у системі вертикалі влади органи виконавчої влади поділяються на: 1) вищий орган – Кабінет Міністрів України; 2) центральні органи – міністерства та інші центральні органи виконавчої влади; 3) місцеві органи – місцеві державні адміністрації, територіальні органи центральних органів виконавчої влади [131, с. 287–288].

Розрізняють наступні схеми взаємовідносин структурних елементів державного апарату: 1) схеми зв'язків організаційного (лінійного чи функціонального) підпорядкування структурних одиниць; 2) схеми розподілу між структурними одиницями цілей, завдань, функцій і повноважень; 3) схеми інформаційних зв'язків між структурними одиницями. За цими схемами відбувається взаємодія структурних одиниць державного апарату як по «вертикалі», так і по «горизонталі» [122, с. 54–58; 132, с. 16–18; 136, с. 34–45].

При дослідженні системи та правового статусу органів державного управління іноземним інвестуванням в Україні необхідно проаналізувати характер управлінських відносин між ними [122, с. 86–91; 136, с. 46–114; 137, с. 162–188]. В науковій літературі виділяються наступні види управлінських відносин між органами виконавчої влади: 1) залежно від положення органів в ієрархічно побудованій системі органів виконавчої влади – вертикальні і горизонтальні; 2) за кінцевим результатом функціонування та сферою діяльності – субординаційні, координаційні та реординаційні; 3) відповідно до впливу відносин на діяльність органів виконавчої влади – функціонально необхідні, із позитивним впливом (не є функціонально необхідними, але покращують дію системи) та з негативним впливом (надмірні та суперечливі зв'язки, що ускладнюють роботу органів та підсистем) [122, с. 91; 138; 139].

Домінуючими серед управлінських відносин між органами виконавчої влади є субординаційні. Субординація – це «вертикальна» взаємодія сторін, коли одна сторона підпорядкована іншій, а також наявні владні повноваження у вищого рівня в системі управління щодо нижчого. Підпорядкованість органів виконавчої влади – це організаційна залежність органу нижчого рівня від органу вищого рівня. Розрізняють такі рівні підпорядкованості як повна підпорядкованість та часткова підпорядкованість. За обсягом підпорядкованість поділяється на лінійну та функціональну. За іншою класифікацією підпорядкування поділяється на загальне, безпосереднє, оперативне, співпідпорядкування (пряме – по «вертикалі» та подвійне – по «горизонталі»). Повна (лінійна) підпорядкованість характерна для відносин в межах систем та апаратів центральних органів виконавчої влади (незалежно від того, чи є вони функціональними, галузевими чи міжгалузевими), а також у відносинах між центральними органами виконавчої влади та підпорядкованими ним об'єктами управління. Часткова (функціональна) підпорядкованість має місце при виконанні повноважень функціональних центральних органів виконавчої влади по відношенню до галузевих та міжгалузевих центральних органів виконавчої влади (та їхніх об'єктів управління). Координація означає погодження та об'єднання дій з метою найбільш швидкого і найбільш правильного вирішення завдань з найменшими витратами ресурсів. Координація поділяється на вертикальну (відносини між вищими та нижчими органами виконавчої влади) та горизонтальну (відносини між органами виконавчої влади одного організаційного рівня). Реординація – це процес реалізації повноважень суб'єктів управління нижчого рівня або об'єктів управління по відношенню до суб'єктів управління вищого рівня (погодження дій, повідомлення про наміри, подання заяв, тощо). У даному випадку керівний суб'єкт зобов'язаний належним чином відреагувати на дії об'єкта управління [122, с. 91; 138; 139].

В науці адміністративного права зроблено висновок про те, що елементи правового статусу будь-якого державного органу визначаються наступним:

- до якого виду органів відноситься орган за основним змістом своєї діяльності (державний орган, орган державної влади, орган місцевого самоврядування, судовий орган, правоохоронний орган, тощо);
- хто даний орган засновує, створює, хто формує його штат;
- кому орган підлеглий, підзвітний, підконтрольний і перед ким несе відповідальність, хто може відмінити, призупинити, змінювати та опротестовувати його акти;
- в чому полягає компетенція органу;
- які суб'єкти йому підлеглі, підзвітні, підконтрольні, чиї акти він може відмінити, призупинити, змінювати, опротестовувати і т. д.;
- якою є юридична сила актів даного органу, якими є офіційні назви таких актів;
- якими державними символами орган може користуватися;
- якими є джерела фінансування органу;
- чи володіє орган правами юридичної особи [9, с. 121].

Суб'єктами державного управління загальної компетенції, до функцій яких входить державне управління іноземним інвестуванням, є Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України та місцеві державні адміністрації.

Так, до повноважень Верховної Ради України відноситься прийняття законів; визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики; затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля; розгляд і прийняття рішення щодо схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України; інші повноваження відповідно до Конституції (ст. 85 Конституції України). Виключно законами України встановлюються засади створення і

функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків (ст. 92 Конституції України) [90].

Президент України забезпечує державну незалежність, національну безпеку і правонаступництво держави; представляє державу в міжнародних відносинах, здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави, веде переговори та укладає міжнародні договори України; приймає рішення про визнання іноземних держав; призначає та звільняє глав дипломатичних представництв України в інших державах і при міжнародних організаціях; приймає вірчі і відкличні грамоти дипломатичних представників іноземних держав; підписує закони, прийняті Верховною Радою України; здійснює інші повноваження, визначені Конституцією України (ст. 106 Конституції України) [90].

Кабінет Міністрів України забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України, здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, виконання Конституції і законів України, актів Президента України; забезпечує проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики; політики у сферах праці й зайнятості населення, соціального захисту, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування; розробляє і здійснює загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку України; забезпечує рівні умови розвитку всіх форм власності; здійснює управління об'єктами державної власності відповідно до закону; організовує і забезпечує здійснення зовнішньоекономічної діяльності України, митної справи; здійснює інші повноваження, визначені Конституцією та законами України (ст. 116 Конституції України) [90].

Організація, повноваження і порядок діяльності Кабінету Міністрів України визначаються Законом України «Про Кабінет Міністрів України» від 27 лютого 2014 р. № 794-VII. Виходячи із його правового статусу, Кабінет Міністрів України розробляє загальні основи, принципи, напрями інвестиційної політики держави, спрямовує та координує роботу

центральных і місцевих органів виконавчої влади у сфері міжнародної економічної інтеграції та міжнародної інвестиційної діяльності, на підставі Конституції та законів України здійснює виконавчо-розпорядчі функції по управлінню всіма галузями та сферами економіки України, у тому числі і інвестиційною діяльністю. Зазначені функції мають загальний характер і конкретизуються у функціях окремих органів державного управління, до компетенції яких відноситься державне управління іноземним інвестуванням [140].

Відповідно до Конституції України (ст. 119) [90] і Закону України «Про місцеві державні адміністрації» від 09 квітня 1999 р. № 586-XIV [141] питання державного управління іноземним інвестуванням також належать до повноважень місцевих державних адміністрацій. Так, місцеві державні адміністрації забезпечують виконання зобов'язань за міжнародними договорами України на відповідній території; укладають договори з іноземними партнерами про співробітництво в межах компетенції, визначеної законодавством; сприяють зовнішньоекономічним зв'язкам підприємств, установ та організацій, розташованих на їх території, незалежно від форм власності; сприяють розвитку експортної бази і збільшенню виробництва продукції на експорт; організують прикордонну і прибережну торгівлю; сприяють діяльності митних органів та прикордонних служб, створенню умов для їх належного функціонування; вносять у встановленому порядку до відповідних органів пропозиції щодо залучення іноземних інвестицій для розвитку економічного потенціалу відповідної території (ст. 26 закону) [141].

Правовою основою діяльності міністерств та інших центральных органів виконавчої влади в Україні є Конституція України [90] та Закон України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17 березня 2011 р. № 3166-VI [142]. Характеризуючи правовий статус міністерств та інших центральных органів виконавчої влади, слід погодитися із висновком про те, що вони є призначуваними, єдиноначальними, постійно діючими, вищими

органами функціональної, галузевої та міжгалузевої компетенції у системі органів виконавчої влади, підпорядкованими Кабінету Міністрів України, юрисдикція яких поширюється на всю територію держави, що виконують правотворчі та правозастосовчі функції. Діяльність міністерств (інших центральних органів державної виконавчої влади) фінансується за рахунок державного бюджету України. Міністерства (інші центральні органи виконавчої влади) в межах своїх повноважень на основі та на виконання актів законодавства видають накази, організують і контролюють їх виконання. У випадках, передбачених законодавством, зазначені накази є обов'язковими для виконання центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, представницькими органами, підприємствами, установами і організаціями незалежно від форм власності та громадянами. У разі потреби міністерства та інші центральні органи виконавчої влади видають разом з іншими центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та представницькими органами спільні накази. Нормативно-правові акти міністерств та інших центральних органів виконавчої влади підлягають реєстрації в порядку, встановленому законом [9, с. 127].

Центральні органи виконавчої влади функціональної компетенції, до функцій яких відноситься державне управління іноземним інвестуванням, приймають рішення і проводять заходи, обов'язкові для всіх галузевих та міжгалузевих органів державного управління. Таким чином вони мають повноваження надвідомчого характеру. Їх діяльність зводиться не лише до здійснення яких-небудь спеціальних функцій державного управління, але і до функцій координаційного змісту. Це обумовлено тим, що зазначені органи державного управління, здійснюючи державне управління іноземним інвестуванням в різних галузях економіки, повинні проводити єдину державну політику у цій сфері, що практично неможливо без координації діяльності багатьох органів державного управління [9, с. 130].

Центральними органами виконавчої влади функціональної компетенції, до повноважень яких відноситься державне управління іноземним інвестуванням є Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства [143], Міністерство закордонних справ України [144], Міністерство фінансів України [145], Міністерство юстиції України [146], Державна податкова служба [147], Державна митна служба [147], Державна служба фінансового моніторингу України [148], Офіс фінансового контролю [149], Антимонопольний комітет України [150].

Характеризуючи органи державного управління галузевої компетенції необхідно зазначити, що їх завданням є управління та регулювання окремими галузями економіки та соціальної сфери. Оскільки державне управління іноземним інвестуванням в силу комплексного характеру об'єкта управління відноситься до компетенції різних функціональних органів державного управління, то в структурі галузевих органів створюються лише певні структурні підрозділи, до компетенції яких відносяться питання державного управління іноземним інвестуванням та координація дій із відповідними функціональними центральними органами виконавчої влади [9, с. 132].

До центральних органів виконавчої влади галузевої компетенції, які виконують окремі функції державного управління іноземним інвестуванням можна віднести Міністерство інфраструктури України, Міністерство освіти і науки України, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, Міністерство культури та інформаційної політики України, Міністерство молоді та спорту України.

Характеризуючи органи державного управління міжгалузевої компетенції слід зазначити, що вони реалізують функції державного управління та регулювання, які мають відношення одночасно до декількох галузей економіки або соціальної сфери, але при цьому їх діяльність не має універсального (надвідомчого) характеру, що властиво для діяльності органів державного управління функціональної компетенції. Оскільки державне управління іноземним інвестуванням в силу комплексного характеру об'єкта

управління відноситься до компетенції різних органів державного управління функціональної та галузевої компетенції, то в структурі органів державного управління міжгалузевої компетенції створюються лише певні підрозділи, які виконують окремі функції державного управління іноземним інвестуванням та координують свої дії із відповідними функціональними та галузевими центральними органами виконавчої влади [9, с. 133–134].

До центральних органів виконавчої влади міжгалузевої компетенції, які виконують окремі функції державного управління іноземним інвестуванням, можна віднести Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України, Міністерство розвитку громад та територій України, Міністерство енергетики України, Міністерство цифрової трансформації України.

Зупинимося на характеристиці основних функцій державного управління іноземним інвестуванням, що виконуються профільними у цій сфері центральними органами виконавчої влади України.

Так, Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства відповідно до покладених на нього завдань виконує функції із забезпечення формування та реалізації державної політики економічного, соціального розвитку і торгівлі, державної інвестиційної політики, державної зовнішньоекономічної політики, державної регуляторної політики та державної політики з питань ліцензування, дозвільної системи, нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності та в інших сферах [143].

Міністерство закордонних справ України у сфері міжнародного інвестиційного співробітництва виконує функції щодо реалізації таких завдань, як забезпечення формування та реалізація державної політики у сфері зовнішніх зносин; забезпечення захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин дипломатичними засобами і методами захисту її політичних, торговельно-економічних, культурних, гуманітарних та інших інтересів; реалізація зовнішньополітичного курсу України, спрямованого на розвиток політичних, економічних, культурних, гуманітарних, наукових та інших зв'язків з іноземними державами,

міжнародними організаціями; участь у забезпеченні в межах повноважень, передбачених законом, реалізації державної зовнішньоекономічної політики, політики інтеграції національної економіки до світової економічної системи; участь у формуванні та реалізації державної політики, спрямованої на інтеграцію України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір та інші завдання відповідно до закону [144].

Міністерство фінансів України виконує функції у сфері формування та реалізації державної фінансової та бюджетної політики, а також забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері контролю за дотриманням бюджетного законодавства, державного фінансового контролю, запобігання і протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, забезпечує формування та реалізацію єдиної державної податкової, митної політики та в інших сферах [145].

Міністерство юстиції України в межах своєї компетенції забезпечує представництво інтересів держави під час урегулювання спорів, розгляду в закордонних юрисдикційних органах справ за участю іноземного суб'єкта та України; готує пропозиції та висновки, проводить експертизи щодо укладення міжнародних договорів України; бере в установленому порядку участь у роботі двосторонніх і багатосторонніх комісій, а також інших міжнародних органів та інституцій; у межах повноважень, передбачених законом, бере участь у діяльності міжнародних організацій, членом яких є Україна, здійснює інші повноваження, визначені законом [146].

Державна податкова служба України та Державна митна служба України здійснюють функції з реалізації державної податкової політики та державної політики у сфері митної справи, що має безпосереднє відношення до сфери державного управління іноземним інвестуванням [147].

Науково-теоретичний аналіз повноважень (компетенції) окремих міністерств та інших центральних органів виконавчої влади свідчить про те, що особливістю державного управління іноземним інвестуванням є розподіл

функцій по його здійсненню та захисту іноземних інвестицій між різними центральними органами виконавчої влади функціональної, галузевої та міжгалузевої компетенції, що обумовлено комплексним міжгалузевим характером іноземного інвестування як об'єкта державного управління.

Місцеве самоврядування є одним із видів недержавного управління, проте органи місцевого самоврядування крім функцій місцевого самоврядування виконують також окремі делеговані функції державного управління, в тому числі у сфері зовнішньоекономічної діяльності та іноземного інвестування.

Відповідно до ст. 140 Конституції України місцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою в порядку, встановленому законом, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи. Органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст, є районні та обласні ради [90].

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР місцеве самоврядування в Україні – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Місцеве самоврядування здійснюється територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст [151].

Згідно із ст. 10 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 р. № 959-ХІІ до системи органів, які виконують функції державного управління зовнішньоекономічною діяльністю, належать місцеві Ради народних депутатів України та їх виконавчі і розпорядчі органи, а також територіальні підрозділи (відділення) органів державного управління зовнішньоекономічною діяльністю України [26].

Компетенція органів місцевого самоврядування та їх виконавчих органів у сфері управління зовнішньоекономічною діяльністю та іноземним інвестуванням визначається Законами України «Про зовнішньоекономічну діяльність» та «Про місцеве самоврядування в Україні». Нормативні акти органів місцевого самоврядування та їх виконавчих органів стосовно регулювання зовнішньоекономічної діяльності приймаються тільки у випадках, прямо передбачених законами України.

Зупинимося на характеристиці повноважень (компетенції) органів місцевого самоврядування у сфері самоврядного та державного управління іноземним інвестуванням.

Слід зазначити, що у переліку повноважень, що складають виключну компетенцію сільських, селищних, міських рад повноваження у сфері управління зовнішньоекономічною діяльністю та іноземним інвестуванням відсутні (ст. 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»).

Повноваження виконавчих органів сільських, селищних, міських рад, відображені у нормах глави 2 розділу II Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», визначаються:

- у сфері соціально-економічного і культурного розвитку, планування та обліку;
- в галузі бюджету, фінансів і цін;
- щодо управління комунальною власністю;
- в галузі житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, громадського харчування, транспорту і зв'язку;

- у галузі будівництва;
- у сфері освіти, охорони здоров'я, культури, фізкультури і спорту;
- у сфері регулювання земельних відносин та охорони навколишнього природного середовища;
- у сфері соціального захисту населення;
- в галузі зовнішньоекономічної діяльності;
- в галузі оборонної роботи;
- щодо вирішення питань адміністративно-територіального устрою;
- щодо забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян.

Виконавчі органи сільських, селищних, міських рад, крім перерахованих вище повноважень, здійснюють й інші надані їм законом повноваження [151].

Згідно із ст. 35 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» до власних (самоврядних) повноважень виконавчих органів сільських, селищних, міських рад у сфері зовнішньоекономічної діяльності та іноземного інвестування належать:

1) укладення і забезпечення виконання у встановленому законодавством порядку договорів з іноземними партнерами на придбання та реалізацію продукції, виконання робіт і надання послуг;

2) сприяння зовнішньоекономічним зв'язкам підприємств, установ та організацій, розташованих на відповідній території, незалежно від форм власності;

3) сприяння у створенні на основі законодавства спільних з іноземними партнерами підприємств виробничої і соціальної інфраструктури та інших об'єктів;

залучення іноземних інвестицій для створення робочих місць [151].

До делегованих повноважень виконавчих органів сільських, селищних, міських рад у сфері зовнішньоекономічної діяльності та іноземного інвестування належать:

- 1) організація та контроль прикордонної і прибережної торгівлі;
- 2) створення умов для належного функціонування митних органів, сприяння їх діяльності;
- 3) забезпечення на відповідній території в межах наданих повноважень реалізації міжнародних зобов'язань України [151].

Крім зазначених випадків, прямо передбачених у ст. 35 вищезазначеного закону, при реалізації виконавчими органами відповідних рад повноважень у всіх сферах їх компетенції можуть мати місце повноваження у сфері управління іноземним інвестуванням, оскільки у зазначених правовідносинах потенційно можуть брати участь іноземні інвестори та інші суб'єкти іноземного інвестування.

Повноваження районних та обласних рад відображені у главі 4 розділу II Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». Хоча у ст. 43, 44 зазначеного закону серед повноважень районних та обласних рад повноваження у сфері зовнішньоекономічної діяльності та іноземного інвестування прямо не визначені, слід зробити висновок про те, що зазначені повноваження все ж таки виконуються районними та обласними радами на підставі та у відповідності із вимогами законодавства, оскільки при реалізації їх компетенції майже у всіх сферах діяльності потенційно можуть бути наявними елементи зовнішньоекономічної діяльності та іноземного інвестування. Прикладом можна назвати реалізацію такої функції управління органів місцевого самоврядування як створення сприятливого інвестиційного клімату на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, що включає в себе: збалансування фінансових інтересів інвесторів та соціально-економічних інтересів відповідної територіальної громади; усунення перешкод організаційно-технічного характеру; створення системи муніципальних майнових та страхових гарантій для зниження рівня інвестиційних ризиків, тощо. Реалізація зазначеної функції тісно пов'язана із залученням та використанням на місцевому рівні іноземних інвестицій [152].

Таким чином, проведений вище аналіз свідчить про те, що органи місцевого самоврядування виконують не лише функції місцевого самоврядування у сфері управління іноземним інвестуванням та захисту іноземних інвестицій, але і окремі делеговані функції державного управління іноземним інвестуванням та захисту іноземних інвестицій.

2.3. Органи недержавного управління у сфері іноземного інвестування як елемент механізму адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про звернення громадян» від 02 жовтня 1996 р. № 393/96-ВР [115] іноземні інвестори та інші суб'єкти іноземного інвестування мають право звернутися за захистом своїх прав та інтересів не лише до органів державної влади та місцевого самоврядування, але і до об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, засобів масової інформації, посадових осіб відповідно до їх функціональних обов'язків.

Зазначених суб'єктів умовно можна віднести до групи органів недержавного управління у сфері іноземного інвестування, які відповідно до їхніх установчих документів та делегованих законодавством окремих функцій державного управління іноземним інвестуванням можуть захищати права та інтереси іноземних інвесторів та інших суб'єктів іноземного інвестування, про що піде мова у цьому підрозділі дисертаційної роботи. Важливо проаналізувати поняття, систему та правовий статус суб'єктів недержавного управління іноземним інвестуванням, особливості властивих для них функцій, форм та методів управління іноземним інвестуванням.

Слід зазначити, що найпоширенішою класифікацією видів соціального управління є його поділ за ознакою правового статусу та характеру діяльності суб'єктів управління на: 1) державне управління (суб'єктом управління виступає держава та її органи); 2) самоврядне, або муніципальне

управління (суб'єктами управління виступають органи місцевого самоврядування); 3) громадське управління (суб'єктами управління виступають органи громадських організацій та інші суб'єкти); 4) корпоративне управління (органами управління виступають органи управління юридичних осіб) [108, с. 74].

Отже видами недержавного управління згідно даної класифікації є самоврядне (муніципальне), громадське та корпоративне управління. Оскільки про самоврядне (муніципальне) управління іноземним інвестуванням вже йшла мова у попередньому підрозділі цієї роботи, в рамках даного підрозділу зупинимося на аналізі громадського управління іноземним інвестуванням та можливостей захисту іноземних інвестицій у цій сфері. Корпоративне управління виходить за межі предмету даного дисертаційного дослідження, оскільки є предметом правового регулювання цивільного та господарського права.

На законодавчому рівні перелік недержавних суб'єктів управління зовнішньоекономічною діяльністю, а отже і іноземним інвестуванням, визначений у ч. 2 ст. 7 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність». До них, зокрема, віднесені: 1) недержавні органи управління економікою (товарні, фондові, валютні біржі, торговельні палати, асоціації, спілки та інші організації координаційного типу), що діють на підставі їх статутних документів; 2) самі суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності на підставі відповідних координаційних угод, що укладаються між ними [26]. Крім вищезазначеного поділу, серед недержавних суб'єктів управління іноземним інвестуванням в літературі виділяють також національні та міжнародні неурядові підприємницькі організації, а саме спілки підприємців, торгові палати, об'єднання підприємців [153, с. 192–215; 225].

Аналіз законодавства України та практики управління іноземним інвестуванням свідчить про наявність ще однієї групи суб'єктів недержавного управління іноземним інвестуванням, а саме громадських рад

та інших консультативно-дорадчих органів при Президентові України та органах державної влади [225].

Слід погодитися із висновком про те, що недержавне управління можна визначити як здійснення врегульованого нормами права, зобов'язуючого в рамках диспозитивних правовідносин, цілевстановлюючого, організуючого та регулюючого впливу з боку суб'єктів управління недержавної форми власності в межах встановлених законодавством та їх статутними документами повноважень на діяльність суб'єктів суспільних правовідносин з метою ефективного досягнення запланованих результатів відповідно до реальних суспільних потреб. Відповідно, недержавне управління іноземним інвестуванням має ознаки здійснення врегульованого нормами права, зобов'язуючого в рамках диспозитивних правовідносин, цілевстановлюючого, організуючого та регулюючого впливу з боку суб'єктів управління недержавної форми власності в межах встановлених законодавством та їх статутними документами повноважень на діяльність іноземних інвесторів та інших учасників іноземного інвестування з метою ефективного досягнення запланованих результатів іноземного інвестування та захисту іноземних інвестицій [9, с. 182; 226].

В юридичній літературі зазначається, що до системи суб'єктів недержавного управління зовнішньоекономічною діяльністю можна віднести: 1) громадські організації (у тому числі національні та міжнародні спілки суб'єктів підприємницької діяльності); 2) національні та міжнародні торгові (торгово-промислові) палати; 3) національні та міжнародні об'єднання суб'єктів підприємницької діяльності – юридичних осіб; 4) біржі; 5) громадські ради та інші консультативно-дорадчі органи при Президентові України та органах державної влади; 6) окремі юридичні особи – суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності [9, с. 182; 226].

Таким чином, аналіз науково-теоретичних і нормативних джерел дає можливість зробити висновок про те, що недержавне управління іноземним інвестуванням – це організуючий вплив суб'єктів управління недержавної

форми власності на діяльність іноземних інвесторів та інших учасників іноземного інвестування з метою досягнення запланованих результатів іноземного інвестування та захисту іноземних інвестицій, що здійснюється в межах повноважень, встановлених законодавством та установчими документами таких суб'єктів.

Суб'єктами недержавного управління іноземним інвестуванням та захисту іноземних інвестицій є громадські ради та інші консультативно-дорадчі органи при Президентові України, Кабінеті Міністрів України, центральних органах виконавчої влади та інших органах державної влади, органи місцевого самоврядування, громадські об'єднання, торгові та торгово-промислові палати, товарні та фондові біржі, об'єднання суб'єктів інвестиційної діяльності усіх організаційно-правових форм.

Зупинимося на короткому аналізі правового статусу та повноважень зазначених суб'єктів.

Так, правовий статус громадських організацій визначається Законом України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 р. № 4572-VI. Громадським об'єднанням є добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів. Громадські об'єднання за організаційно-правовою формою поділяються на громадські організації та громадські спілки. Громадська організація – це громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи. Громадська спілка – це громадське об'єднання, засновниками якого є юридичні особи приватного права, а членами (учасниками) можуть бути юридичні особи приватного права та фізичні особи [154].

Відповідно до загальних ознак правового статусу громадські об'єднання створюються і діють на основі добровільності, рівноправності їх членів (учасників); є колегіальними, самоврядними; утворюються і діють з всеукраїнським, місцевим та міжнародним статусом; створюються постійно

діючими, або тимчасовими (на певний період або для досягнення певної мети); втручання державних органів та службових осіб у діяльність громадських об'єднань, так само як і втручання громадських об'єднань у діяльність державних органів, службових осіб та у діяльність інших громадських об'єднань, не допускається, крім випадків, передбачених законом; правосуб'єктність громадських об'єднань визначається в їх установчих документах; легалізація громадських об'єднань є обов'язковою і здійснюється шляхом реєстрації або повідомлення про заснування; керівні органи громадського об'єднання приймають рішення, обов'язкові для самого об'єднання та його членів (учасників); громадське об'єднання набуває право власності на кошти та інше майно, передане їй засновниками, членами (учасниками) або державою, набуте від вступних та членських внесків, пожертвоване громадянами, підприємствами, установами та організаціями, а також на майно, придбане за рахунок власних коштів чи на інших підставах, не заборонених законом; державний контроль за діяльністю громадських об'єднань здійснюється державними органами у порядку, передбаченому законодавством України; громадські об'єднання несуть відповідальність, передбачену законодавчими актами України [9, с. 183; 154].

Прикладом громадської організації, яка реалізує окремі функції у сфері недержавного управління іноземним інвестуванням є Український союз промисловців та підприємців. Так, згідно його Статуту, Український союз промисловців і підприємців (далі – УСПП) є всеукраїнською громадською неприбутковою організацією, яка об'єднує на основі спільних інтересів на засадах добровільності та рівноправності громадян України, іноземців та осіб без громадянства, у тому числі суб'єктів підприємницької діяльності, трудові колективи підприємств, установ та організацій, їх об'єднання та громадські організації. УСПП здійснює свою діяльність на принципах демократії, відкритості, законності, добровільності вступу та свободи виходу, рівноправності членів, незалежності, гласності, самоврядування, чіткого розподілу повноважень між керівними органами УСПП та відповідальності

членів організації за виконання прийнятих на себе зобов'язань. У своїй діяльності УСПП керується Конституцією України, Законом України «Про громадські об'єднання», чинним законодавством України, Статутом, чинними для України міжнародними договорами та загальними принципами міжнародного права. УСПП, а також його регіональні відділення та представництва, у своїй діяльності незалежні від органів державної влади та місцевого самоврядування, інших об'єднань громадян, їм не підзвітні, не підконтрольні та не допускають втручання у свою діяльність, крім випадків, прямо передбачених чинним законодавством України. За своїм юридичним статусом УСПП є юридичною особою за українським законодавством, має статус всеукраїнського об'єднання громадян та здійснює свою діяльність на території України. Держава, її органи, установи та організації не несуть відповідальності за зобов'язаннями УСПП, так само, як і УСПП не несе відповідальності за зобов'язаннями держави та її органів, установ, організацій, крім випадків, прямо передбачених чинним законодавством України та Статутом [155].

Метою діяльності УСПП є захист та представництво інтересів його членів, а основними завданнями є вплив на економічне та соціальне життя в Україні; усунення перешкод підприємницькій діяльності, мінімізація ризиків, пов'язаних з підприємництвом; участь у формуванні нормативно-правових засад підприємництва; створення інформаційних баз та сприяння доступу членів УСПП до вже існуючих інформаційних баз; співпраця з міжнародними організаціями та іноземними об'єднанням громадян, тощо. Для досягнення мети та виконання завдань, визначених Статутом, УСПП виконує наступні функції: координує дії членів УСПП, регіональних відділень та представництв; реалізує представницьку функцію промисловців і підприємців через доведення узгодженої позиції членів УСПП до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, та здійснює співробітництво з органами державної влади та місцевого самоврядування через участь у колегіях, робочих групах, експертних радах,

міжвідомчих комісіях, тощо; інформує та консультує членів УСПП з усіх питань економічної діяльності, у тому числі стосовно підприємницького досвіду, проводить інформаційні та організаційні заходи; розробляє стратегію і тактику розвитку підприємництва в Україні; розробляє та супроводжує проекти нормативно-правових актів, проводить громадську експертизу проектів нормативно-правових актів; сприяє активізації міжнародного співробітництва та розширенню міжнародних зв'язків членів УСПП, тощо [155].

Слід зазначити, що в Україні створена значна кількість товариств (асоціацій) міжнародного ділового співробітництва із рядом країн та всеукраїнські організації підприємців, створені за фаховою (галузеву) ознакою, що свідчить про активну участь громадських об'єднань у процесі недержавного управління іноземним інвестуванням в Україні.

Наступною групою суб'єктів у сфері недержавного управління іноземним інвестуванням є торгово-промислові палати. Правовий статус торгово-промислових палат визначається Законом України «Про торгово-промислові палати в Україні» від 2 грудня 1997 р. № 671/97-ВР. Торгово-промислова палата є недержавною неприбутковою самоврядною організацією, яка об'єднує юридичних осіб, які створені і діють відповідно до законодавства України, та громадян України, зареєстрованих як підприємці, та їх об'єднання. Дія зазначеного закону не поширюється на членів торгово-промислової палати у разі здійснення діяльності, не пов'язаної з членством у торгово-промисловій палаті [156].

Характеризуючи правовий статус торгово-промислових палат слід зазначити, що вони є юридичними особами, що являють собою добровільні об'єднання суб'єктів підприємницької діяльності – юридичних та фізичних осіб; створюються на загальнодержавному рівні – Торгово-промислова палата України, та на території Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя – регіональні торгово-промислові палати (у межах кожної з цих адміністративно-територіальних одиниць може бути створена

лише одна торгово-промислова палата); державна реєстрація Торгово-промислової палати України провадиться Міністерством юстиції України, Торгово-промислової палати Автономної Республіки Крим – Головним управлінням юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, інших торгово-промислових палат – відповідно обласними, Київським та Севастопольським міськими управліннями юстиції; постійно діючі; колегіальні; їх правосуб'єктність як юридичних осіб визначається у їхніх статутах; втручання державних органів та їх посадових осіб у діяльність торгово-промислових палат, так само як і втручання торгово-промислових палат у діяльність державних органів та їх посадових осіб не допускається; можуть займатися підприємницькою діяльністю лише в тому обсязі, в якому це необхідно для виконання їх статутних завдань (одержаний прибуток спрямовується на виконання статутних завдань); джерелами формування майна є вступні та членські внески, прибуток від господарської діяльності торгово-промислових палат, створених ними підприємств та інших організацій, інші доходи та надходження, отримання яких не суперечить законодавству України; відповідні державні органи здійснюють контроль і нагляд за діяльністю торгово-промислових палат у межах своїх повноважень відповідно до законодавства; торгово-промислові палати відповідають за своїми зобов'язаннями всіма коштами та майном, що належать їм та не відповідають за зобов'язаннями своїх членів, так само як члени торгово-промислових палат не відповідають за зобов'язаннями останніх, а також не відповідають за зобов'язаннями створених ними підприємств та інших організацій, так само як підприємства та інші організації не відповідають за зобов'язаннями торгово-промислових палат; ліквідація провадиться за рішенням засновників, вищого керівного органу, або за рішенням суду у випадках і порядку, встановлених законодавством України [9, с. 186, 187; 156].

Метою створення та діяльності торгово-промислових палат, серед іншого, є сприяння інтеграції національної економіки у світову господарську

систему, створення сприятливих умов для науково-технічних і торговельних зв'язків між українськими підприємцями та підприємцями зарубіжних країн. Торгово-промислові палати виконують завдання, які в своїй більшості стосуються саме сфери зовнішньоекономічної діяльності та іноземного інвестування, до яких відносяться сприяння розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, експорту українських товарів і послуг, подання практичної допомоги підприємцям у проведенні торговельно-економічних операцій на внутрішньому та зовнішньому ринках, освоєнні нових форм співробітництва; представлення інтересів членів палати з питань господарської діяльності як в Україні, так і за її межами; участь в організації в Україні та за кордоном професійного навчання і стажування фахівців; надання довідково-інформаційних послуг, у тому числі іноземним юридичним особам; встановлення і розвиток зв'язків з іноземними підприємцями, участь у роботі міжнародних неурядових організацій, тощо. Торгово-промислова палата України має право одержувати в установленому порядку від міністерств, інших центральних органів виконавчої влади інформацію та матеріали, необхідні для виконання покладених на неї завдань [156].

Торгово-промислові палати в межах своїх повноважень (компетенції) виконують такі функції: проводять за дорученням державних органів незалежну експертизу проектів нормативно-правових актів з питань економіки, зовнішньоекономічних зв'язків; представляють і захищають законні інтереси торгово-промислової палати або її членів, українських та іноземних юридичних і фізичних осіб; проводять на замовлення українських та іноземних підприємців експертизу, контроль якості, кількості, комплектності товарів (у тому числі експортних та імпорتنних) і визначати їх вартість; засвідчують і видають сертифікати про походження товарів, сертифікати визначення продукції власного виробництва підприємств з іноземними інвестиціями та інші документи, пов'язані із здійсненням зовнішньоекономічної діяльності; здійснюють декларування зовнішньоторговельних вантажів у випадках, передбачених законом;

організують міжнародні виставки в Україні та за її межами; організують семінари, конференції, ділові переговори з економічних питань як в Україні, так і за її межами; укладають необхідні для виконання функцій палат зовнішньоекономічні та інші угоди, тощо [156].

Крім зазначених вище функцій, Торгово-промислова палата України здійснює представницькі функції як в Україні, так і за її межами, об'єднує торгово-промислові палати та координує їх діяльність; відкриває свої представництва та філії в інших країнах, а також засновує разом із зарубіжними партнерськими організаціями як в Україні, так і за її межами змішані торгово-промислові палати, ділові ради та інші спільні організації; засвідчує обставини форс-мажору відповідно до умов зовнішньоторговельних угод і міжнародних договорів України, а також торговельні та портові звичаї, прийняті в Україні; веде недержавний реєстр українських підприємців за їх згодою, фінансовий стан яких свідчить про їх надійність як партнерів у підприємницькій діяльності в Україні та за її межами. Порядок ведення зазначеного реєстру визначається Торгово-промисловою палатою України. Реєстраційне свідоцтво, видане Палатою, підтверджує стабільний фінансовий стан підприємств, дає гарантію їх партнерам в тому, що таким підприємствам можна довіряти [156].

На підставі та в межах наданих їм повноважень, торгово-промислові палати видають методичні та експертні документи, що є обов'язковими для застосування на всій території України. Загальнообов'язковість методичних та експертних документів Торгово-промислової палати України витікає із того, що ряд її повноважень делеговані з боку Кабінету Міністрів України та інших державних органів. Зокрема, це стосується: права проводити за дорученням державних органів незалежну експертизу проектів нормативно-правових актів з питань економіки, зовнішньоекономічних зв'язків; проводити на замовлення українських та іноземних підприємців експертизу, контроль якості, кількості, комплектності товарів (у тому числі експортних та імпорتنих) і визначати їх вартість; засвідчувати і видавати сертифікати про

походження товарів, сертифікати визначення продукції власного виробництва підприємств з іноземними інвестиціями та інші документи, пов'язані із здійсненням зовнішньоекономічної діяльності; повноважень виступати гарантуючою організацією, що видає в Україні книжки (карнети) А.Т.А. відповідно до Конвенції про тимчасове ввезення, прийнятої 26 червня 1990 р. у м. Стамбулі [156; 157; 158; 159; 160].

Одним із напрямів діяльності Торгово-промислової палати України є вирішення зовнішньоекономічних, в тому числі інвестиційних, спорів. При Торгово-промисловій палаті України діють Міжнародний комерційний арбітражний суд і Морська арбітражна комісія. Положення про Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України та Положення про Морську арбітражну комісію при Торгово-промисловій палаті України є додатками до Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» від 24 лютого 1994 р. № 4002-XII [86].

Активною є міжнародна співпраця Торгово-промислової палати України, яка представляє інтереси своїх членів у Міжнародній торговій палаті, а також в інших міжнародних організаціях з питань підприємницької діяльності. Зокрема, Торгово-промислова палата України є членом Міжнародної торгової палати та Всесвітньої федерації торгових палат, Асоціації Торгово-промислових палат Європи, Ділової ради Чорноморського економічного співробітництва, Асоціації ТПП Центральної Європейської Ініціативи. Вона підтримує договірні партнерські зв'язки з аналогічними національними та регіональними структурами майже у 80 країнах світу. З метою сприяння розвитку міжнародних економічних зв'язків Торгово-промислова палата України створює зі своїми зарубіжними партнерами спільні дорадчі органи – ділові ради [161].

Таким чином, Торгово-промислова палата України є органом недержавного управління іноземним інвестуванням, який на основі делегування виконує окремі функції державного управління іноземним інвестуванням, а її власні функції є продовженням реалізації державно-

владних повноважень Кабінету Міністрів України та інших державних органів у зазначеній сфері.

До групи суб'єктів недержавного управління іноземним інвестуванням також можна віднести Український національний комітет Міжнародної Торгової Палати (далі – УНК МТП). Правовий статус УНК МТП визначається у Статуті Асоціації «Український національний комітет Міжнародної Торгової Палати», затвердженому VI Асамблеєю Учасників УНК МТП (рішення № 8 від 11 березня 2005 р.). Згідно зазначеного Статуту УНК МТП створений на невизначений строк відповідно до ст. 3 Конституції Міжнародної Торгової Палати та Рішення Світової Ради Міжнародної Торгової Палати № 7, прийнятого на 175 Сесії 3 квітня 1998 р. у м. Парижі (Франція) та доручення Кабінету Міністрів України від 12 листопада 1997 р. № 22692/23 щодо підтримки створення Національного Комітету МТП в Україні. УНК МТП керується у своїй діяльності Конституцією МТП та чинним законодавством України, включаючи її міжнародні угоди, Статутом і Установчим договором, які погоджені з МТП відповідно до Конституції МТП [162; 226].

Хоча УНК МТП створений як національний комітет, він має міжнародний статус та міжнародний характер діяльності. В цьому аспекті УНК МТП реалізує права та обов'язки колективного члена, організаційного осередку та представника МТП в Україні, які випливають із Конституції МТП. УНК МТП представляє МТП в Україні та здійснює представництво інтересів своїх членів у МТП. За своєю організаційно-правовою формою УНК МТП є господарською асоціацією відповідно до Господарського кодексу України, недержавною, неприбутковою, самоврядною юридичною особою. УНК МТП є добровільним об'єднанням юридичних осіб, створеним для постійної координації господарської діяльності його учасників, для представлення, задоволення і захисту їх правових та економічних інтересів, через об'єднання їх майнових ресурсів та організаційних можливостей. УНК МТП не втручається у господарську діяльність своїх учасників і прийняття ними

управлінських рішень, не вчинює дій, спроможних привести до обмеження конкуренції чи погіршення її умов. УНК МТП є уповноваженим представляти інтереси своїх учасників у відносинах з МТП, органами влади, іншими підприємствами та організаціями. Учасники УНК МТП, інші юридичні особи, держава, її органи та організації не несуть відповідальності за зобов'язаннями УНК МТП, так само як УНК МТП не несе відповідальності за зобов'язаннями вищезазначених суб'єктів, у тому числі держави. Органи управління УНК МТП формуються учасниками відповідно до Статуту. УНК МТП є колегіальним органом управління, оскільки рішення з усіх важливих питань його діяльності приймаються Асамблеєю Учасників Комітету, яка є вищим органом управління. УНК МТП має у своєму складі регіональні представництва, що створюються і діють по всій території України на рівні областей, Автономної Республіки Крим та м. Києва, які є відокремленими структурними підрозділами Комітету без прав юридичної особи. Джерелами формування майна УНК МТП є внески, здійснені учасниками шляхом передачі УНК МТП матеріальних і нематеріальних цінностей, а так само прав, оцінених за взаємною згодою сторін; цінності, одержувані як пасивні доходи (проценти, дивіденди, страхові виплати і відшкодування, роялті тощо); доходи, які можуть бути отримані у вигляді дотацій або субсидій з державного чи місцевого бюджетів, державних цільових фондів або у межах благодійної, у тому числі гуманітарної допомоги чи технічної допомоги, що може бути надана УНК МТП відповідно до умов міжнародних договорів [162].

Метою діяльності УНК МТП є сприяння розвитку вільного міжнародного обігу товарів, послуг, інтелектуальної власності та інвестиційного капіталу, розвитку національної економіки та її інтеграції у світову господарську систему, збільшенню експорту товарів і послуг українських виробників, формуванню сучасних промислової, фінансової, торговельної інфраструктур, створенню сприятливих умов для конкурентної підприємницької діяльності, розвитку усіх видів підприємництва та

становленню високого рівня професіоналізму, справедливості й чесності у внутрішньонаціональних і міжнародних ділових відносинах [162].

Основними завданнями УНК МТП є надання консультацій з питань комерційної діяльності та управління; сприяння розвитку міжнародних відносин, регулювання зовнішньої торгівлі, міжнародної фінансової та технічної співпраці; проведення освітньої та видавничої діяльності; координація діяльності учасників УНК МТП, організація взаємовигідної співпраці та справедливого приватного врегулювання конфліктів і суперечностей між ними у постійно діючому Третейському суді при УНК МТП, який є структурним підрозділом УНК МТП; представлення своїх учасників під егідою МТП як в Україні, так і за її межами, і представництво їх інтересів економічного спрямування перед третіми особами, включаючи МТП; популяризація в Україні економіко-політичного курсу МТП, її експертних оцінок, пропозицій, правил, послуг, інших інструментів удосконалення економічної (підприємницької) діяльності, сприяння їх запозиченню та реалізації в національних інтересах, тощо [162].

Відповідно до Статуту, Конституції МТП, чинного законодавства України та відповідних міжнародних угод УНК МТП виконує такі функції: здійснює співробітництво з органами державної влади, недержавними громадськими та підприємницькими організаціями (об'єднаннями), з міжнародними та національними фондами, іншими юридичними особами України та інших країн; залучає провідних фахівців України і МТП до участі у сприянні економічному розвитку України, реалізації відповідних заходів, програм; вживає заходів щодо залучення в Україну іноземних інвестицій, розроблення та реалізації інвестиційних програм, сприяння розширенню та підвищенню ефективності науково-технічних, виробничих і комерційних зв'язків між підприємництвом України й інших країн; поширює інформацію про умови і можливості економічної діяльності на українському та зарубіжних ринках; сприяє підвищенню кваліфікації українських фахівців у галузях права, економіки та підприємництва, фінансів тощо; організовує

консультації, конференції, переговори, виставки, інші заходи з питань економічного співробітництва, у тому числі міжнародного; надає своїм Учасникам організаційну, інформаційну, методичну, іншу подібну допомогу у реалізації ними товарів, робіт і послуг під егідою УНК МТП, тощо [162].

Відповідно до Закону України «Про третейські суди» від 11 травня 2004 р. № 1701-IV в УНК МТП створено структурний підрозділ – постійно діючий Третейський суд при УНК МТП, який діє на підставі Положення і Регламенту, що затверджені Правлінням УНК МТП [163].

Аналіз статутних документів УНК МТП та законодавства України свідчить про відсутність делегування йому окремих функцій державного управління, як це спостерігається в діяльності Торгово-промислової палати України.

За своєю організаційно-правовою формою УНК МТП є об'єднанням суб'єктів підприємницької діяльності – юридичних осіб. Об'єднанням підприємств є господарська організація, утворена у складі двох або більше підприємств з метою координації їх виробничої, наукової та іншої діяльності для вирішення спільних економічних та соціальних завдань (ч. 1 ст. 118 Господарського кодексу України). Організаційно-правовими формами об'єднань підприємств є асоціації, корпорації, консорціуми, концерни, інші об'єднання підприємств, передбачені законом (ч. 1 ст. 120 Господарського кодексу України). До об'єднання підприємств можуть входити підприємства, утворені за законодавством інших держав (нерезиденти), а підприємства України (резиденти) можуть входити в об'єднання підприємств, утворені на території інших держав (ч. 2 ст. 118 Господарського кодексу України) [25].

До наступної групи суб'єктів недержавного управління іноземним інвестуванням можна віднести біржі. Правовий статус товарних бірж в Україні визначається Законом України «Про товарну біржу» від 10 грудня 1991 р. № 1956-ХІІ [164], а правовий статус фондових бірж – Законом України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23 лютого 2006 р. № 3480-IV [165].

Так, відповідно до ст. 1 Закону України «Про товарну біржу» товарна біржа є організацією, що об'єднує юридичних і фізичних осіб, які здійснюють виробничу і комерційну діяльність, і має за мету надання послуг в укладенні біржових угод, виявлення товарних цін, попиту і пропозицій на товари, вивчення, упорядкування і полегшення товарообігу і пов'язаних з ним торговельних операцій. Товарна біржа діє на основі самоврядування, господарської самостійності, є юридичною особою, має відокремлене майно, самостійний баланс, власні поточні та вкладні (депозитні) рахунки в банках та може мати печатки [164].

Характеризуючи правовий статус товарної біржі, слід зазначити, що вона є юридичною особою, діє на основі самоврядування, господарської самостійності, не займається комерційним посередництвом і не має на меті одержання прибутку. Заснування товарної біржі здійснюється шляхом укладення засновниками угоди, яка визначає порядок та принципи її створення, склад засновників, їх обов'язки, розмір і строки сплати пайових, вступних та періодичних внесків. Товарна біржа діє на підставі статуту, який затверджується засновниками біржі. Діяльність товарної біржі здійснюється відповідно до чинного законодавства України, статуту біржі, правил біржової торгівлі та біржового арбітражу. Товарна біржа створюється на невизначений строк і її діяльність розповсюджується на всю територію України. Товарна біржа створюється на засадах добровільного об'єднання зацікавлених юридичних і фізичних осіб, яким це не заборонено чинним законодавством. Членами товарної біржі є засновники, а також прийняті до її складу згідно із статутом біржі вітчизняні та іноземні юридичні і фізичні особи. Порядок прийняття у члени біржі та вибуття із складу її членів визначається статутом товарної біржі. Слід зазначити, що засновниками і членами товарної біржі не можуть бути органи державної влади та управління, а також державні установи (організації), що перебувають на державному бюджеті. Вищим органом управління товарної біржі є загальні збори її членів. У період між загальними зборами членів товарної біржі управління нею здійснює

біржовий комітет (рада біржі). Контролюючим органом товарної біржі є контрольна (ревізійна) комісія. Біржовий комітет (рада біржі) і контрольна (ревізійна) комісія обираються загальними зборами членів товарної біржі, компетенція та повноваження комітету і комісії визначаються статутом товарної біржі. Отже слід зробити висновок про те, що за критерієм управління товарна біржа є колегіальним органом. Майно товарної біржі формується за рахунок пайових, вступних та періодичних внесків; надходжень від біржових операцій та надання послуг підрозділами біржі; штрафів за порушення статуту товарної біржі та правил біржової торгівлі; інших грошових надходжень, що не суперечать чинному законодавству. Майно біржі належить їй на праві власності [9, с. 196, 197;164].

Метою діяльності товарних бірж є об'єднання юридичних і фізичних осіб, які здійснюють виробничу і комерційну діяльність, для вирішення таких завдань, як надання послуг в укладенні біржових угод, виявлення товарних цін, попиту і пропозицій на товари, вивчення, упорядкування і полегшення товарообігу і пов'язаних з ним торговельних операцій. На виконання вказаних завдань, товарна біржа виконує наступні основні функції: створює умови для проведення біржової торгівлі; регулює біржові операції; регулює ціни на підставі співвідношення попиту та пропозиції на товари; надає членам і відвідувачам біржі організаційні та інші послуги; здійснює збір, обробку і поширення інформації, пов'язаної з кон'юктурою ринку; встановлює відповідно до чинного законодавства України власні правила біржової торгівлі та біржового арбітражу, які є обов'язковими для всіх учасників торгів; створює підрозділи біржі та затверджує положення про них; розробляє з урахуванням державних стандартів власні стандарти і типові контракти; встановлює вступні та періодичні внески для членів біржі, плату за послуги, що надаються біржею та інші грошові збори; встановлює і стягує відповідно до статуту біржі плату за реєстрацію угод на біржі, штрафи та інші санкції за порушення статуту біржі та біржових правил; засновує арбітражні комісії для вирішення спорів у торговельних угодах; укладає

міжбіржові угоди з іншими біржами, має своїх представників на них, у тому числі на біржах, розташованих за межами України; вносить в державні органи пропозиції з питань, що стосуються біржової діяльності; видає біржові бюлетені, довідники та інші інформаційні і рекламні видання; здійснює інші функції, передбачені статутом біржі [164].

Таким чином, товарна біржа є договірним об'єднанням юридичних осіб та фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності, що виконує окремі функції у сфері недержавного управління іноземним інвестуванням в частині міжнародної торгівлі. В ході реалізації своєї компетенції товарна біржа приймає акти управління, якими є статут біржі, правила біржової торгівлі та біржового арбітражу, власні стандарти і типові контракти, які є обов'язковими для членів біржі та всіх учасників торгів (тобто їх дія обмежена відповідним колом осіб і вони не мають нормативно-правового характеру) [164].

Правовий статус фондової біржі визначається в положеннях Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок». Фондові біржі є організаторами торгівлі на фондовому ринку. Діяльність з організації торгівлі на фондовому ринку є діяльністю професійного учасника фондового ринку (організатора торгівлі) із створення організаційних, технологічних, інформаційних, правових та інших умов для збирання та поширення інформації стосовно попиту і пропозицій, проведення регулярних торгів фінансовими інструментами за встановленими правилами, централізованого укладення і виконання договорів щодо фінансових інструментів, у тому числі здійснення клірингу та розрахунків за ними, та розв'язання спорів між членами організатора торгівлі. Фондова біржа утворюється та діє в організаційно-правовій формі господарського товариства (крім повного, командитного товариства і товариства з додатковою відповідальністю) або дочірнього підприємства об'єднання торговців цінними паперами, та провадить свою діяльність відповідно до Цивільного кодексу України, законів, що регулюють питання утворення, діяльності та припинення

юридичних осіб, з особливостями, визначеними Законом України «Про цінні папери та фондовий ринок» [165].

Метою діяльності фондової біржі є створення організаційних умов для укладення договорів з цінними паперами шляхом котирування цінних паперів на основі даних попиту і пропозицій, отриманих від учасників торгів на фондовій біржі. Виходячи із мети, завданнями фондової біржі є створення організаційних, технологічних, інформаційних, правових та інших умов для збирання та поширення інформації стосовно попиту і пропозицій, проведення регулярних торгів фінансовими інструментами за встановленими правилами, централізованого укладення і виконання договорів щодо фінансових інструментів, у тому числі здійснення клірингу та розрахунків за ними, та розв'язання спорів між членами організатора торгівлі. На виконання вищезазначених завдань, фондова біржа виконує наступні функції: організація та проведення біржових торгів; лістинг та делістинг цінних паперів; допуск членів фондової біржі та інших осіб, визначених законодавством, до біржових торгів; котирування цінних паперів та оприлюднення їх біржового курсу; розкриття інформації про діяльність фондової біржі та її оприлюднення; розв'язання спорів між членами фондової біржі та іншими особами, які мають право брати участь у біржових торгах згідно із законодавством; здійснення контролю за дотриманням членами фондової біржі та іншими особами, які мають право брати участь у біржових торгах згідно із законодавством, правил фондової біржі; накладення санкцій за порушення правил фондової біржі [165].

Враховуючи те, що продавцями цінних паперів та покупцями (інвесторами в цінні папери) згідно законодавства України можуть бути фізичні та юридичні особи – резиденти і нерезиденти, можна зробити висновок про те, що фондова біржа частково здійснює функції, у тому числі, і по недержавному управлінню іноземним інвестуванням у сфері торгівлі цінними паперами та іншими фінансовими інструментами.

До наступної групи суб'єктів недержавного управління іноземним інвестуванням можна віднести громадські ради та інші консультативно-дорадчі органи при Президентові України та органах виконавчої влади.

Так, Указом Президента України від 13 серпня 2014 р. № 644/2014 було затверджено Положення про Національну раду реформ, яка є спеціальним консультативно-дорадчим органом при Президентові України з питань стратегічного планування, узгодження позицій щодо впровадження в Україні єдиної державної політики реформ та їх реалізації. Метою діяльності Національної ради реформ є забезпечення впровадження єдиної, узгодженої державної політики реформ в Україні, налагодження ефективного механізму взаємодії державних органів та інститутів громадянського суспільства в процесі здійснення реформ із залученням до співпраці з цих питань міжнародної спільноти, впровадження системного підходу до стратегічного планування, узгодження позицій та моніторингу реалізації реформ щодо забезпечення сталого розвитку України як передумови зростання добробуту її населення, досягнення європейських стандартів забезпечення та захисту прав і свобод людини і громадянина. Основними завданнями Національної ради реформ є: визначення напрямів та пріоритетів реформ, спрямованих на впровадження Стратегії сталого розвитку України, реалізацію національних інтересів та захист конституційних прав і свобод людини і громадянина, вироблення єдиної, узгодженої державної політики, напрацювання стратегії та механізмів впровадження реформ; забезпечення досягнення консенсусу у питаннях впровадження реформ між Президентом України, органами державної влади та громадянським суспільством; сприяння скоординованій реалізації реформ, забезпечення моніторингу ефективності їх реалізації; узгодження позицій щодо ресурсної підтримки процесів розроблення і впровадження реформ; визначення пріоритетів нормативного та розпорядчого забезпечення практичної реалізації реформ; розгляд пропозицій щодо планування реформ [166].

Головою Національної ради реформ є Президент України. До складу Національної ради реформ входять: Голова Верховної Ради України (за згодою), Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністри України та інші члени Кабінету Міністрів України, які очолюють міністерства, - за погодженням із Прем'єр-міністром України, Секретар Ради національної безпеки і оборони України, Керівник Офісу Президента України, голова Виконавчого комітету реформ та його заступник, а також за згодою: Голова Національного банку України, голови комітетів Верховної Ради України, чотири представники від громадських об'єднань. Склад Національної ради реформ формується з числа членів, які беруть участь в її роботі з усіх питань, та членів, які запрошуюються для розгляду окремих питань. Персональний склад Національної ради реформ затверджує Президент України [166].

Аналіз та узагальнення проблем, які перешкоджають інвестуванню в економіку України, підготовка пропозицій щодо шляхів їх вирішення, зокрема щодо заходів зі сприяння захисту прав інвесторів є одним із завдань Національної інвестиційної ради, яка є одним із консультативно-дорадчих органів при Президентові України, положення про яку було затверджене Указом Президента України від 29 серпня 2016 року № 365/2016. Основними завданнями Національної інвестиційної ради є розроблення пропозицій щодо стимулювання та розвитку інвестиційної діяльності в Україні, формування привабливого інвестиційного іміджу України, у тому числі з урахуванням найкращої міжнародної практики; сприяння формуванню основних напрямів державної політики щодо поліпшення інвестиційного клімату в Україні; напрацювання пропозицій щодо стратегічних напрямів розвитку інвестиційного потенціалу України, стимулювання іноземних та національних інвестицій в розвиток економіки держави; вивчення ініціатив та потенційних пропозицій щодо інвестиційних проектів, а також практики взаємодії суб'єктів інвестиційної діяльності з державними органами; аналіз та узагальнення проблем, які перешкоджають інвестуванню в економіку

України, підготовка пропозицій щодо шляхів їх вирішення, зокрема щодо заходів зі сприяння захисту прав інвесторів; участь в опрацюванні проектів актів законодавства з питань інвестиційної діяльності [167].

Головою Ради є Президент України. До складу Ради входять: Прем'єр-міністр України, Голова Національного банку України (за згодою), Міністр розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Міністр фінансів України, Міністр юстиції України, а також за згодою представники українських та іноземних організацій та компаній, бізнесових кіл, експерти з питань залучення інвестицій, розвитку підприємництва, фахівці у галузі економіки, фінансів. Персональний склад Ради затверджує Президент України за поданням секретаря Ради. Голова, секретар Ради, інші члени Ради беруть участь у її роботі на громадських засадах. У роботі Ради з правом дорадчого голосу беруть участь представники Американської торгівельної палати в Україні та Європейської бізнес асоціації, а також державної установи «Офіс із залучення та підтримки інвестицій» [167].

Консультативно-дорадчі органи створюються також при органах виконавчої влади у формі громадських рад.

Так, Постановою Кабінету Міністрів України «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» від 03 листопада 2010 р. № 996 були затверджені Порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики та Типове положення про громадську раду при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласній, Київській та Севастопольській міській, районній, районній у м. Києві та Севастополі державній адміністрації. За своїм правовим статусом громадська рада при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласній, Київській та Севастопольській міській, районній, районній у м. Києві та Севастополі держадміністрації є тимчасовим консультативно-дорадчим органом, утвореним для сприяння участі громадськості у

формуванні та реалізації державної, регіональної політики. Основними завданнями громадської ради є сприяння реалізації громадянами конституційного права на участь в управлінні державними справами; сприяння врахуванню органом виконавчої влади громадської думки під час формування та реалізації державної, регіональної політики; сприяння залученню представників заінтересованих сторін до проведення консультацій з громадськістю та моніторингу результатів формування та реалізації державної, регіональної політики; проведення відповідно до законодавства громадського моніторингу за діяльністю органу виконавчої влади; здійснення підготовки експертних пропозицій, висновків, аналітичних матеріалів з питань формування та реалізації державної, регіональної політики [168].

Виходячи із вищевикладеного консультативно-дорадчі органи при Президентові України та органах виконавчої влади можуть бути віднесені до органів недержавного управління іноземним інвестуванням, які в межах своєї компетенції колегіально приймають рішення, що мають рекомендаційний характер і можуть бути оформлені у відповідні нормативно-правові акти Президента України або органів виконавчої влади.

Функції управління іноземним інвестуванням, які згідно законодавства реалізують суб'єкти недержавного управління, за своїм економічним та організаційно-правовим змістом багато в чому подібні до функцій державного управління іноземним інвестуванням, що виконуються відповідними органами державної влади. Відмінність полягає в тому, що управлінська діяльність суб'єктів недержавного управління іноземним інвестуванням не має державно-владного характеру, і їх акти управління лише у випадках прямо передбачених законодавством можуть мати загальнообов'язковий нормативний характер [9, с. 208–212].

Слід також зазначити, що у процесі недержавного управління іноземним інвестуванням використовується вся система форм та методів управління, що властиві органам державної влади. При цьому форми та

методи недержавного управління визначаються на законодавчому рівні і в меншій мірі є результатом волевиявлення суб'єктів недержавного управління. Природа форм та методів недержавного управління іноземним інвестуванням визначається правовим статусом (компетенцією) органів недержавного управління, відсутністю у них державно-владних повноважень. А тому формам недержавного управління іноземним інвестуванням притаманні такі ознаки, як рекомендаційний (у випадках, передбачених законодавством юридично-обов'язковий) та координаційно-погоджувальний, колегіальний характер. Методам недержавного управління іноземним інвестуванням властивий непрямий, економічний, регуляторний, стимулюючий характер [9, с. 208–212].

Висновки до розділу 2

Адміністративно-правовий захист іноземних інвестицій – це система державних гарантій захисту іноземних інвестицій, а також інших заходів правового та організаційно-технічного характеру, метою застосування яких є забезпечення умов захисту та збереження іноземних інвестицій, досягнення цілей та ефективності іноземного інвестування, захист прав та інтересів іноземних інвесторів відповідно до адміністративного законодавства та міжнародних договорів України.

Механізм адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій – це механізм захисту прав та інтересів іноземних інвесторів та інших учасників іноземного інвестування, що складається із таких елементів:

– об'єкти адміністративно-правового захисту: конкретні права та інтереси іноземних інвесторів та інших учасників іноземного інвестування, передбачені Конституцією України, Господарським кодексом України, Законами України «Про інвестиційну діяльність», «Про режим іноземного інвестування» та іншими законами України;

– суб'єкти адміністративно-правового захисту: уповноважені особи, права та інтереси яких порушені – іноземні інвестори та інші учасники іноземного інвестування, а також компетентні органи державної влади, правоохоронні органи, суд;

– підстави виникнення права на адміністративно-правовий захист: дії (бездіяльність), що порушують права та інтереси іноземних інвесторів та інших учасників іноземного інвестування;

– форми і способи адміністративно-правового захисту: юрисдикційні та неюрисдикційні форми і способи адміністративно-правового захисту прав та інтересів іноземних інвесторів та інших учасників іноземного інвестування, передбачені Законом України «Про звернення громадян», Кодексом адміністративного судочинства України, іншими актами законодавства та міжнародними договорами України.

Науково-теоретичний аналіз повноважень (компетенції) окремих міністерств та інших центральних органів виконавчої влади свідчить про те, що особливістю державного управління іноземним інвестуванням є розподіл функцій по його здійсненню та захисту іноземних інвестицій між різними центральними органами виконавчої влади функціональної, галузевої та міжгалузевої компетенції, що обумовлено комплексним міжгалузевим характером іноземного інвестування як об'єкта державного управління.

Органи місцевого самоврядування виконують не лише функції місцевого самоврядування у сфері управління іноземним інвестуванням та захисту іноземних інвестицій, але і окремі делеговані функції державного управління іноземним інвестуванням та захисту іноземних інвестицій.

Іноземні інвестори та інші суб'єкти іноземного інвестування мають право звертатися за захистом своїх прав та інтересів не лише до органів державної влади та місцевого самоврядування, але і до громадських об'єднань, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, засобів масової інформації, посадових осіб відповідно до їх функціональних обов'язків. Зазначених суб'єктів умовно можна віднести до групи органів

недержавного управління у сфері іноземного інвестування, які відповідно до їхніх установчих документів та делегованих законодавством окремих функцій державного управління можуть захищати права та інтереси іноземних інвесторів та інших суб'єктів іноземного інвестування.

Недержавне управління іноземним інвестуванням – це організуючий вплив суб'єктів управління недержавної форми власності на діяльність іноземних інвесторів та інших учасників іноземного інвестування з метою досягнення запланованих результатів іноземного інвестування та захисту іноземних інвестицій, що здійснюється в межах повноважень, встановлених законодавством та установчими документами таких суб'єктів.

Суб'єктами недержавного управління іноземним інвестуванням та захисту іноземних інвестицій є громадські ради та інші консультативно-дорадчі органи при Президентові України, Кабінеті Міністрів України, центральних органах виконавчої влади та інших органах державної влади, органи місцевого самоврядування, громадські об'єднання, торгові та торгово-промислові палати, товарні та фондові біржі, об'єднання суб'єктів інвестиційної діяльності усіх організаційно-правових форм.

Відмінність функцій недержавного управління іноземним інвестуванням від функцій державного управління полягає в тому, що управлінська діяльність суб'єктів недержавного управління іноземним інвестуванням не має державно-владного характеру, а їх акти управління лише у випадках прямо передбачених законодавством можуть мати загальнообов'язковий нормативний характер.

Зміст форм та методів недержавного управління іноземним інвестуванням визначається правовим статусом (компетенцією) органів недержавного управління, відсутністю у них державно-владних повноважень. Формам недержавного управління іноземним інвестуванням притаманний рекомендаційний (лише у випадках, передбачених законодавством, юридично-обов'язковий), координаційно-погоджувальний, колегіальний

характер. Методам недержавного управління іноземним інвестуванням властивий непрямий, економічний, регуляторний, стимулюючий характер.

РОЗДІЛ 3

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ

3.1. Міжнародний інвестиційний арбітраж як форма захисту іноземних інвестицій в Україні

Розгляд в межах даного дисертаційного дослідження міжнародного інвестиційного арбітражу як форми захисту іноземних інвестицій обумовлений тим, що міжнародний інвестиційний арбітраж розглядає особливий вид міжнародних спорів, а саме спори між іноземними інвесторами та приймаючими державами з питань захисту іноземних інвестицій та інвестиційних прав іноземних інвесторів.

Публічно-правові та приватно-правові питання міжнародно-правового захисту іноземних інвестицій частково вже були предметом наукових досліджень українських [100; 101; 104; 169–172] та зарубіжних вчених та практиків [173–182].

Визначальним є те, що стороною спору між іноземним інвестором та приймаючою державою з питань захисту інвестицій та інвестиційних прав є суверенна держава. Завдяки цьому в інвестиційному арбітражі велике значення має застосовуване міжнародне право. В той же час важливим для міжнародного інвестиційного арбітражу є господарсько-правовий елемент, який складає зміст інвестиційної діяльності. Ці обставини дають можливість об'єднувати міжнародно-правові та адміністративно-правові (що визначаються участю держави), а також інвестиційно-правові (що визначаються предметом спорів) правила і концепції, які набувають динамічного розвитку у процесі роботи арбітражних судів.

На відміну від міжнародного комерційного арбітражу міжнародний інвестиційний арбітраж в останні десятиліття набув інтенсивного розвитку.

Стрімко зростає кількість інвестиційних спорів, що розглядаються арбітражними судами. Це обумовлено такими причинами:

- збільшення кількості двосторонніх та багатосторонніх міжнародних договорів про захист інвестицій, в яких надається згода держав на арбітраж, яка адресована необмеженому колу інвесторів іншої сторони такого договору, що приводить до збільшення кількості учасників інвестиційних спорів;

- широке тлумачення терміна «інвестиції» в сучасних міжнародних договорах про захист інвестицій, що певною мірою стирає межу між інвестиціями, що підлягають захисту, та звичайними комерційними операціями. В результаті розширюється потенційний предмет інвестиційних спорів за участю іноземних інвесторів і держави [169, с. 18–21; 172].

У фаховій літературі зазначається, що в останій час Україна випереджає інші держави по кількості інвестиційних спорів за її участю (найбільша кількість інвестиційних позовів була подана проти Аргентини та Венесуели). Перший інвестиційний спір за участю України (Joseph Lemire v. Ukraine ARB (AF)/98/1) був ініційований у 1998 році та завершений у 2000 році угодою про врегулювання. У 2000 році Україна приєдналася до Вашингтонської конвенції 1965 року (про неї мова піде далі). В наступні роки Україна як держава-відповідач взяла участь в 13 інвестиційних спорах на основі міжнародних інвестиційних договорів. З них – в десяти спорах в рамках Міжнародного центру по врегулюванню інвестиційних спорів на основі двосторонніх договорів про захист інвестицій, в двох в Арбітражному інституті м. Стокгольм на основі Договору до Енергетичної Хартії, та в одному, що розглядався трибуналом *ad hoc* по Арбітражному Регламенту ЮНСІТРАЛ. Із 13 розглянутих спорів – шість перемог, три мирних врегулювання, і чотири справи, в яких Україну визнали відповідальною за порушення взятих на себе міжнародно-правових зобов'язань. При цьому зазначається, що в кожній із справ, в яких Україна була визнана відповідальною за порушення своїх міжнародно-правових зобов'язань, є

немало позитивного в частині як прийняття арбітражними трибуналами юридичної аргументації України, так і ефективного захисту державою своїх фінансових інтересів та суттєвого скорочення розмірів збитків, заявлених позивачами [169, с. 11–17].

Міжнародний інвестиційний арбітраж – це частина системи захисту іноземних інвесторів та іноземних інвестицій. Надаючи відкриту згоду на арбітраж з інвесторами в міжнародних договорах про захист інвестицій, сучасні держави ставлять себе в неоднакове становище з інвесторами з метою надання захисту інвестиціям. Але при цьому інвестиційний арбітраж одночасно є елементом системи захисту держав від недобросовісних інвесторів, що наносять шкоду економіці приймаючої держави. Інвестиційний арбітраж повинен надавати адекватні можливості захисту своїх прав як інвесторам, так і приймаючим державам. Для того, щоб бути ефективним інструментом врегулювання спорів, до якого сторони відносяться з довірою, інвестиційний арбітраж має бути прогнозованим, високопрофесійним та відкритим. На сьогодні інвестиційні спори ведуться не лише проти країн, що розвиваються та східноєвропейських країн, але і проти ряду промислово розвинутих країн, включаючи США та країни ЄС. Збільшуються не лише кількість, але і суми позовів. Рішення інвестиційних трибуналів є більш відкритими для ознайомлення, ніж традиційно конфіденційні рішення по комерційним спорам, що пояснюється насамперед участю в них держав і сприяє формуванню єдиної арбітражної практики [169, с. 21–26; 172].

На сьогодні практика міжнародного інвестиційного арбітражу базується на діяльності трьох міжнародних арбітражів:

- Міжнародний центр по врегулюванню інвестиційних спорів (International Center for Settlement of Investment Disputes) (МЦБІС, ICSID);
- арбітражні трибунали *ad hoc*, що застосовують Арбітражний Регламент ЮНСІТРАЛ;

– арбітражні трибунали, що застосовують Регламент Арбітражного інституту Торгової палати м. Стокгольм.

Практика свідчить про те, що без адміністрування певною інституцією арбітраж *ad hoc* в організаційному відношенні поступається постійно діючому арбітражу. Тому, наприклад, спори по Арбітражному Регламенту ЮНСІТРАЛ, який не має постійного зв'язку з яким-небудь арбітражним інститутом, за згодою сторін спору адмініструються в різних арбітражних інститутах (Постійна палата Третейського суду в м. Гаага, Лондонський міжнародний третейський суд та інші) [169, с. 27–29].

В Міжнародному центрі по врегулюванню інвестиційних спорів, що створений відповідно до Вашингтонської конвенції 1965 року, є можливим розгляд інвестиційних спорів по його власним Правилами примирювальної процедури та арбітражу і спори по іншим арбітражним регламентам в ньому не розглядаються [183].

Арбітражний Регламент ЮНСІТРАЛ – правила, складені Комісією ООН з права міжнародної торгівлі, широко використовується для вирішення інвестиційних спорів. Арбітражний Регламент ЮНСІТРАЛ займає друге місце після ICSID у процесі розгляду інвестиційних спорів. Якщо сторони в договорі погодилися письмово у формі типового арбітражного застереження про те, що суперечки, пов'язані з цим договором, будуть передаватися на розгляд в арбітраж згідно з Арбітражним Регламентом ЮНСІТРАЛ, такі спори підлягають вирішенню відповідно з цим Регламентом [184].

Чинні Арбітражний Регламент Торгової палати м. Стокгольм та Правила прискореної арбітражної процедури Торгової палати м. Стокгольм вступили в силу з 1 січня 2017 р. Ці регламенти поєднують гнучкість процедури і сучасний підхід до арбітражного розгляду. Сторонам надається велика свобода у формуванні процедури, шляхом включення відповідних умов в арбітражне застереження або досягнення домовленостей з іншою стороною в ході розгляду спору. Регламенти не містять будь-яких національних особливостей і передбачають процедуру, що відповідає

сучасним стандартам міжнародного арбітражу. Регламенти Торгової палати м. Стокгольм 2017 року застосовуються до будь-якого арбітражного провадження, яке було порушене після 1 січня 2017 р. На додаток до двох зазначених регламентів, Торгова палата м. Стокгольм розробила Правила медіації, Регламент по вирішенню страхових спорів, а також Перелік процедур і послуг, що надаються Торговою палатою м. Стокгольм у провадженнях згідно Арбітражних регламентів ЮНСІТРАЛ [185].

Із названих арбітражів тільки ICSID був створеним спеціально для врегулювання інвестиційних спорів. Арбітражний інститут в Стокгольмі має більш широку спеціалізацію, що розглядає в основному комерційні спори.

Враховуючи те, що предметом даного дослідження є адміністративно-правовий захист іноземних інвестицій, зупинимося на характеристиці правового статусу Міжнародного центру по врегулюванню інвестиційних спорів між іноземними інвесторами та приймаючими державами та його Правил примирювальної процедури та арбітражу.

Міжнародний центр по врегулюванню інвестиційних спорів є однією із п'яти інституцій Групи Світового банку, заснований в 1966 році, з місцезнаходженням у Вашингтоні. Станом на березень 2020 року Міжнародний центр по врегулюванню інвестиційних спорів нараховує 154 члени (153 країни і територія Косово). Ще 9 країн підписали Конвенцію про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами, але з різних причин до даного часу її не ратифікували [186].

Конвенцію про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами було ратифіковано Законом України «Про ратифікацію Конвенції про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами» від 16 березня 2000 р. № 1547-III [187].

Конвенція про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами 1965 року – це міжнародно-правовий документ, прийнятий представниками 46 держав під егідою Міжнародного банку реконструкції та розвитку 18 березня 1965 року у м. Вашингтоні (США).

Метою прийняття Конвенції є визначення та врегулювання порядку вирішення спорів між державами та іноземними особами - інвесторами шляхом застосування міжнародних засобів примирення або арбітражу. Конвенція відкрита для підписання країнами – членами МБРР, а також будь-якою іншою державою – учасницею статуту Міжнародного суду ООН. Конвенція складається із преамбули та 75 статей, об'єднаних у 10 глав. В ній міститься перелік і функції органів по вирішенню спорів між державами-учасницями та особами інших договірних держав у зв'язку із здійснюваними ними приватними іноземними інвестиціями. Визначено компетенцію цих органів, а також порядок розв'язання спорів [188, с. 239, 240].

Охарактеризуємо основні положення Конвенції про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами 1965 року (далі – Конвенція).

Так, у Преамбулі Конвенції зазначається, що вона укладена беручи до уваги потребу в міжнародному співробітництві для економічного розвитку та значення при цьому приватних іноземних інвестицій; маючи на увазі ймовірність того, що можуть виникати спори в зв'язку з такими іноземними інвестиціями між Договірними державами та особами інших Договірних держав; визнаючи, що, як правило, такі спори будуть підпорядковані національній процедурі вирішення, проте в певних випадках можуть бути застосовані міжнародно правові засоби; надаючи особливого значення доступності міжнародних засобів примирення або арбітражу, до яких Договірні держави та особи інших Договірних держав можуть звернутись; визнаючи, що взаємна згода сторін підпорядкувати такі спори процедурі примирення або арбітражу за допомогою таких засобів є угодою, що зобов'язує сторони в тому, що стосується рекомендацій, наданих посередниками, та рішень, прийнятих арбітрами; проголошуючи, що жодна з Договірних держав, лише в силу факту ратифікації, приєднання або схвалення цієї Конвенції і без її згоди на те, не буде зобов'язаною

підпорядкувати будь-який конкретний спір погоджувальній процедурі або арбітражу [183].

Відповідно до положень Конвенції був заснований Міжнародний центр по врегулюванню інвестиційних спорів (далі – МЦВІС), головним завданням якого є забезпечення вирішення інвестиційних спорів між Договірними державами та особами інших Договірних держав шляхом примирення та/або арбітражу.

Органами управління та робочими органами МЦВІС є Адміністративна рада та Секретаріат. Адміністративна рада складається з представників, по одному від кожної Договірної держави. Президент МБРР *ex officio* виконує функції Голови Адміністративної ради. Адміністративна рада приймає адміністративний та фінансовий регламенти Центру, Правила проведення примирювальної процедури та арбітражу, Регламент примирювальної процедури та арбітражу та виконує інші функції. Секретаріат складається з Генерального секретаря, одного або кількох заступників Генерального секретаря та штату секретаріату. Генеральний секретар є повноважним представником та головною посадовою особою МЦВІС. На нього покладаються функції реєстратора, він уповноважений засвідчувати дійсність арбітражних рішень, а також посвідчувати їх копії [183].

Слід зазначити, що МЦВІС володіє повною міжнародно-правовою правосуб'єктністю. При цьому правоздатність МЦВІС включає в себе право укладати договори, набувати рухоме та нерухоме майно, встановлювати порядок здійснення процесуальних дій. З метою забезпечення виконання МЦВІС своїх функцій на території кожної Договірної держави МЦВІС володіє імунитетами та привілеями, встановленими положеннями Конвенції. МЦВІС, його майно та активи володіють всіма видами імунітету, за виключенням випадків, коли МЦВІС сам відмовляється від імунітету. Голова, члени Адміністративної ради, Посередники та Арбітри, члени відповідних комітетів МЦВІС, а також посадові особи та службовці

Секретаріату також володіють відповідними видами імунітету (Розділ 6 Конвенції) [183].

Питання компетенції МЦВІС визначені у Главі II Конвенції. Так, відповідно до ст. 25 Конвенції до компетенції МЦВІС належить вирішення правових спорів, що виникають безпосередньо з відносин, пов'язаних з інвестиціями, між Договірною державою (або будь-яким уповноваженим органом Договірної держави, про який повідомлено Договірною державою МЦВІС) та особою іншої Договірної держави, при умові наявності письмової згоди учасників спору про передачу такого спору для вирішення МЦВІС. Сторони, що досягли такої згоди не вправі відмовитися від неї в односторонньому порядку. Під «особами Договірної держави» відповідно до Конвенції розуміють: а) будь-яку фізичну особу, яка є громадянином Договірної держави, на відміну від Держави, що виступає в якості сторони в спорі (не є такою особою, яка будь-коли була громадянином Договірної держави, що виступає в якості сторони в такому спорі); б) будь-яку юридичну особу, що є юридичною особою Договірної держави, відмінної від Держави, що виступає в якості сторони в спорі до дня досягнення згоди про передачу спорів Центру для вирішення шляхом примирення або арбітражу, а також будь-якою юридичною особою, що є юридичною особою Договірної держави, яка виступає в якості сторони в спорі, до дня досягнення згаданої згоди, якщо в силу контролю, який здійснюється іноземними особами по відношенню до такої юридичної особи, сторони домовились про те, щоб розглядати таку юридичну особу в якості особи іншої Договірної держави для цілей цієї Конвенції [183].

МЦВІС веде списки посередників та списки арбітрів, порядок формування яких визначається положеннями Розділу 4 Конвенції. Глава III Конвенції передбачає примирювальну процедуру вирішення інвестиційних спорів між іноземними інвесторами та приймаючими державами, а Глава IV Конвенції визначає порядок арбітражного вирішення таких спорів.

Так, будь-яка Договірна держава або особа Договірної держави, яка бажає звернутися до арбітражної процедури, направляє відповідну заяву, складену в письмовій формі, до Генерального секретаря, який надсилає копію заяви іншій стороні. Заява повинна містити відомості з питань, які стали підставою для виникнення спору, відомості про сторони та їх згоду на арбітражну процедуру згідно з Правилами примирювальної процедури та арбітражу. Арбітраж засновується в найкоротший строк після реєстрації заяви. Арбітраж сам вирішує питання про свою компетенцію та розглядає спір згідно норм права відповідно до згоди сторін. У випадку відсутності згоди сторін Арбітраж застосовує право Договірної держави, що виступає як сторона в спорі, а також норми міжнародного права, які можуть бути застосовані. Будь-яка процедура арбітражного вирішення спору здійснюється згідно з положеннями Конвенції і, якщо сторони не домовились про інше, у відповідності з Правилами арбітражного вирішення спорів, що діють на момент, коли сторони погодилися про арбітражний порядок розгляду спорів. У випадку виникнення процедурного питання, не врегульованого положеннями Конвенції або Правилами арбітражного розгляду спорів, або іншими правилами, про застосування яких сторони домовились, Арбітраж сам вирішує таке процедурне питання. Арбітраж приймає рішення більшістю голосів Арбітрів. Рішення Арбітражу здійснюється в письмовій формі та підписується Арбітрами, що голосували за це рішення [183].

Кожна із сторін може вимагати зміни рішення шляхом письмової заяви направленої Генеральному секретарю, у випадку, якщо їй стало відомо про нові факти, які могли б суттєво вплинути на рішення Арбітражу, при умові, що ці факти не були відомі Арбітражу та заявнику на час прийняття рішення, а також якщо незнання заявником про такі факти не є результатом його необережності. Арбітраж має право, якщо вважатиме за необхідне, призупинити виконання рішення до прийняття додаткового рішення. Якщо заявник вимагає призупинити рішення в своїй заяві, виконання рішення тимчасово призупиняється у відповідності з Правилами арбітражного

розгляду спорів. Крім зазначеного, кожна із сторін на певних підставах має право вимагати відміни рішення Арбітражу шляхом подання письмової заяви Генеральному секретарю [183].

Важливо наголосити на тому, що рішення Арбітражу є зобов'язуючим для сторін і не підлягає апеляції або іншому способу оскарження, за винятком тих, які передбачені в Конвенції. Кожна з сторін зобов'язана підкоритись та здійснювати дії, що відповідають вимогам рішення Арбітражу, за винятком випадків, коли виконання рішення було призупинено у відповідності з положеннями Конвенції. Кожна Договірна держава визнає рішення Арбітражу в якості зобов'язуючого та яке забезпечує виконання грошових зобов'язань, покладених рішенням Арбітражу, в межах своєї території, так якби це було остаточне рішення судового органу цієї держави. Сторона, зацікавлена у виконанні рішення Арбітражу на території Договірної держави, повинна подати у відповідний судовий орган чи інший судовий орган влади, спеціально уповноважений на виконання такого роду дій такою Державою, копію рішення Арбітражу, завірену Генеральним секретарем. Кожна з Договірних держав повідомляє Генерального секретаря про судовий або інший орган державної влади, який уповноважений для цієї мети та про будь-які наступні зміни стосовно до таких органів. Виконання рішення Арбітражу здійснюється у відповідності з законодавством про виконання судових рішень, які набрали чинності на території Держави, де рішення підлягає виконанню [183].

Глава V Конвенції містить норми щодо порядку заміщення та відводу посередників або арбітрів.

Глава VI Конвенції стосується арбітражних витрат. У ній зазначається, що плата, яка вноситься сторонами за користування послугами, що надаються МЦВІС, визначається Правилами, які приймаються Адміністративною радою. Кожний склад Примирювальної Комісії або Арбітражу визначає розмір виплат, які здійснюються в якості винагороди та

відшкодування витрат їх членів в межах, періодично встановлюваних Адміністративною радою, і після консультацій з Генеральним секретарем.

Положення Глави VII Конвенції визначають місце розгляду інвестиційних спорів.

Глава VIII Конвенції визначає особливості врегулювання спорів між самими Договірними державами. Так, будь-який спір між Договірними державами з приводу тлумачення або застосування Конвенції, невирішений шляхом переговорів, передається на розгляд Міжнародного Суду ООН шляхом подання однією з сторін відповідної заяви, якщо такі Держави не домовилися про інший спосіб вирішення спору [183].

Глави IX та X Конвенції містять, відповідно, положення про внесення поправок до Конвенції та заключні положення. У Главі X зокрема зазначається, що ця Конвенція відкрита для підписання Державами - членами МБРР. Вона також відкрита для підписання будь-якою іншою Державою - учасницею Статуту Міжнародного Суду і стосовно якої Адміністративна рада більшістю в дві третіх голосів її членів прийме рішення про запрошення до участі у Конвенції [183].

Таким чином, здійснений у цьому підрозділі роботи науково-теоретичний аналіз актів законодавства України, міжнародних договорів та практики їх застосування дозволяє зробити наступні висновки:

1. Міжнародний інвестиційний арбітраж як форма захисту іноземних інвестицій є елементом механізму (однією із форм) адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій в Україні.

2. Міжнародний інвестиційний арбітраж розглядає міжнародні інвестиційні спори між іноземними інвесторами та приймаючими державами щодо захисту іноземних інвестицій, інвестиційних прав та інтересів іноземних інвесторів.

3. В міжнародному інвестиційному арбітражі об'єднується застосування норм міжнародного права та норм національного

адміністративного, господарського, інвестиційного та інших галузей права сторін арбітражного процесу.

4. Міжнародний інвестиційний арбітраж є формою захисту не лише іноземних інвестицій, прав та інтересів іноземних інвесторів, але і прав та інтересів держав, які приймають інвестиції, від недобросовісних дій іноземних інвесторів.

5. Основними інституціями у сфері міжнародного інвестиційного арбітражу є: Міжнародний центр по врегулюванню інвестиційних спорів (International Center for Settlement of Investment Disputes); арбітражні суди *ad hoc*, що застосовують Арбітражний Регламент ЮНСІТРАЛ; арбітражні суди, що застосовують Регламент Арбітражного інституту Торгової палати м. Стокгольм. Провідну роль у цій системі відіграє Міжнародний центр по врегулюванню інвестиційних спорів, створений відповідно до Вашингтонської конвенції 1965 року.

3.2. Гармонізація законодавства України про захист іноземних інвестицій із вимогами Світової організації торгівлі та Європейського Союзу

Зовнішньоекономічна інтеграція України – це один із напрямків державної зовнішньої політики, що являє собою сукупність організаційно-правових заходів уповноважених органів державної влади та суб'єктів недержавного управління зовнішньоекономічною діяльністю, спрямованих на розширення міжнародного економічного співробітництва держави із суб'єктами міжнародних економічних відносин з метою забезпечення економічних інтересів України. Зовнішньоекономічна політика держави є складовою частиною як її зовнішньої політики, так і внутрішньої економічної політики. Успіх процесу зовнішньоекономічної інтеграції тісно пов'язаний із бажанням, готовністю та здатністю України трансформувати національне

законодавство та проводити реформи відповідно до принципів європейського та міжнародного права [9, с. 233–254].

Гармонізація законодавства України із міжнародним та європейським правом є однією із важливих зовнішніх функцій держави, пріоритетною складовою процесу інтеграції України до світового економічного простору, яка, в свою чергу, є одним із пріоритетних напрямів української зовнішньої політики [9, с. 233–254].

Проблеми гармонізації законодавства України із вимогами міжнародного права неодноразово досліджувалися в юридичній літературі [9; 189–207].

На даний час існує декілька визначень процесів інтеграції законодавства різних країн та міжнародного права:

1. Адаптація законодавства (з латинської мови *adaptatio* – пристосування, від *adaptare* – пристосовувати, прилагоджувати) – це форма правової гармонізації, сутність якої полягає в узгодженні та пристосуванні нормативно-правових актів національного законодавства до міжнародних, європейських або внутрішньодержавних правових стандартів. Адаптація ґрунтується на принципах системно-функціонального та порівняльно-правового пізнання державно-правових явищ і формування відповідної системи законодавства [94, с. 524].

2. Гармонізація законодавства (від грецького *harmonia* – скріплення, зв'язок, злагодженість, відповідність) – це процес цілеспрямованого зближення та узгодження нормативно-правових приписів з метою досягнення несуперечливості законодавства, усунення юридичних колізій, дотримання міжнародних, європейських та національних правових стандартів. В умовах глобалізації гармонізація законодавства є важливим способом правової інтеграції, одним із юридичних механізмів досягнення спільної мети різних міждержавних об'єднань та інтеграції світового співтовариства в цілому. Гармонізація законодавства відбувається у формах адаптації, імплементації, стандартизації, тощо, і може передувати уніфікації

законодавства або застосовуватися тоді, коли потреби в такій уніфікації немає. Гармонізація ґрунтується на науково-методологічних засадах єдності, завершеності, цілісності, пропорційності та узгодженості. Гармонізація може здійснюватися на міжнародному або національному рівнях. Вона може бути односторонньою (коли відбувається узгодження законодавства однієї держави із законодавством інших держав, або актами міжнародних організацій) або багатосторонньою (коли заходи щодо узгодження нормативно-правових приписів застосовуються всіма її учасниками). Важливим засобом гармонізації законодавства є модельні закони (типові рекомендаційні законопроекти) [94, с. 553, 554].

3. Імплементация (від латинського *implere* – наповнювати, досягати, виконувати, здійснювати) в міжнародному праві – це організаційно-правова діяльність держав з метою реалізації своїх міжнародно-правових зобов’язань. Механізм імплементации міжнародно-правових норм включає в себе сукупність правових та інституційних засобів, що використовуються суб’єктами міжнародного права на міжнародному та національному рівнях. Міжнародна система імплементации складається із створених на підставі міждержавних угод міжнародних організацій. Національну систему імплементации становлять органи державної влади, уповноважені забезпечувати виконання державою міжнародно-правових зобов’язань. В Україні система органів імплементации визначена в Конституції України та в Законі України «Про міжнародні договори України» [94, с. 667, 668].

4. Зближення законодавчих систем визначає діяльність, яка має на меті «скорочення» відстані, що існує між правовими системами. Так, у Римському договорі про створення Європейського економічного співтовариства 1957 року (гл. 3) у випадку «зближення» йдеться про процес досягнення певного рівня відповідності систем, хоча при цьому не виключається навіть досягнення подібності окремих елементів деяких систем (правових норм) [194, с. 83].

5. Уніфікація законодавства (від латинського *unus* – один, *facere* –

робити) – це процес приведення чинного законодавства до єдиної системи, усунення розбіжностей і надання одноманітності правовому регулюванню подібних або близьких видів суспільних відносин. Необхідність уніфікації виникає при утворенні нових держав, на території яких діють складові різних правових систем; при формуванні єдиної правової системи союзних держав; у процесі зближення правових систем держав, які утворюють різні міждержавні об'єднання, тощо. У сучасний період процеси уніфікації законодавства здійснюються країнами ЄС. Головними методами уніфікації законодавства є систематизація національного законодавства, імплементація норм міжнародного права у національне законодавство, адаптація норм національного законодавства до вимог міжнародного права, тощо [94, с. 215].

Аналіз вищезазначених понять показує, що найбільш загальним є поняття «зближення законодавства», яке за своїм філософсько-логічним змістом охоплює всі інші поняття. Поняття «гармонізація законодавства» більш конкретно виражає процеси взаємного зближення та узгодження нормативних актів різних правових систем і є важливим способом правової інтеграції. Зазначене поняття включає в себе такі поняття, як адаптація (приведення національних нормативно-правових актів у відповідність із міжнародним правом), імплементація (включення норм міжнародного права до національних нормативно-правових актів), уніфікація (створення нових правових систем на основі зближення декількох вже існуючих правових систем) [9, с. 233–254].

Виходячи із особливостей іноземного інвестування як складової міжнародної економічної діяльності та положень законодавства України, в даній роботі буде використовуватися поняття «гармонізація законодавства».

На сьогодні можна назвати два основних напрямки зовнішньоекономічної та міжнародної інвестиційної інтеграції України – це участь у Світовій організації торгівлі (СОТ) та співробітництво з Європейським Союзом (ЄС). Одним із інструментів такої інтеграції є

гармонізація законодавства України про захист іноземних інвестицій із вимогами Світової організації торгівлі та Європейського Союзу.

Інтеграція України до Світової організації торгівлі є найбільш типовим прикладом зовнішньоекономічної інтеграції. Угоди, які є невід'ємною частиною Угоди про заснування Світової організації торгівлі, чітко окреслюють предмет правового регулювання відносин в рамках Світової організації торгівлі, і тим самим визначають напрямки гармонізації законодавства держав-членів Світової організації торгівлі із системою договорів Світової організації торгівлі.

Протокол про вступ України до Світової організації торгівлі, підписаний у м. Женеві 5 лютого 2008 р., був ратифікований Законом України 10 квітня 2008 р. № 250-VI [208]. Згідно даного Протоколу, Світова організація торгівлі та Україна, враховуючи Звіт Робочої групи з розгляду заявки України про вступ до Світової організації торгівлі (документ WT/ACC/UKR/152 від 25 січня 2008 р.) [209], та беручи до уваги результати переговорів про приєднання України до Угоди про заснування Світової організації торгівлі, домовилися про те, що з набранням чинності цим Протоколом Україна приєднується до Угоди про заснування Світової організації торгівлі та стає членом Світової організації торгівлі.

Безпосередньо сама Угода про заснування Світової організації торгівлі була укладена 15 квітня 1994 року [210].

Членами СОТ є понад 153 держави світу (у тому числі і Україна), а ряд держав мають статус спостерігачів [211; 227].

Укладаючи Угоду про заснування Світової організації торгівлі (далі – Угода СОТ), сторони виходили з того, що їхні відносини в галузі торгівлі та економічного підприємництва повинні бути спрямовані на підвищення рівня життя, забезпечення повної зайнятості й значного та постійного зростання реального доходу й ефективного попиту, а також розширення виробництва товарів та послуг і торгівлі ними з урахуванням оптимального використання світових ресурсів відповідно до цілей сталого розвитку, прагнення захистити

й зберегти навколишнє середовище та поліпшити засоби для досягнення цього в такий спосіб, який є сумісним з їхніми відповідними потребами та інтересами на різних рівнях економічного розвитку; існує потреба в ужитті позитивних зусиль, спрямованих на те, щоб країни, що розвиваються, зокрема найменш розвинені серед них, мали частку в зростанні міжнародної торгівлі, яка відповідає потребам їхнього економічного розвитку; необхідно сприяти цим цілям шляхом укладення обопільних і взаємовигідних домовленостей, спрямованих на значне зниження тарифів й інших бар'єрів у торгівлі та на усунення дискримінаційного режиму в міжнародних торговельних відносинах [210].

Відповідно до ст. II Угоди СОТ, яка визначає сферу діяльності СОТ, СОТ забезпечує загальну організаційну базу для здійснення торговельних відносин між її членами з питань, що стосуються угод та пов'язаних з ними правових документів, які охоплено в додатках до Угоди СОТ. Угоди та пов'язані з ними правові документи, які охоплено в додатках 1, 2 й 3 (багатосторонні торговельні угоди), є невід'ємними частинами Угоди СОТ та обов'язковими для всіх членів. Угоди та пов'язані з ними правові документи, які охоплено в додатку 4 (торговельні угоди з обмеженим колом учасників), також є частиною Угоди СОТ для тих членів, які їх прийняли, та є обов'язковими для цих членів. Торговельні угоди з обмеженим колом учасників не створюють ні зобов'язань, ні прав для членів, які їх не прийняли. Генеральна угода про тарифи й торгівлю 1994 року (ГАТТ 1994), яку зазначено в додатку 1А, юридично відрізняється від Генеральної угоди про тарифи й торгівлю, датованої 30 жовтня 1947 року, доданої до Заключного акта, який прийнято після закінчення другої сесії Підготовчого комітету конференції Організації Об'єднаних Націй з питань торгівлі та зайнятості, з подальшими уточненнями, доповненнями чи змінами (ГАТТ 1947) [210].

Відповідно до покладених на неї функцій (ст. III Угоди СОТ), СОТ:

1. Сприяє виконанню, адмініструванню й реалізації положень і досягненню цілей Угоди СОТ та багатосторонніх торговельних угод, а також забезпечує рамки для виконання, адміністрування й реалізації торговельних угод з обмеженим колом учасників.

2. Забезпечує форум для проведення переговорів між її членами стосовно їхніх багатосторонніх торговельних відносин з питань, які регулюються угодами, які зазначено в додатках до Угоди СОТ. За рішенням Конференції міністрів СОТ також може забезпечувати форум для подальших переговорів між її членами стосовно їхніх багатосторонніх торговельних відносин, а також рамки для впровадження результатів таких переговорів.

3. Адмініструє Домовленість про правила та процедури вирішення спорів (Домовленість про вирішення спорів, або ДВС), яку зазначено в додатку 2 до Угоди СОТ.

4. Адмініструє Механізм огляду торговельної політики (ТПРМ), який передбачено в додатку 3 до Угоди СОТ.

5. Для досягнення більшої погодженості у формуванні глобальної економічної політики СОТ у разі необхідності співробітничує з Міжнародним валютним фондом і Міжнародним банком реконструкції та розвитку та його філіалами [210].

Статтями IV-VII Угоди СОТ визначаються структура СОТ, її відносини з іншими організаціями, бюджет та внески.

Стаття VIII Угоди СОТ визначає правовий статус СОТ, відповідно до якого СОТ є юридичною особою, і кожний з її членів надає їй таку правоздатність, яка може бути необхідною для виконання її функцій. Кожний із членів надає СОТ такі привілеї та імунітети, які є необхідними для виконання її функцій. Кожний із членів також надає посадовим особам СОТ і представникам членів такі привілеї та імунітети, які є необхідними для незалежного виконання ними функцій, пов'язаних із СОТ. Привілеї та імунітети, які член надає СОТ, її посадовим особам та представникам членів, є подібними до привілеїв та імунітетів, передбачених у Конвенції про

привілеї та імунітети спеціалізованих установ ООН, схвалений Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 21 листопада 1947 року [210].

Порядок прийняття рішень, внесення поправок до Угоди СОТ, набуття членства, незастосування багатосторонніх торговельних угод між окремими членами, та порядок виходу із СОТ визначаються статтями IX-XVI Угоди СОТ.

Як вже зазначалося вище, Угоди та пов'язані з ними правові документи, які охоплено в додатках 1, 2 й 3 (далі - багатосторонні торговельні угоди), є невід'ємними частинами Угоди СОТ та обов'язковими для всіх членів. До цих угод відносяться: Додаток 1. Додаток 1А. Багатосторонні угоди з торгівлі товарами: Генеральна угода про тарифи й торгівлю 1994 року; Угода про сільське господарство; Угода про застосування санітарних і фітосанітарних заходів; Угода про текстиль та одяг; Угода про технічні бар'єри в торгівлі; Угода про пов'язані з торгівлею інвестиційні заходи; Угода про застосування статті VI Генеральної угоди про тарифи й торгівлю 1994 року; Угода про застосування статті VII Генеральної угоди про тарифи й торгівлю 1994 року; Угода про передвідвантажувальну інспекцію; Угода про правила визначення походження; Угода про процедури ліцензування імпорту; Угода про субсидії та компенсаційні заходи; Угода про захисні заходи. Додаток 1В. Генеральна угода про торгівлю послугами та додатки. Додаток 1С. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності. Додаток 2. Домовленість про правила та процедури вирішення спорів. Додаток 3. Механізм огляду торговельної політики. Угоди та пов'язані з ними правові документи, які охоплено в Додатку 4 (торговельні угоди з обмеженим колом учасників), також є частиною Угоди СОТ для тих членів, які їх прийняли, та є обов'язковими для цих членів. Торговельні угоди з обмеженим колом учасників не створюють ні зобов'язань, ні прав для членів, які їх не прийняли. Додаток 4. Торговельні угоди з обмеженим колом учасників: Угода про торгівлю цивільною авіатехнікою; Угода про державні закупки; Міжнародна угода про торгівлю молочними продуктами;

Міжнародна угода про торгівлю яловичиною. Правила регламентації та захисту іноземних інвестицій в межах компетенції СОТ визначаються положеннями Угоди про пов'язані з торгівлею інвестиційні заходи [212].

Члени СОТ уклали Угоду про пов'язані з торгівлею інвестиційні заходи. Угода про пов'язані з торгівлею інвестиційні заходи застосовується до інвестиційних заходів, пов'язаних тільки з торгівлею товарами (ТРИМ). Без обмеження інших прав та зобов'язань за ГАТТ 1994 жодний член СОТ не застосовує будь-якого ТРИМ, що є не сумісним з положеннями статті III чи статті XI ГАТТ 1994. Перелік ТРИМ, що є не сумісними із зобов'язанням національного режиму, передбаченого в пункті 4 статті III ГАТТ 1994, та зобов'язанням загального скасування кількісних обмежень, передбачених у пункті 1 статті XI ГАТТ 1994, міститься в додатку до цієї Угоди. Усі винятки за ГАТТ 1994 у разі необхідності застосовуються до положень цієї Угоди. Члени СОТ в межах 90 днів з дати набрання чинності Угодою СОТ повідомляють Раді з питань торгівлі товарами про всі ТРИМ, які вони застосовують і які є не сумісними з положеннями цієї Угоди. Про такі ТРИМ загального та окремого застосування повідомляється із зазначенням їхніх основних рис. Стосовно ТРИМ члени СОТ підтверджують свою прихильність зобов'язанням стосовно прозорості й повідомлення, передбачені в статті X ГАТТ 1994, у зобов'язанні про «Повідомлення», що міститься в Домовленості стосовно повідомлення, проведення консультацій, вирішення спорів та нагляду, прийнятій 28 листопада 1979 року, та в Рішенні міністрів про процедури повідомлення, прийнятому 15 квітня 1994 року. Кожний член СОТ повідомляє Секретаріатові про публікації, у яких можна знайти інформацію про ТРИМ, у тому числі ті, що застосовуються регіональними та місцевими урядами й органами влади в межах їхніх територій. Кожний член СОТ з належною увагою розглядає запити про надання інформації й надає відповідну можливість для проведення консультацій з будь-якого питання, яке впливає із цієї Угоди та яке піднімає інший член СОТ. Згідно зі статтею X ГАТТ 1994 від жодного члена не вимагається розкривати інформацію,

розкриття якої зашкодило б виконанню закону чи в інший спосіб суперечило б державним інтересам, чи завдало б шкоди законним комерційним інтересам окремих підприємств, державних або приватних [212].

Визначений вище перелік угод та додатків до угод становить основу міжнародно-правових актів в частині здійснення зовнішньоекономічної діяльності у сфері торгівлі. Зазначеними актами визначено особливості здійснення даного виду діяльності та юридичні гарантії захисту прав інвесторів.

Угодою про пов'язані з торгівлею інвестиційні заходи заснований Комітет з питань інвестиційних заходів, пов'язаних з торгівлею. Комітет виконує обов'язки, визначені для нього Радою з питань торгівлі товарами, і надає членам можливість консультиватися з будь-яких питань, які стосуються дії та виконання цієї Угоди. Комітет стежить за дією та виконанням Угоди й щорічно звітує про це перед Радою з питань торгівлі товарами [212].

Щодо проведення консультацій та вирішення інвестиційних спорів в Угоді про пов'язані з торгівлею інвестиційні заходи передбачається, що положення статей XXII та XXIII ГАТТ 1994, які розроблені та застосовуються в Домовленості про вирішення спорів, застосовуються до консультацій та вирішення спорів за цією Угодою [212].

Таким чином, слід зробити висновок про те, що угоди, які є невід'ємною частиною Угоди про заснування СОТ, чітко окреслюють предмет правового регулювання відносин в рамках СОТ, і тим самим визначають напрямки гармонізації законодавства держав – членів СОТ із системою договорів СОТ.

Зазначений висновок підтверджується структурою та змістом Плану заходів щодо адаптації української економіки до вимог СОТ, затвердженого Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2008 р. № 1381-р. [227].

Серед таких заходів у сфері інвестиційної діяльності слід назвати зміцнення інвестиційної та інноваційної складової розвитку аграрного сектору шляхом удосконалення законодавства щодо створення сприятливих умов для залучення інвестицій в агропромисловий комплекс; впровадження сучасних енергозберігаючих технологій модернізації хімічних виробництв шляхом залучення коштів інвесторів для підвищення конкурентоспроможності виробленої продукції; створення умов для залучення інвестицій в суднобудівну галузь, розроблення заходів щодо залучення додаткової кількості суден за місцем реєстрації в Україні, а також спрямування зусиль на розроблення програм щодо залучення інвестицій у розвиток інфраструктури морського транспорту [213].

Як вже зазначалося вище, поряд із співпрацею із СОТ, важливим напрямом зовнішньоекономічної та міжнародної інвестиційної інтеграції України є співпраця з Європейським Союзом та використання засобів захисту іноземних інвестицій, що передбачені джерелами права Європейського Союзу.

Так, Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [214] була ратифікована Законом України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII [215].

Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода про асоціацію) містить ряд важливих положень щодо взаємного захисту іноземних інвестицій.

Так, однією із цілей укладення Угоди про асоціацію є розвиток нового сприятливого клімату для економічних відносин між Сторонами, насамперед для розвитку торгівлі та інвестицій і заохочення конкуренції, які є ключовими факторами для економічної реструктуризації та модернізації. Поняття «інвестор» означає будь-яку фізичну або юридичну особу Сторони,

яка прагне здійснювати або здійснює економічну діяльність шляхом заснування підприємницької діяльності [214].

Відповідно до ч. 1 ст. 88 «Національний режим і режим найбільшого сприяння» Угоди про асоціацію Україна з дати набрання чинності цією Угодою забезпечує: стосовно заснування дочірніх підприємств, філій та представництв юридичних осіб Сторони ЄС, режим, що є не менш сприятливим, ніж той, який надано їй власним юридичним особам, філіям та представництвам або будь-яким юридичним особам, філіям та представництвам третіх країн, залежно від того, який режим є кращим; стосовно діяльності дочірніх підприємств, філій та представництв юридичних осіб Сторони ЄС в Україні, які вже були засновані, режим, що є не менш сприятливим, ніж той, який надано їй юридичним особам, філіям та представництвам або будь-яким юридичним особам, філіям та представництвам будь-яких юридичних осіб третіх країн, залежно від того, який режим є кращим. А відповідно до ч. 2 ст. 88 «Національний режим і режим найбільшого сприяння» Угоди про асоціацію Сторона ЄС з дати набрання чинності цією Угодою забезпечує: стосовно заснування дочірніх підприємств, філій та представництв юридичних осіб України режим, що є не менш сприятливим, ніж той, який надано Стороною ЄС її юридичним особам, філіям та представництвам або будь-яким юридичним особам, філіям та представництвам третіх країн, залежно від того, який режим є кращим; стосовно діяльності дочірніх підприємств, філій та представництв юридичних осіб України на території Сторони ЄС, які вже були засновані, режим, що є не менш сприятливим, ніж той, який надано їй юридичним особам, філіям та представництвам або будь-яким юридичним особам, філіям та представництвам будь-яких юридичних осіб третіх країн, залежно від того, який режим є кращим [214].

У ч. 3 ст. 88 Угоди про асоціацію зазначається, що крім застережень, що перераховані в Додатках XVI-A та XVI-D до цієї Угоди, Сторони не повинні приймати будь-яких нових нормативно-правових актів або заходів,

які запроваджують дискримінаційні вимоги стосовно заснування юридичних осіб України або Сторони ЄС на їхній території чи стосовно їхньої діяльності після заснування порівняно з їхніми власними юридичними особами. З метою поступової лібералізації умов заснування підприємницької діяльності Сторони домовилися постійно проводити огляд правової бази щодо заснування та клімату для заснування відповідно до їхніх зобов'язань за міжнародними угодами. У рамках огляду, Сторони оцінюють будь-які перешкоди, які виникли на шляху заснування, та ведуть переговори для подолання таких перешкод з метою розширення положень Угоди про асоціацію, в тому числі з метою включення положень щодо захисту інвестицій та порядку вирішення спорів між інвестором та державою (ст. 89) [214].

Слід відзначити, що Україна взяла на себе зобов'язання щодо гармонізації національного законодавства до законодавства Європейського Союзу, в тому числі, щодо зовнішньоекономічних торговельних та інвестиційних відносин та захисту інвестицій. Втім, виконання даних завдань ускладнюється тим, що в Україні має місце політична нестабільність, а судова система розбалансована.

Відповідно до ст. 90 Угоди про асоціацію ніщо в ній не може тлумачитися як таке, що обмежує права інвесторів Сторін щодо використання більш сприятливого режиму, передбаченого в будь-якій існуючій чи майбутній міжнародній угоді стосовно інвестицій, сторонами якої є Україна та держави-члени Європейського Союзу [214].

В Угоді про асоціацію містяться норми про сприяння та взаємний захист інвестицій у сферах енергетики, електронних комунікацій, управління майном та інвестиціями, фінансовій сфері, сфері екології та захисту природних ресурсів, сільського господарства та в ряді інших сфер співробітництва.

Так, відповідно до положень Угоди про асоціацію взаємне співробітництво у сфері інвестиційної діяльності включає, серед іншого:

досягнення прогресу на шляху встановлення привабливого та стабільного інвестиційного клімату шляхом забезпечення інституційних, правових, фіскальних та інших умов, а також шляхом сприяння взаємному інвестуванню у сферу енергетики на недискримінаційній основі (ст. 338); покращення належного управління у сфері оподаткування з метою подальшого покращення економічних відносин, торгівлі, інвестицій та добросовісної конкуренції (ст. 349); розвиток галузевих стратегій в галузях покращення якості повітря; якості води та управління водними ресурсами, включаючи морське середовище; управління відходами та ресурсами; захист природи; промислове забруднення та промислові аварії; хімічні речовини, зокрема чітко визначені терміни і основні етапи імплементації, адміністративну відповідальність, а також фінансові стратегії залучення інвестицій в інфраструктуру й технології (ст. 365); підтримка процесу адаптації регулювання фінансових послуг до потреб відкритої ринкової економіки, забезпечення ефективного та належного захисту інвесторів та інших споживачів фінансових послуг (ст. 383); полегшення доступу до ринків послуг електронних комунікацій, що сприятиме конкуренції та надходженню інвестицій в цю галузь (ст. 389); покращення конкурентоспроможності сільськогосподарської галузі та ефективності і прозорості ринків, а також умов для інвестування (ст. 404) [214].

Однак слід зазначити, що актуальним є питання належного виконання окреслених зобов'язань та контролю за їх виконанням. Так, наприклад, на сьогодні відсутні звіти Кабінету Міністрів України щодо дієвості виконаних домовленостей в ракурсі гармонізації національного законодавства України із вимогами СОТ у зазначених вище сферах.

Важливою є домовленість Сторін Угоди про асоціацію про вільний рух капіталу та взаємний захист прямих іноземних інвестицій. Так, відповідно до ст. 145 «Рух капіталу» Угоди про асоціацію що стосується операцій на рахунку операцій з капіталом та фінансовому рахунку платіжного балансу, то з дати набрання чинності цією Угодою Сторони повинні забезпечувати

вільний рух капіталу, пов'язаного з надходженням прямих інвестицій відповідно до законодавства приймаючої країни та інвестуванням відповідно до положень Глави 6 («Заснування підприємницької діяльності, торгівля послугами та електронна торгівля») Розділу IV Угоди про асоціацію та виплати або репатріації цих інвестованих капіталів та будь-якого прибутку, отриманого з них. Що стосується інших операцій на рахунку операцій з капіталом і фінансовому рахунку платіжного балансу, з дати набрання чинності цією Угодою і без шкоди для інших положень цієї Угоди, Сторони повинні забезпечити: а) вільний рух капіталу, пов'язаний з наданням кредитів, які стосуються торговельних операцій, або з наданням послуг, в яких бере участь резидент однієї зі Сторін; б) вільний рух капіталу, пов'язаний з портфельними інвестиціями і фінансовими позиками та кредитами інвесторів іншої Сторони [214].

Україна зобов'язується завершити лібералізацію операцій на рахунку операцій з капіталом і фінансовому рахунку платіжного балансу відповідно до рівня лібералізації в Стороні ЄС до дати надання режиму внутрішнього ринку у сфері фінансових послуг відповідно до статті 4(3) Додатка XVII до Угоди про асоціацію. Позитивна оцінка законодавства України щодо руху капіталу, його впровадження і постійного дотримання відповідно до принципів, викладених у статті 4(3) Додатка XVII до цієї Угоди, є необхідною передумовою для будь-якого рішення Комітету з питань торгівлі щодо надання статусу внутрішнього ринку у сфері фінансових послуг [214].

Без шкоди для інших положень Угоди про асоціацію Сторони домовилися не вводити будь-яких нових обмежень на рух капіталу і поточні платежі між резидентами України та Сторони ЄС та не роблять вже існуючі умови більш обмежувальними.

Однак при цьому слід зазначити, що без функціонування надійної банківської системи в Україні належне виконання фінансових зобов'язань та забезпечення надання надійних фінансових послуг є неможливим.

Кожна Сторона Угоди про асоціацію взяла на себе зобов'язання ефективно застосовувати своє екологічне та трудове законодавство за допомогою стійких чи повторюваних дій або бездіяльності у такий спосіб, що впливає на торгівлю або інвестиції між Сторонами. Жодна Сторона не повинна послаблювати або знижувати рівень охорони навколишнього середовища чи праці, передбачений в її законодавстві, з метою покращення торгівлі або інвестицій шляхом відмови чи часткового відступу або пропонування такої відмови чи часткового відступу від своїх законів, підзаконних актів або стандартів у такий спосіб, що впливає на торгівлю або інвестиції між Сторонами (ст. 296) [214].

З метою сприяння досягненню взаємопогоджених рішень на основі всеохоплюючих та прискорених процедур Угода про асоціацію передбачає механізм посередництва та процедури в рамках механізму посередництва.

Одним із інструментів реалізації умов Угоди про асоціацію є Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, яка була затверджена Законом України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV.

Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу визначає механізм досягнення Україною відповідності третьому Копенгагенському та Мадридському критеріям набуття членства в Європейському Союзі. Цей механізм включає адаптацію законодавства, утворення відповідних інституцій та інші додаткові заходи, необхідні для ефективного правотворення та правозастосування [216].

Метою адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу є досягнення відповідності правової системи України *acquis communautaire* з урахуванням критеріїв, що висуваються Європейським Союзом (ЄС) до держав, які мають намір вступити до нього. Адаптація законодавства України до законодавства ЄС є пріоритетною

складовою процесу інтеграції України до Європейського Союзу, що в свою чергу є пріоритетним напрямом української зовнішньої політики [216].

Невід'ємною частиною цієї Програми є Перелік актів законодавства України та *acquis* Європейського Союзу в пріоритетних сферах адаптації, який містить наступні розділи: Розділ 1. Митне регулювання; Розділ 2. Законодавство про компанії; Розділ 3. Бухгалтерський облік і податки компаній; Розділ 4. Непряме оподаткування; Розділ 5. Інтелектуальна власність; Розділ 6. Охорона праці; Розділ 7. Фінансові послуги; Розділ 8. Правила конкуренції; Розділ 9. Державні закупівлі; Розділ 10. Охорона здоров'я та життя людей; Розділ 11. Охорона довкілля; Розділ 12. Захист прав споживачів; Розділ 13. Енергетика; Розділ 14. Транспорт [216].

Наведені у цьому підрозділі роботи науково-теоретичні та нормативні положення дають можливість зробити висновок про те, що на даний час існує два основних напрямки зовнішньоекономічної та міжнародної інвестиційної інтеграції України: участь у Світовій організації торгівлі (СОТ) та співробітництво з Європейським Союзом (ЄС). Одним із інструментів такої інтеграції є гармонізація законодавства України про захист іноземних інвестицій із вимогами Світової організації торгівлі та Європейського Союзу.

Будучи членом СОТ та стороною Угоди про асоціацію із ЄС Україна має можливість ефективно використовувати всі механізми захисту (у тому числі адміністративно-правового захисту) іноземних інвестицій, якими вона може скористатися як член СОТ, та які вона може використати, виходячи із можливостей співробітництва із ЄС в рамках Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони.

Висновки до розділу 3

Міжнародний інвестиційний арбітраж як форма захисту іноземних інвестицій є елементом механізму (однією із форм) адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій в Україні.

Міжнародний інвестиційний арбітраж розглядає міжнародні інвестиційні спори між іноземними інвесторами та приймаючими державами щодо захисту іноземних інвестицій, інвестиційних прав та інтересів іноземних інвесторів.

В міжнародному інвестиційному арбітражі об'єднується застосування норм міжнародного права та норм національного адміністративного, господарського, інвестиційного, інших галузей права сторін арбітражного процесу.

Міжнародний інвестиційний арбітраж є формою захисту не лише іноземних інвестицій, прав та інтересів іноземних інвесторів, але і прав та інтересів держав, які приймають інвестиції, від недобросовісних дій іноземних інвесторів.

Основними інституціями у сфері міжнародного інвестиційного арбітражу є: Міжнародний центр по врегулюванню інвестиційних спорів (International Center for Settlement of Investment Disputes); арбітражні суди ad hoc, що застосовують Арбітражний Регламент ЮНСІТРАЛ; арбітражні суди, що застосовують Регламент Арбітражного інституту Торгової палати м. Стокгольм. Провідну роль у цій системі відіграє Міжнародний центр по врегулюванню інвестиційних спорів, створений відповідно до Вашингтонської конвенції 1965 року.

На даний час існує два основних напрямки зовнішньоекономічної та міжнародної інвестиційної інтеграції України: участь у Світовій організації торгівлі (СОТ) та співробітництво з Європейським Союзом (ЄС). Одним із інструментів такої інтеграції є гармонізація законодавства України про

захист іноземних інвестицій із вимогами Світової організації торгівлі та Європейського Союзу.

Будучи членом СОТ та стороною Угоди про асоціацію із ЄС Україна має можливість ефективно використовувати всі механізми захисту (у тому числі адміністративно-правового захисту) іноземних інвестицій, якими вона може скористатися як член СОТ, та які вона може використати, виходячи із можливостей співробітництва із ЄС в рамках Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони.

ВИСНОВКИ

У результаті проведення наукового дослідження адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій в Україні сформульовано ряд висновків, пропозицій і рекомендацій, до найголовніших з яких можна віднести наступні:

1. Іноземне інвестування, як предмет правового регулювання – це суспільні відносини у сфері міжнародної економічної, зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності, що виникають між іноземними інвесторами та іншими учасниками інвестиційної діяльності в ході реалізації іноземних інвестицій з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту, мають місце як на території України, так і на території країн походження іноземних інвесторів та іноземних інвестицій, та врегульовуються нормами національного законодавства України, країн походження іноземних інвесторів та іноземних інвестицій, нормами міжнародного права.

2. Іноземне інвестування регулюється нормами різних галузей права та законодавства України і як предмет правового регулювання має комплексний міжгалузевий характер як по відношенню до системи права, так і по відношенню до системи законодавства. Норми права та законодавства про іноземне інвестування слід розглядати як міжгалузеві утворення в системі українського права та законодавства, які є комплексними міжгалузевими інститутами відповідно права та законодавства України.

Міжнародні угоди про сприяння (заохочення) та захист інвестицій містять більш пільговий, відмінний від національного, правовий режим іноземного інвестування. В таких угодах мають відобразитися пріоритети державної політики України щодо залучення іноземних інвестицій.

Перспективним напрямком удосконалення адміністративно-правового захисту іноземного інвестування є кодифікація інвестиційного законодавства України.

3. Захист прав та інтересів іноземних інвесторів та захист іноземних інвестицій відноситься до функцій держави та функцій права.

Захист прав та інтересів іноземних інвесторів та іноземних інвестицій – це можливі та допустимі відповідно до законодавства дії, спрямовані на усунення перешкод у реалізації прав та інтересів іноземних інвесторів, які забезпечуються нормами матеріального та процесуального законодавства України, що визначають правовий статус іноземних інвесторів, їх права та свободи, гарантії здійснення іноземних інвестицій та державні гарантії захисту іноземних інвестицій, форми, способи та процедури захисту прав та інтересів іноземних інвесторів та іноземних інвестицій.

4. Адміністративно-правовий захист іноземних інвестицій – це система державних гарантій захисту іноземних інвестицій, а також інших заходів правового та організаційно-технічного характеру, метою застосування яких є забезпечення умов захисту та збереження іноземних інвестицій, досягнення цілей та ефективності іноземного інвестування, захист прав та інтересів іноземних інвесторів відповідно до адміністративного законодавства та міжнародних договорів України.

Механізм адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій – це механізм захисту прав та інтересів іноземних інвесторів та інших учасників іноземного інвестування, що складається із таких елементів:

– об'єкти адміністративно-правового захисту: конкретні права та інтереси іноземних інвесторів та інших учасників іноземного інвестування, передбачені Конституцією України, Господарським кодексом України, Законами України «Про інвестиційну діяльність», «Про режим іноземного інвестування» та іншими законами України;

– суб'єкти адміністративно-правового захисту: уповноважені особи, права та інтереси яких порушені – іноземні інвестори та інші учасники іноземного інвестування, а також компетентні органи державної влади, правоохоронні органи, суд;

– підстави виникнення права на адміністративно-правовий захист: дії (бездіяльність), що порушують права та інтереси іноземних інвесторів та інших учасників іноземного інвестування;

– форми і способи адміністративно-правового захисту: юрисдикційні та неюрисдикційні форми і способи адміністративно-правового захисту прав та інтересів іноземних інвесторів та інших учасників іноземного інвестування, передбачені Законом України «Про звернення громадян», Кодексом адміністративного судочинства України, іншими актами законодавства та міжнародними договорами України.

5. Особливістю державного управління іноземним інвестуванням є розподіл функцій по його здійсненню та захисту іноземних інвестицій між різними центральними органами виконавчої влади функціональної, галузевої та міжгалузевої компетенції, що обумовлено комплексним міжгалузевим характером іноземного інвестування як об'єкта державного управління.

Органи місцевого самоврядування виконують не лише функції місцевого самоврядування у сфері управління іноземним інвестуванням та захисту іноземних інвестицій, але і окремі делеговані функції державного управління іноземним інвестуванням та захисту іноземних інвестицій.

6. Іноземні інвестори та інші суб'єкти іноземного інвестування мають право звертатися за захистом своїх прав та інтересів не лише до органів державної влади та місцевого самоврядування, але і до суб'єктів, яких можна віднести до групи органів недержавного управління у сфері іноземного інвестування, які відповідно до їхніх установчих документів та делегованих законодавством окремих функцій державного управління можуть захищати права та інтереси іноземних інвесторів та інших суб'єктів іноземного інвестування.

Недержавне управління іноземним інвестуванням – це організуючий вплив суб'єктів управління недержавної форми власності на діяльність іноземних інвесторів та інших учасників іноземного інвестування з метою досягнення запланованих результатів іноземного інвестування та захисту

іноземних інвестицій, що здійснюється в межах повноважень, встановлених законодавством та установчими документами таких суб'єктів.

Суб'єктами недержавного управління іноземним інвестуванням та захисту іноземних інвестицій є громадські ради та інші консультативно-дорадчі органи при Президентові України, Кабінеті Міністрів України, центральних органах виконавчої влади та інших органах державної влади, органи місцевого самоврядування, громадські об'єднання, торгові та торгово-промислові палати, товарні та фондові біржі, об'єднання суб'єктів інвестиційної діяльності усіх організаційно-правових форм.

7. Міжнародний інвестиційний арбітраж як форма захисту іноземних інвестицій є елементом механізму адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій в Україні.

Міжнародний інвестиційний арбітраж розглядає міжнародні інвестиційні спори між іноземними інвесторами та приймаючими державами щодо захисту іноземних інвестицій, інвестиційних прав та інтересів іноземних інвесторів.

В міжнародному інвестиційному арбітражі об'єднується застосування норм міжнародного права та норм національного адміністративного, господарського, інвестиційного, інших галузей права сторін арбітражного процесу.

Міжнародний інвестиційний арбітраж є формою захисту не лише іноземних інвестицій, прав та інтересів іноземних інвесторів, але і прав та інтересів держав, які приймають інвестиції, від недобросовісних дій іноземних інвесторів.

Основними інституціями у сфері міжнародного інвестиційного арбітражу є: Міжнародний центр по врегулюванню інвестиційних спорів (International Center for Settlement of Investment Disputes); арбітражні суди ad hoc, що застосовують Арбітражний Регламент ЮНСІТРАЛ; арбітражні суди, що застосовують Регламент Арбітражного інституту Торгової палати м. Стокгольм. Провідну роль у цій системі відіграє Міжнародний центр по

врегулюванню інвестиційних спорів, створений відповідно до Вашингтонської конвенції 1965 року.

8. На даний час існує два основних напрямки зовнішньоекономічної та міжнародної інвестиційної інтеграції України: участь у Світовій організації торгівлі (СОТ) та співробітництво з Європейським Союзом (ЄС). Одним із інструментів такої інтеграції є гармонізація законодавства України про захист іноземних інвестицій із вимогами Світової організації торгівлі та Європейського Союзу.

Будучи членом СОТ та стороною Угоди про асоціацію із ЄС Україна має можливість ефективно використовувати всі механізми захисту (у тому числі адміністративно-правового захисту) іноземних інвестицій, якими вона може скористатися як член СОТ, та які вона може використати, виходячи із можливостей співробітництва із ЄС в рамках Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеев С. С. Теория права. [2-е изд., перераб. и доп.]. М. : БЕК, 1995. 320 с.
2. Нерсесянц В. С. Общая теория права и государства : [учебник для вузов]. М. : НОРМА-ИНФРА-М, 2002. 539 с.
3. Общая теория права и государства : учебник / [под ред. В.В. Лазарева]. [3-е изд., перераб. и доп.]. М. : Юристъ, 2001. 520 с.
4. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : [підручник для студ. вищ. навч. закладів]. [2-е вид.]. Харків : Консум, 2005. 656 с.
5. Теория государства и права : курс лекций / [под ред. Н.И. Матузова, А.В. Малько]. М. : Юристъ, 1997. 672 с.
6. Теория государства и права : учебник / [под. ред. М.Н. Марченко]. М. : Зерцало, 2009. 836 с.
7. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.]. К. : Вид-во «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 1998. 2004. Т. 5: П–С. 2003. 736 с.
8. Теорія держави і права / [Колодій А. М., Копейчиков В. В., Лисенков С. Л., Пастухов В. П., Сумін В. О., Тихомиров О. Д.]. К. : Юрінформ, 1995. 189 с.
9. Омельченко А. В. Адміністративно-правові засади зовнішньоекономічної діяльності в Україні : монографія. К. : КНЕУ, 2011. 309 с.
10. Киреев А. П. Международная экономика : в 2 ч. М. : Международ. отношения, 1997–2001. Ч. 1. 1997. 416 с.
11. Киреев А. П. Международная экономика : в 2 ч. М. : Международ. отношения, 1997–2001. Ч. 2. 2001. 488 с.
12. Лук'яненко Д. Г. Міжнародна економіка : навч. посібник / Лук'яненко Д. Г., Поручник А. М., Циганкова Т. М. К. : КНЕУ, 1999. 73 с.

13. Новицький В. Є. Міжнародна економічна діяльність України : [підручник]. К. : КНЕУ, 2003. 948 с.
14. Пахомов Ю. М. Національні економіки в глобальному конкурентному середовищі / Пахомов Ю. М., Лук'яненко Д. Г., Губський Б. В. К. : Україна, 1997. 237 с.
15. Україна і світове господарство: взаємодія на межі тисячоліть / [Філіпенко А. С., Будкін В. С., Гальчинський А. С. та ін.]. К. : Либідь, 2002. 470 с.
16. Світова економіка : підручник / [А. С. Філіпенко, О. І. Рогач, О. І. Шнирков та ін.]. [2-е вид., стереотип.]. К. : Либідь, 2001. 582 с.
17. Покровская В. В. Организация и регулирование внешнеэкономической деятельности. М. : Юристъ, 2002. 456 с.
18. Опришко В. Ф. Міжнародне економічне право і процес : [моногр.]. К. : Парламентське видавництво, 2014. 518 с.
19. Хозяйственное право : учебник / [Мамутов В. К., Знаменский Г. Л., Хахулин К. С. и др.]; под ред. В. К. Мамутова. К. : Юринком Интер, 2002. 897 с.
20. Щербина В. С. Господарське право : [підручник]. [3-є вид., перероб. і доп.]. К. : Юрінком Інтер, 2006. 656 с.
21. Вінник О. М. Господарське право : [навч. посібник]. [2-е вид., змін. та доп.]. К. : Правова єдність, 2009. 766 с.
22. Господарське право України : навч. посібник / [за заг. ред. Н.О. Саніахметової]. Харьков : Одіссей, 2005. 608 с.
23. Господарське право України : підручник : у 2 ч. Ч. 1 / [В. Ф. Опришко, Н. С. Хатнюк, Н. А. Фукс та ін.]; за заг. ред. В. Ф. Опришка та Н. С. Хатнюк. К. : КНЕУ, 2011. 507 с.
24. Поєдинок В. В. Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності : [навч. посібник]. К. : Юрінком Інтер, 2006. 288 с.
25. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

26. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16.04.1991 р. № 959-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>
27. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18.09.1991 р. № 1560-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>
28. Про режим іноземного інвестування : Закон України від 19.03.1996 р. № 93/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80#Text>
29. Белоус Т. Я. Международные монополии и вывоз капитала. М. : Наука, 1982. 320 с.
30. Ганнанже Э. Теории прямых зарубежных инвестиций // Вывоз капитала в 80-е годы: новые тенденции и противоречия. М. : ИНИОН АН СССР, 1986.
31. Югонье Б. Прямые инвестиции, международное сотрудничество и многонациональные фирмы // Вывоз капитала в 80-е годы: новые тенденции и противоречия. М. : ИНИОН АН СССР, 1986.
32. Архипов Н. А. Вывоз капитала после второй мировой войны и обострение империалистических противоречий. Л., 1958. 56 с.
33. Основы внешнеэкономических знаний. Словарь-справочник. М. : Высш. шк., 1990. 432 с.
34. Вернер О. Новые формы иностранного инвестирования в развивающиеся страны // Интернационализация хозяйственной жизни капиталистических стран: противоречия и проблемы. М. : ИНИОН АН СССР, 1984.
35. Оман Ш. Новые формы инвестирования в развивающиеся страны // Вывоз капитала в 80-е годы: новые тенденции и противоречия. М. : ИНИОН АН СССР, 1986.
36. Богатырев А. Г. Инвестиционное право. М. : Российское право, 1992. 272 с.
37. Schwarzenberger G. Foreign Investments and International Law. L., 1969.

38. Коссак В. М. Іноземні інвестиції в Україні (цивільно-правовий аспект) [Текст] / В. М. Коссак. Львів : Центр Європи, 1996. 216 с.
39. Омельченко А. В. Державне управління іноземними інвестиціями в Україні (організаційно-правові питання) [Текст] : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Омельченко Андрій Володимирович ; НАН України, Інститут держави і права ім. В.М.Корецького. К., 1996. 22 с.
40. Омельченко А. В. Правове регулювання іноземних інвестицій в Україні : монографія. К. : Юрінком, 1996. 288 с.
41. Омельченко А. В. Іноземні інвестиції в Україні : довідник з правових питань. К. : Юрінком, 1997. 426 с.
42. Механізм інвестиційної діяльності: правове та організаційне забезпечення [Текст] / НАН України, Інститут економіки промисловості ; підгот. О. І. Амоша [та ін.]. Донецьк : [б.в.], 1997. 51 с.
43. Кібенко О. Р. Особливості правового регулювання іноземних інвестицій в Україні (міжнародно- приватно- правовий аспект) [Текст] : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Кібенко Олена Рувімівна ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Х., 1998. 22 с.
44. Правове регулювання іноземних інвестицій [Текст] : підручник для студ. вищих юрид. закл. і ф-тів / В. М. Коссак [та ін.] ; ред. В. М. Коссак ; Українська правнича фундація. К. : Український центр правничих студій, 1999. 174 с.
45. Коссак В. М. Правові засади іноземного інвестування в Україні : монографія. Львів : Центр Європи, 1999. 239 с.
46. Омельченко А. В. Інвестиційне право : навч. посіб.; Київський національний економічний ун-т. К. :Атіка, 1999. 173 с.
47. Полатай В. Ю. Правове регулювання інвестиційної діяльності [Текст] : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.04 / Полатай Володимир Юрійович ; НАН України, Ін-т екон.-прав. дослідж. Донецьк, 2000. 18 с.

48. Виноградова Г. В. Іноземне інвестування в міжнародному приватному праві [Текст] / Г. В. Виноградова, Б. І. Кучер ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. К. : ВПЦ «Київський ун-т», 2003. 138 с.

49. Федорчук Д. Е. Режим прямого іноземного інвестування (порівняльно-правове дослідження) [Текст] : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.04 / Федорчук Данііл Едуардович ; НАН України, Ін-т екон.-прав. дослідж. Донецьк, 2003. 19 с.

50. Економічні та організаційно-правові аспекти іноземних інвестицій в Україні [Текст] / В. Г. Федоренко [та ін.] ; ред. В. Г. Федоренко ; Державна податкова адміністрація України, Національна академія ДПС України. Ірпінь : Національна академія ДПС України, 2004. 398 с.

51. Чернадчук В. Д. Інвестиційне право України [Текст] : навч. посібник для студ. вищих навч. закл. / В. Д. Чернадчук [и др.]. 2. вид., переробл. і доп. Суми : Університетська книга ; К. : ВД «Княгиня Ольга», 2005. 384 с.

52. Бутузов В. М. Правові основи інвестиційної діяльності [Текст] : навч. посіб. для студ. ВНЗ / В. М. Бутузов, А. І. Марущак. К. : КНТ, 2007. 255 с.

53. Ільков В. В. Особливості правового режиму інвестицій в Україні [Текст] : монографія / В. В. Ільков. К. : ЮнескоСоціо, 2008. 639 с.

54. Рибій О. В. Міжнародно-правове регулювання інвестиційної діяльності: теорія та практика [Текст] : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Рибій Олександр Вікторович ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2008. 21 с.

55. Сергієнко В. В. Інвестиційне право [Текст] : конспект лекцій / В. В. Сергієнко, М. В. Грузд ; Харківський національний економічний ун-т. Х. : ХНЕУ, 2008. 276 с.

56. Вінник О. М. Інвестиційне право : навч. посіб. 2-ге вид., переробл. та допов. К. : Правова єдність, 2009. 614с.

57. Притика Ю. Д. Правове регулювання іноземних інвестицій в Україні [Текст] : навч. посіб. / Ю. Д. Притика. К. : Юридичний світ, 2010. 150 с.

58. Поєдинок В. В. Правове регулювання інвестиційної діяльності: теоретичні проблеми : монографія / В. В. Поєдинок. Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2013. 480 с.

59. Смітюх А. В. Правові основи інвестиційної діяльності [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / А. В. Смітюх ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. К. : Істина, 2013. 420 с.

60. Економіко-правові аспекти інвестиційної діяльності в Україні [Текст] : навч. посіб. для студентів ВНЗ / Д. В. Малащук [та ін.] ; Міжрегіон. акад, упр. персоналом. Київ : [б. в.], 2013. 208 с.

61. Інвестиційне право [Текст] : підручник / [Жорнокуй Ю. М. та ін.] ; за заг. ред. Ю. М. Жорнокуя. Харків : Право, 2015. 510 с.

62. Теоретичні засади правового регулювання інвестиційної діяльності в Україні [Текст] : монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. С. О. Гуткевич. Київ : Діокс Україна, 2015. Т. 1 : Гуткевич Світлана Олександрівна [та ін.] / С. О. Гуткевич [и др.]. 2015. 310 с.

63. Гутаревич Н. О. Правові форми інвестиційної діяльності в Україні [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Гутаревич Наталія Олександрівна ; Приват. акціонер. т-во «ВНЗ «Міжрегіон. Акад. упр. персоналом». Київ, 2018. 20 с.

64. Про захист іноземних інвестицій на Україні : Закон України від 10.09.1991 р. № 1540а-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540%D0%B0-12#Text>

65. Про затвердження Порядку визначення продукції власного виробництва підприємств з іноземними інвестиціями : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.09.1996 р. № 1061. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1061-96-%D0%BF#Text>

66. Про затвердження Порядку державної реєстрації (перереєстрації) іноземних інвестицій та її анулювання : Постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2013 р. № 139 (втратила чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/139-2013-%D0%BF#Text>

67. Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць : Закон України від 06.09.2012 р. № 5205-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5205-17#Text>

68. Про затвердження переліку пріоритетних галузей економіки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.08.2013 р. № 843-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/843-2013-%D1%80#Text>

69. Про затвердження Порядку відбору, схвалення і реєстрації інвестиційних проектів у пріоритетних галузях економіки та вимог до таких проектів : Постанова Кабінету Міністрів України від 14.08.2013 р. № 715. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/715-2013-%D0%BF#Text>

70. Про концесію : Закон України від 03.10.2019 р. № 155-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-20#Text>

71. Про затвердження Положення про порядок державної реєстрації договорів (контрактів) про спільну інвестиційну діяльність за участю іноземного інвестора : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.01.1997 р. № 112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112-97-%D0%BF#Text>

72. Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон : Закон України від 13.10.1992 р. № 2673-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2673-12#Text>

73. Податковий кодекс України : Закон України від 08.04.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

74. Митний кодекс України : Закон України від 09.11.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>

75. Про валюту і валютні операції : Закон України від 21.06.2018 р. № 2473-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text>

76. Про затвердження Положення про порядок видачі Національним банком України індивідуальних ліцензій на використання іноземної валюти на території України як засобу платежу : Постанова Правління Національного банку України від 14.10.2004 р. № 483 (втратила чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1429-04#Text>

77. Про врегулювання питань іноземного інвестування в Україну : Постанова Правління Національного банку України від 10.08.2005 р. № 280. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0947-05#Text>

78. Про затвердження Інструкції про порядок відкриття і закриття рахунків клієнтів банків та кореспондентських рахунків банків - резидентів і нерезидентів : Постанова Правління Національного банку України від 12.11.2003 р. № 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1172-03#Text>

79. Цивільне право України: Академічний курс: Підруч.: У 2 т. / За заг. ред. Я. М. Шевченко. Вид. 2-ге, доп. і перероб. К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. Т. 1. Загальна частина. 696 с.

80. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2 т. / За відповід. ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. К. : Юрінком Інтер, 2005. Т. 1. 832 с.

81. Цивільний кодекс України. Постатейний коментар у двох частинах. Частина 1. / Керівники авторського колективу та відповідальні редактори проф. А. С. Довгерт, проф. Н. С. Кузнецова. К. : Юстініан, 2005. 680 с.

82. Кудрявцева В. В. Кодифікація інвестиційного законодавства України [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Кудрявцева Вікторія Вікторівна ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Х., 2010. 20 с.

83. Господарське право: Підручник / О. П. Подцерковний, О. О. Квасніцька, А. В. Смітюх та ін.; За ред. О. П. Подцерковного. Х. : Одиссей, 2010. 640 с.

84. Господарське право : підручник / Д. В. Задихайло, В. М. Пашков, Р. П. Бойчук та ін.; за заг. ред. Д. В. Задихайла, В. М. Пашкова. Х. : Право, 2012. 696 с.

85. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22.09.2011 р. № 3773-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text>

86. Про міжнародний комерційний арбітраж : Закон України від 24.02.1994 р. № 4002-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4002-12#Text>

87. Про міжнародні договори України : Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>

88. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>

89. Про Митний тариф України : Закон України від 19.09.2013 р. № 584-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/584-18#Text>

90. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

91. Про зайнятість населення : Закон України від 05.07.2012 р. № 5067-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>

92. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

93. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main?find=2&dat=00000000&user=a&text=%D0%B7%D0%B0%D1%85%D0%B8%D1%81%D1%82+%D1%96%D0%BD%D0%B2%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%86%D1%96%D0%B9&textl=1&bool=and&org=0&typ=17&datl=0&yer=0000&mon=00&day=00&numl=2&num=&minjustl=2&minjust=>

94. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.]. К. : Вид-во «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана. Т. 6: Т–Я. 2004. 768 с.

95. Ковальський В. С. Охоронна функція права: монографія / В. С. Ковальський. К. : Юрінком Інтер, 2010. 336 с.

96. Венедіктова І. В. Захист охоронюваних законом інтересів у цивільному праві : монографія / І. В. Венедіктова. К. : Юрінком Інтер, 2014. 288 с.

97. Грибанов В. П. Осуществление и защита гражданских прав / В. П. Грибанов. Изд. 2-е, стереотип. М. : Статут, 2001. 411 с.

98. Семерак О. С. Цивільно-правові аспекти регулювання та взаємного захисту іноземних інвестицій на практиці України, Угорщини, Польщі та Словаччини [Текст] : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Семерак Олександр Созонович ; Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 1999. 19 с.

99. Стойка В. М. Захист прав суб'єктів інвестиційної діяльності [Текст] : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.04 / Стойка Василь Михайлович ; НАН України, Ін-т екон.-прав. дослідж. Донецьк, 2003. 19 с.

100. Кости́лев О. М. Міжнародно-правові інституційні механізми захисту іноземних інвестицій [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / Кости́лев Олександр Михайлович ; Ін-т законодавства Верховної Ради України. К., 2014. 20 с.

101. Шемшученко С. О. Захист іноземних інвестицій: міжнародно-правові стандарти [Текст] : монографія / С. О. Шемшученко ; НДІ приват. права і підприємництва ім. Ф. Г. Бурчака Нац. акад. прав. наук України, Ін-т законодавства Верховної Ради України. Київ : Юридична думка, 2014. 211 с.

102. Хрімлі О. Г. Інститут захисту прав інвесторів [Текст] : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.04 / Хрімлі Олександр Геннадійович ; НАН України, Ін-т екон.-прав. дослідж. Київ, 2017. 32 с.

103. Хрімлі О. Г. Захист прав інвесторів у сфері господарювання: теоретико-правовий аспект [Текст] : монографія / О. Г. Хрімлі ; НАН України, Ін-т екон.-прав. дослідж. Protecting the rights of investors in the field of management: theoretical and legal aspects. - Київ : Юрінком Інтер, 2017. 328 с.

104. Лазаренко М. М. Захист майнових прав іноземного інвестора в міжнародному приватному праві [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Лазаренко Микола Миколайович ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2018. 19 с.

105. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

106. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

107. Господарський процесуальний кодекс : Закон України від 6 листопада 1991 р. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>

108. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. / [редкол.: В.Б. Авер'янов (голова) та ін.]. К. : Юрид. думка, 2007. Т. 1: Загальна частина. 2007. 592 с.

109. Адміністративне право України: Підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко та ін.; За ред. Ю. П. Битяка. К. : Юрінком Інтер, 2006. 544 с.

110. Колпаков В.К. Адміністративне право України : [підручник] / В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 544 с.

111. Курс адміністративного права України: підручник / за ред. О. В. Кузьменко. 3-тє вид., допов. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 904 с.

112. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.

113. Виконавча влада і адміністративне право / За заг. ред. В. Б. Авер'янова. К. : Видавничий Дім «Ін-Юре», 2002. 668 с.

114. Адміністративне право України: стан і перспективи розвитку. Збірник наукових праць VI Міжнародної науково-практичної конференції

(23-24 вересня 2011 р., Київ). К. : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2011. 600 с.

115. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text>

116. Про затвердження Інструкції з діловодства за зверненнями громадян в органах державної влади і місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності, в засобах масової інформації : Постанова Кабінету Міністрів України від 14.04.1997 р. № 348. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/348-97-%D0%BF#Text>

117. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

118. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

119. Кодекс адміністративного судочинства України: наук.-практ.комент. / Центр політико-прав. реформ.; за заг. ред. Р. О. Куйбіди. 3-є вид. допов. К. : Юстініан, 2009. 976 с.

120. Введение в теорию государственно-правовой организации социальных систем / [общ. ред. Е. Б. Кубко]. К. : ЮРИНКОН, 1997. 192 с.

121. Виконавча влада і адміністративне право / [за заг. ред. В. Б. Авер'янова]. К. : Ін-Юре, 2002. 668 с.

122. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / [за заг. ред. В. Б. Авер'янова]. К. : Факт, 2003. 384 с.

123. Апарат государственного управления: интересы и деятельность. К. : Наук. думка, 1993. 164 с.

124. Атаманчук Г. В. Обеспечение рациональности государственного управления. М. : Юрид. лит., 1990. 352 с.

125. Бачило И. Л. Правовые проблемы организации структур и их функций в системе советского государственного управления. М. : ИГП АН СССР, 1979. 29 с.
126. Демократизация аппарата управления / [В. В. Цветков, В. Ф. Сиренко, М. Ф. Орзих и др. ; отв. ред. В. В. Цветков, В. Ф. Сиренко]; АН УССР, Ин-т государства и права. Киев : Наук.думка, 1990. 297 с.
127. Копейчиков В. В. Механизм советского государства. М. : Юрид. лит., 1968. 215 с.
128. Лазарев Б. М. Апарат управления общенародного государства. М. : Юрид. лит., 1978. 87 с.
129. Лунев А. Е. Советский государственный аппарат. М. : Знание, 1972. 48 с.
130. План дій з реформування системи органів виконавчої влади / [Упоряд.: І. Коліушко, Н. Александрова]. К. : Конус-Ю, 2006. 215 с.
131. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.]. К. : Вид-во «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 1998–2004. Т. 4: Н–П. 2002. 717 с.
132. Зіллер Ж. Політико-адміністративні системи країн ЄС. Порівняльний аналіз. К. : Основа, 1996. 420 с.
133. Лазарев Б. М. Компетенция органов управления. М. : Юрид. лит., 1972. 280 с.
134. Аверьянов В. Б. Апарат государственного управления: содержание деятельности и организационные структуры. К. : Наук. думка, 1990. 145 с.
135. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.]. К. : Вид-во «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 1998–2004. Т. 2: Д–Й. 1999. 744 с.
136. Дерещ В. А. Органи виконавчої влади України та управлінські відносини : [монографія]. К. : Юрид. думка, 2007. 180 с.

137. Державне управління: європейські стандарти, досвід та адміністративне право / [Авер'янов В. Б., Дерещ В. А., Школик А. М. та ін.] ; за заг. ред. В. Б. Авер'янова. К. : Юстініан, 2007. 288 с.

138. Лунев А. Е. Теоретические проблемы государственного управления. М. : Наука, 1974. 247 с.

139. Бахрах Д. Н. Административное право России : [учебник для вузов]. М. : НОРМА, 2000. 640 с.

140. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27.02.2014 р. № 794-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>

141. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 09.04.1999 р. № 586-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>

142. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17.03.2011 р. № 3166-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text>

143. Питання Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.09.2019 р. № 838. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/838-2019-%D0%BF#Text>

144. Про затвердження Положення про Міністерство закордонних справ України : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.03.2016 р. № 281. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/281-2016-%D0%BF#Text>

145. Про затвердження Положення про Міністерство фінансів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 р. № 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-2014-%D0%BF#Text>

146. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України : Постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 р. № 228. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF#Text>

147. Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України : Постанова Кабінету Міністрів

України від 06.03.2019 р. № 227. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-%D0%BF#Text>

148. Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.07.2015 р. № 537. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-2015-%D0%BF#Text>

149. Про утворення Офісу фінансового контролю: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.12.2019 р. № 1025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1025-2019-%D0%BF#Text>

150. Про Антимонопольний комітет України : Закон України від 26.11.1993 р. № 3659-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text>

151. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

152. Малахівська С. Е. Методологічні аспекти формування інвестиційної політики органів місцевого самоврядування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. з держ. упр. : спец. 25.00.04 «Місьцеве самоврядування». К., 2009. 20 с.

153. Герчикова И. Н. Регулирование предпринимательской деятельности: государственное и межфирменное : [учеб. пособие] / Герчикова И. Н. М. : Консалтбанкир, 2002. 704 с.

154. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 р. № 4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>

155. Статут Українського союзу промисловців і підприємців. URL: <http://www.uspp.org.ua/officially/statute/>.

156. Про торгово-промислові палати в Україні : Закон України від 02.12.1997 р. № 671/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80#Text>

157. Про надання Торгово-промисловій палаті та її регіональним філіям права засвідчувати походження товарів і видавати сертифікати за

міжнародними формами : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.02.1994 р. № 79-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-94-%D1%80#Text>

158. Про визначення Торгово-промислової палати уповноваженим органом з видачі сертифікатів про походження товару : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.02.2003 р. № 255 (втратила чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/255-2003-%D0%BF#Text>

159. Про затвердження Порядку визначення продукції власного виробництва підприємств з іноземними інвестиціями : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.09.1996 р. № 1061. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1061-96-%D0%BF#Text>

160. Про надання Торгово-промисловій палаті України повноважень виступати гарантуючою організацією, що видає в Україні книжки (карнети) А.Т.А. : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31.12.2004 р. № 988-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2004-%D1%80#Text>

161. Офіційний сайт Торгово-промислової палати України. URL: <https://ucco.org.ua/about>

162. Український національний комітет Міжнародної Торгової Палати : Статут Асоціації. URL: <http://iccu.org/base>

163. Про третейські суди : Закон України від 11.05.2004 р. № 1701-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1701-15#Text>

164. Про товарну біржу : Закон України від 10.12.1991 р. № 1956-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1956-12#Text>

165. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>

166. Питання Національної ради реформ і Виконавчого комітету реформ : Указ Президента України від 13.08.2014 р. № 644/2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/644/2014#Text>

167. Питання Національної інвестиційної ради : Указ Президента України від 29.08.2016 р. № 365/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/365/2016#Text>

168. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 р. № 996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF#Text>

169. Международный инвестиционный арбитраж: некоторые тенденции и опыт Украины / Под общ. ред. С. А. Войтовича. К. : Видавництво «Юстініан», 2012. 312 с.

170. Голубенко І. І. Інвестиційні спори в міжнародному приватному праві [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Голубенко Ірина Ігорівна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2017. 19 с.

171. Лазаренко М. М. Захист майнових прав іноземного інвестора в міжнародному приватному праві [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Лазаренко Микола Миколайович ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2018. 19 с.

172. Бондар К. П. Особливості правової природи арбітражних механізмів Міжнародного центру з врегулювання інвестиційних спорів (ІКСІД) [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / Бондар Катерина Петрівна ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2016. 22 с.

173. Brownlie I. System of the law of nations: State Responsibility. N.Y.: Oxford University Press. 1983. 135 p.

174. Dolzer R., Schreuer Ch. Principles of International Investment Law, Oxford University Press, 2007. 433 p.

175. Douglas Z. The International Law of Investment Claims. Cambridge University Press, 2009. 616 p.

176. F. Ch. Dugan, D. Wallace, N. Rubins, B. Sabahi. Investor-State Arbitration. Oxford University Press. 2008.

177. Parra R. A. The History of ICSID // Oxford University Press, 2012. 255 p.
178. Redfern A., Hunter M. Law and Practice of International Commercial Arbitration. Third Edition. L.: 1999. 727 p.
179. Reed L., Paulsson J., Blackaby N. Guide to ICSID Arbitration, Kluwer Law International, 2004. 224 p.
180. The ICSID Convention: A Commentary, second edition, Ch. Schreuer with L. Malintoppi, A. Reinisch and A. Sinclair. Cambridge University Press, 2009.
181. Sornarajah M. The International Law of Foreign Investment. Third Edition. Cambridge University Press, 2010. 554 p.
182. The Oxford Handbook of International Investment Law. Oxford University Press, 2008. 1352 p.
183. Конвенція про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_060#Text
184. Арбітражний Регламент ЮНСІТРАЛ. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_059#Text
185. Арбітражний Регламент Торгової палати м. Стокгольм та Правила прискореної арбітражної процедури Торгової палати м. Стокгольм. URL: <https://sccinstitute.com/ru/%D1%80%D0%B0%D0%B7%D1%80%D0%B5%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5-%D1%81%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B2/%D1%80%D0%B5%D0%B3%D0%BB%D0%B0%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B-%D1%82%D0%BF%D1%81/>
186. Міжнародний центр по врегулюванню інвестиційних спорів. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80_%D0%B7_%D1%83%D1%80%D0%B5%D0%B3%D1%83%D0%BB%D1%8E%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%

D1%96%D0%BD%D0%B2%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D1%85_%D1%81%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B2

187. Про ратифікацію Конвенції про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами : Закон України від 16.03.2000 р. № 1547-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1547-14#Text>

188. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.]. К. : Вид-во «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана. Т. 3: К–М. 2001. 792 с.

189. Тихомиров Ю.А. Курс сравнительного правоведения / Тихомиров Ю.А. М. : Норма, 1996. 432 с.

190. Цвайгерт К. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права : в 2 т. / К. Цвайгерт, Х. Кетц ; [пер. с нем. Ю.М. Юмашева]. М. : Международ. отношения, 1998. Т. 1. Основы. 1998. 478 с.

191. Законодавство України та міжнародне право (проблеми гармонізації) : зб. наук. праць / [редкол.: В.Ф. Опришко (голова) та ін.]. К. : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 1998. 299 с.

192. Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним правом : матеріали Наук.-практ. конф., жовтень 1998 р., Київ / редкол.: В.Ф. Опришко (голова) та ін. К. : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 1998. 448 с.

193. Методично-нормативний посібник з питань адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу / [ред. С.Р. Станік]. К. : Логос, 2000. 119 с.

194. Опришко В.Ф. Конституційні основи розвитку законодавства України / Опришко В.Ф. К. : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2001. 212 с.

195. Опришко В.Ф. Право Європейського Союзу та його сутність / В.Ф. Опришко // Правове регулювання економіки : зб. наук. праць / [редкол.: В.Ф. Опришко (голова) та ін.]. К. : КНЕУ, 2002. Вип. 3. С. 3-12.

196. Дмитрієв А.І. Порівняльне правознавство : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / А.І. Дмитрієв, А.О. Шепель. К. : Юстініан, 2003. 184 с.

197. Саидов А.Х. Сравнительное правоведение: Основные правовые системы современности : [учебник] / А.Х. Саидов ; [под ред. В.А. Туманова]. М. : Юристъ, 2004. 441 с.

198. Огляд стану адаптації законодавства України до *acquis communautaire* / [Безручко Ю., Блінда Д., Гаряча Ю., Глотов М., Жадько О.] ; упоряд. Ю. Безручко ; за ред. О. Білої. К. : Ніка-Прінт, 2005. 516 с.

199. Лаба О.В. Право Європейського Союзу та право України: Теоретико-правові проблеми співвідношення та гармонізації (1991–2004 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / О.В. Лаба. К., 2005. 21 с.

200. Кресін О.В. Порівняльне правознавство у системі юридичних наук: проблеми методології / [Кресін О.В., Луць Л.А., Мережко О.О., Лисенко О.М., Савчук С.В.] ; за ред. Ю.С. Шемшученка. К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2006. 256 с.

201. Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку : зб. наук. статей / [редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова) та ін. ; упоряд. О.В. Кресін]. К. : НАН України, Інститут держави і права ім. В.М.Корецького, Київський ун-т права, Таврійський національний ун-т ім. В.І.Вернадського., 2006. 432 с.

202. Куровська І.А. Розв'язання проблем гармонізації законодавства України із законодавством Європейського Союзу як передумова інтеграції України до європейських співтовариств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 «Міжнародне право» / І.А. Куровська. К., 2007. 18 с.

203. Проблеми правового регулювання комерційних відносин в умовах їх інтернаціоналізації : [монографія] / [кол. авторів ; заг. ред. О.Д. Крупчан]. Тернопіль : Підручники і посібники, 2007. 240 с.

204. Скакун О.Ф. Общее сравнительное правоведение. Основные типы (семьи) правовых систем мира. Академический курс : [учебник для студ. вузов] / Скакун О.Ф. К. : Ін Юре, 2008. 464 с.

205. Порівняльне правознавство (правові системи світу) / [Шемшученко Ю.С., Копиленко О.Л., Зайчук О.В., Оніщенко Н.М., Зайчук Ю.В., Тарахонич Т.І.] ; за ред. Н.М. Оніщенко. К. : Парламент. вид-во, 2008. 488 с.

206. Гайдулін О.О. Зближення контрактного права європейських країн : [монографія] / Гайдулін О.О. К. : Видавець Позднішев, 2009. 293 с.

207. Адаптація національного законодавства відповідно до Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Наукова монографія. За редакцією О. В. Кузьменко. К.: Видавничий центр «Кафедра», 2019. 678 с.

208. Про ратифікацію Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі : Закон України від 10.04.2008 р. № 250-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/250-17#Text>

209. Звіт Робочої групи з розгляду заявки України про вступ до Світової організації торгівлі (документ WT/ACC/UKR/152 від 25.01.2008). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_c62

210. Угода про заснування Світової організації торгівлі. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_342#Text

211. Країни – члени СОТ та країни – спостерігачі. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_052#Text

212. Угода СОТ про пов'язані з торгівлею інвестиційні заходи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_009#n7

213. Про затвердження плану заходів щодо адаптації української економіки до вимог СОТ : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.10.2008 р. № 1381-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1381-2008-%D1%80#Text>

214. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і

їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

215. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16.09.2014 р. № 1678-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18#n2>

216. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18.03.2004 р. № 1629-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text>

217. Предраг Милович. Договірні-правові засади міжнародного економічного співробітництва між Україною та Чорногорією. URL: <http://pravoznavec.com.ua/period/article/40956/%CF>

218. Поняття та ознаки зовнішньоекономічної діяльності як предмета правового регулювання. URL: <http://referat-ok.com.ua/pravo/ponyattya-ta-oznaki-zovnishnoekonomichnoji-diyalnosti-yak-predmeta-pravovogo-regulyuvannya>

219. Система івестиційного права. URL: <http://www.refine.org.ua/pageid-5505-1.html>

220. Поняття, функції та система інвестиційного права. Реферат. URL: <http://shpargalka.org.ua/r/1/1175.html>

221. Місце та роль законодавства України про зовнішньоекономічну діяльність в системі законодавства України. URL: <http://referat-ok.com.ua/pravo/misce-ta-rol-zakonodavstva-ukrajini-pro-zovnishnoekonomichnu-diyalnist-v-sistemi-zakonodavstva-ukrajini>

222. Шляхи вдосконалення та розвитку законодавства України про зовнішньоекономічну діяльність. URL: <http://referat-ok.com.ua/pravo/shlyahi-vdoskonalennya-ta-rozvitku-zakonodavstva-ukrajini-pro-zovnishnoekonomichnu-diyalnist>

223. Правознавство: Підручник. В. Ф. Опришко, Ф. П. Шульженко, С. І. Шимон та ін.; За заг. ред. В. Ф. Опришка, Ф. П. Шульженка. К.: КНЕУ, 2003. 767 с.

224. Форми захисту цивільних прав. URL: <http://article.leschishin.org/art035.php>

225. Омельченко А. В. Організаційно-правові засади недержавного управління зовнішньоекономічною діяльністю в Україні. Адвокат. 2011. № 4. С. 19-22.

226. Омельченко А. В. Правовий статус Українського національного комітету Міжнародної Торгової Палати як суб'єкта недержавного управління зовнішньоекономічною діяльністю. Адвокат. 2013. № 6. С. 29-31.

227. Омельченко А. В. Гармонізація зовнішньоекономічного законодавства України із вимогами світової організації торгівлі (організаційно-правові засади). Актуальні проблеми держави і права. 2011. Вип. 60. С. 366-372.

Список публікацій здобувача за темою дисертації

У наукових фахових виданнях:

1. Атаманчук Л. Сучасний стан правового забезпечення іноземного інвестування в Україні. *Юридична Україна*. 2016. № 11–12. С. 46–51.
2. Атаманчук Л. Організаційно-правовий механізм захисту прав інвесторів у Міжнародному центрі по врегулюванню інвестиційних спорів. *Юридична Україна*. 2017. № 4. С. 67–71.
3. Атаманчук Л. Р. Захист прав та інтересів іноземних інвесторів в Україні. *Правове регулювання економіки*. 2018. № 17. С. 229–238.
4. Л. Атаманчук. Теоретичні питання адміністративно-правового змісту форм і методів державного управління іноземним інвестуванням в Україні. *Юридичний вісник*. 2020. № 1. С. 336–342.

У зарубіжних виданнях:

5. Atamanchuk L. R. Legal liability for investigation in foreign investment in Ukraine. *European Reforms Bulletin*. 2019. № 3. Р. 2–6. (Люксембург).

В інших наукових виданнях:

6. Атаманчук Л. Р. Захист прав та інтересів іноземних інвесторів в Україні в контексті виконання євроінтеграційних зобов'язань України. *Актуальні теоретичні та практичні проблеми наближення законодавства України до права Європейського Союзу*: Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (15 березня 2019 року) / ред. колегія: Кузьменко О. В. та ін. К. : Видавничий центр «Кафедра», 2019. С. 255–258.
7. Атаманчук Л. Р. Органи місцевого самоврядування як суб'єкти управління іноземним інвестуванням в Україні. *Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє* : міжнародна науково-практична конференція,

м. Харків, 1–2 листопада 2019 р. Харків : Східноукраїнська наукова юридична організація, 2019. С. 78–80.

8. Атаманчук Л. Р. Правове регулювання окремих видів міжнародного економічного співробітництва між Україною та країнами Європейського Союзу. *Наближення законодавства України до права Європейського Союзу в контексті Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом: Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (9 грудня 2019 року) / ред. кол.: Кузьменко О. В., Чорна В. Г. К. : Видавничий центр «Кафедра», 2019. С. 172–175.*

9. Атаманчук Л. Р. Правовий статус та система органів державного регулювання іноземного інвестування в Україні: *Розвиток правової системи України в умовах сьогодення: міжнародна науково-практична конференція*, м. Харків, 1–2 травня 2020 р. Харків : Східноукраїнська наукова юридична організація, 2020. С. 77–80.

А К Т

про впровадження результатів дисертації Атаманчук Людмили Романівни на тему «Адміністративно-правовий захист іноземних інвестицій в Україні» у освітній процес та наукову діяльність Навчально-наукового інституту «Юридичний інститут ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Результати дисертації Атаманчук Людмили Романівни на тему «Адміністративно-правовий захист іноземних інвестицій в Україні» впроваджені у освітній процес та в наукову діяльність Навчально-наукового інституту «Юридичний інститут ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана».

Матеріали дисертації Атаманчук Людмили Романівни застосовуються у освітньому процесі при підготовці та проведенні лекцій, семінарських і практичних занять із студентами з навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Господарське право», «Інвестиційне право», «Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності».

Дисертаційне дослідження Атаманчук Людмили Романівни пов'язане із виконанням комплексної науково-дослідної теми Навчально-наукового інституту «Юридичний інститут ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» «Угода про асоціацію України з ЄС як основа розвитку її національного законодавства» (державний реєстраційний № 0115 У 003418).

В якості джерел для вивчення навчальних дисциплін рекомендовано наукові публікації, в яких відображені результати дисертаційного дослідження Атаманчук Людмили Романівни (Атаманчук Л. Сучасний стан правового забезпечення іноземного інвестування в Україні. *Юридична Україна*. 2016. № 11–12. С. 46–51; Атаманчук Л. Організаційно-правовий механізм захисту прав інвесторів у Міжнародному центрі по врегулюванню інвестиційних спорів. *Юридична Україна*. 2017. № 4. С. 67–71; Атаманчук Л. Р. Захист прав та інтересів іноземних інвесторів в Україні. *Правове регулювання економіки*. 2018. № 17. С. 229–238; Л. Атаманчук. Теоретичні питання адміністративно-правового змісту форм і методів державного управління іноземним інвестуванням в Україні. *Юридичний вісник*. 2020. № 1. С. 336–342; Atamanchuk L. R. Legal liability for investigation in foreign investment in Ukraine. *European Reforms Bulletin*. 2019. № 3. Р. 2–6), а також публікації в матеріалах міжнародних науково-практичних конференцій.

За результатами використання під час підготовки та проведення навчальних занять зазначені вище публікації підтвердили належний теоретичний і навчально-методичний рівень, практичну доступність і доцільність у використанні в навчальному процесі.

**Директор Навчально-наукового інституту
«Юридичний інститут ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана»,
доктор юридичних наук, професор**

Колодій А.М.

08 вересня 2020 р.

International Law Association

www.ila-hq.org
Ukrainian Branch

36-B Yevhena Konovaltsia St, letter A2, 3rd Floor, Kyiv, 01133, Ukraine, tel: +38 044 377 7760
Charles Clore House, 17 Russell Square, London WC1B 5DR, United Kingdom, tel: +44 020 7323 2978

№ 12

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ В ДІЯЛЬНІСТЬ ВІДДІЛЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ (НЕУРЯДОВОЇ) ОРГАНІЗАЦІЇ «АСОЦІАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА» В УКРАЇНІ

Відділення громадської (неурядової) організації «Асоціація міжнародного права» в Україні розглянуло результати дисертаційного дослідження аспірантки Навчально-наукового інституту «Юридичний інститут ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» Атаманчук Людмили Романівни на тему «Адміністративно-правовий захист іноземних інвестицій в Україні» в цілому, та в частині висновків і пропозицій щодо вдосконалення адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій в Україні та захисту прав та інтересів іноземних інвесторів.

В роботі доведено, що однією із важливих форм адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій в Україні є міжнародний інвестиційний арбітраж. Ряд важливих теоретичних та практичних висновків зроблено щодо необхідності гармонізації законодавства України про захист іноземних інвестицій із вимогами Світової організації торгівлі та Європейського Союзу.

На підставі аналізу отриманих за результатами проведеного дисертаційного дослідження висновків та пропозицій вважаємо, що вони мають належний науково-теоретичний та методологічний рівень, практичну значимість та можуть бути використані в ході практичної та методологічної діяльності Відділення громадської (неурядової) організації «Асоціація міжнародного права» в Україні.

15 жовтня 2020 р.

**Віце-президент
Відділення громадської (неурядової) організації
«Асоціація міжнародного права» в Україні,
кандидат юридичних наук**

В.В. Максимов

КИЇВСЬКА ТОРГОВО - ПРОМИСЛОВА ПАЛАТА

вул. Б.Хмельницького, 55, 01054, Київ, Україна
Тел. (044) 482-0301
Факс (044) 482-3966
e-mail: info@kcci.org.ua
www.kiev-chamber.org.ua

B. Khmelnytskogo str., 55, Kyiv, 01054, Ukraine
Tel. (044) 482-0301
Fax (044) 482-3966
e-mail: info@kcci.org.ua
www.kiev-chamber.org.ua

THE KYIV CHAMBER OF COMMERCE AND INDUSTRY

№ 1705-В/383/2
від «16» 11 2020р.

**Акт впровадження
результатів дисертаційного дослідження Атаманчук Людмили Романівни на
тему «Адміністративно-правовий захист іноземних інвестицій в Україні» у
практичну та правозастосовчу діяльність
Київської торгово-промислової палати**

Київська торгово-промислова палата розглянула результати дисертаційного дослідження аспірантки ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» Атаманчук Людмили Романівни на тему «Адміністративно-правовий захист іноземних інвестицій в Україні» в частині практичних висновків та пропозицій щодо подальшого вдосконалення адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій в Україні, захисту прав та інтересів іноземних інвесторів в Україні.

Окрема увага в дисертаційній роботі приділена дослідженню правового статусу та повноважень торгово-промислових палат як суб'єктів захисту іноземних інвестицій, прав та інтересів іноземних інвесторів в Україні.

На підставі вивчення обґрунтувань запропонованих автором практичних висновків та пропозицій вважаємо, що отримані за результатами проведеного дисертаційного дослідження висновки та пропозиції мають належний теоретичний, методологічний рівень і практичну значимість та можуть бути використані у практичній та правозастосовчій діяльності Київської торгово-промислової палати.

**Віце-президент Київської
торгово-промислової палати**

Коляденко В.А.

013079

